

ประวัติวัดโพธิ์

ประวัติการสร้างวัดโพธิ์

ประวัติศาสตร์การสร้างเมืองของชาวอีสาน จะมีการสร้างเมืองควบคู่ไปกับการสร้างวัดด้วย เพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชน โดยมีประเพณีการสร้างวัดรอบเมืองตามทิศต่างๆ ๔ วัด ซึ่งการสร้างแต่ละวัดจะมีวัตถุประสงค์แตกต่างกัน ดังนี้^๑

๑.วัดเหนือ อยู่ทางทิศเหนือของตัวเมือง หรืออยู่ทางต้นน้ำ สำหรับเป็นสถานที่ชุมนุมทำบุญของเจ้าเมือง

๒.วัดกลาง อยู่กลางระหว่างวัดเหนือกับวัดใต้ สำหรับเป็นที่ชุมนุมของข้าราชการ

๓.วัดใต้ อยู่ทางทิศใต้ของตัวเมือง หรืออยู่ทางใต้สายน้ำ สำหรับเป็นที่ชุมนุมทำบุญของประชาชนทั่วไป

๔.วัดแขก หรือวัดท่าแขก เป็นวัดสำหรับคนหรือพระต่างถิ่นมาพักอยู่อาศัยหรือทำบุญต่างๆ เมืองในภาคอีสาน จึงมักมีชื่อวัด ๔ วัดดังกล่าวนี้เป็นวัดประจำเมืองทุกเมือง

เมื่อพระนครศรีบริรักษ์ บรมราชภักดี ได้ตั้งเมืองขอนแก่นขึ้นที่บ้านบึงบอนแล้วก็ได้เริ่มสร้างวัดขึ้น ๔ วัด ตามแบบอย่างประเพณีโบราณ คือ

๑.วัดเหนือ วัดหนองแวง

๒.วัดกลาง ปัจจุบันยังคงเรียกว่าวัดกลางอยู่อย่างเดิม

๓.วัดใต้ คือ เป็นวัดสำหรับเจ้าเมืองขอนแก่น ซึ่งต่อมาทางการได้เปลี่ยนเป็นชื่อวัดธาตุโดยมีพระธาตุเจดีย์เป็นสัญลักษณ์เป็นปูชนียสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งพระนครศรีบริรักษ์สร้างไว้แต่เดิม

๔.วัดแขก หรือท่าแขก ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็นวัดโพธิ์

โดยทั้ง ๔ วัด เชื่อว่าได้ย้ายมาจากบ้านโนนเมือง ตำบลแพ่ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ปัจจุบันนี้ทั้ง ๔ วัดยังพอมียุทธฐานให้ได้ศึกษาอยู่

วัดโพธิ์เป็นวัดที่เคยมีความเจริญรุ่งเรืองมาแล้วในอดีต เคยเป็นที่จำพรรษาของพระสังฆราช (ฉิมพลี) ซึ่งเป็นพระเถระผู้ใหญ่สมัยท้าวเพี้ยเมืองแพนสร้างบ้านบึงบอน (ปัจจุบันเป็นบึงแก่นนคร) เป็นวัดเก่าแก่คู่กับเมืองขอนแก่น ไม่ปรากฏหลักฐานว่าใครเป็นผู้สร้าง และสร้างตั้งแต่เมื่อใด^๒ ปัจจุบันมีเนื้อที่จำนวน ๑๐ ไร่ ๒ งาน ๕๖ ตารางวา มีที่ธรณีสงฆ์จำนวน ๒๓ ไร่ ๔ งาน ๕๐ ตารางวา (ปัจจุบันได้จัดตั้งเป็นศูนย์ปฏิบัติธรรมหลวงปู่โพธิ์ ตั้งอยู่หน้าวัดศรีสว่างโนนทัน) วัด

^๑ จังหวัดขอนแก่น ๒๕๒๔, (นนทบุรี, สำนักพิมพ์สื่อสารสนเทศ, ๒๕๒๔), หน้า ๑๔๐-๑๔๑.

^๒ ธนัญชัย รัตนปัญญา, อนุสรณ์ผูกพันธสีมาวัดโพธิ์, (ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๓๒), หน้า ๑.

โพธิ์ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ ๒๖ เดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา แหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม การศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฝึกอบรมวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งทางวัดได้จัดอบรมติดต่อกันมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๘-ปัจจุบัน เป็นปีที่ ๓๗ โดยกำหนดให้พระภิกษุ สามเณรที่จะเข้ามาอยู่ในสังกัดวัดโพธิ์จะต้องผ่านการฝึกอบรมวิปัสสนากรรมฐานอย่างน้อยเป็นเวลา ๑ เดือน และจะต้องผ่านการประเมินจากพระวิปัสสนาจารย์จึงจะรับเข้าสังกัด (ส่วนศิษย์วัดจะต้องผ่านการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเป็นเวลา ๑๕ วัน) และจะต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคมและกฎหมายอย่างเคร่งครัด วัดโพธิ์เป็นวัดเก่าแก่ ดังปรากฏหลักฐานด้านโบราณสถาน คือ มีโบสถ์เก่าที่กรมศิลปากรประเมินอายุประมาณ ๓๐๐ ปี โดยเป็นโบสถ์ขนาดเล็ก ก่อด้วยอิฐโบราณขนาดใหญ่ ชาวบ้านเรียกว่าสิมมहाอุตม์ เจาะฝาผนังเป็นหน้าต่างขนาดเล็ก (ภาษาอีสานเรียกว่าป่องเอี่ยม) ซึ่งมีความชำรุดทรุดโทรมตามกาลเวลา ต่อมาในสมัยที่พระครูโพธิสารคุณ อดีตเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ จึงได้ร่วมกับชาวบ้านบูรณะปฏิสังขรณ์ใหม่ โดยเปลี่ยนโครงสร้างหลังคาและฉาบปูนทับอิฐโบราณ เพื่อให้เกิดความมั่นคงถาวรยิ่งขึ้น ต่อมา พ.ศ. ๒๕๑๗ ได้สร้างหลวงพ่อสั่งกัจจายน์ไว้หน้าโบสถ์ ๒ องค์ ซึ่งเป็นศิลปะแบบจีนและศิลปะแบบไทย เป็นพระศักดิ์สิทธิ์อันเป็นที่เคารพสักการะของประชาชนทั่วไป พระครูโพธิสารคุณกล่าวว่าโบสถ์หลังเล็กนี้เป็นหัวใจของชาวบ้านโนนทัน เพราะสร้างขึ้นบน โนนต้นพุทรา ชาวบ้านเรียกว่าโพนต้นทัน (ชาวอีสานเรียกโนนว่าโพน เรียกต้นพุทราว่าต้นมะทัน) ต่อมาจึงเรียกหมู่บ้านโนนทัน โดยในสมัยโบราณมีโนนขนาดใหญ่ที่สูงที่สุดในบริเวณที่ตั้งของบ้านโนนทัน บนยอดโนนมีต้นพุทราขนาดใหญ่ จึงได้ร่วมกันสร้างวัดขึ้นในบริเวณนี้ เมื่อจะสร้างโบสถ์จึงเลือกเอาโนนต้นพุทราเป็นที่ก่อสร้าง โดยชาวบ้านร่วมกันปรับพื้นโนนให้ต่ำลง เพื่อให้ฐานโบสถ์เกิดความมั่นคงแข็งแรง ซึ่งพระเถระที่นำชาวบ้านสร้างวัดชื่อว่า “พระสังฆราชฉิมพลี” เป็นพระมหาเถระที่ได้รับความเคารพนับถือจากชาวเมืองและคณะสงฆ์ในสมัยนั้น จึงพร้อมใจกันยกย่องท่านเป็นพระสังฆราช (ไม่ใช่ตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์เหมือนในปัจจุบัน) ต่อมาชาวบ้านได้ใช้นามของท่านมาเป็นชื่อถนนฉิมพลี (ถนนสายหลังวัดโพธิ์) เมื่อสร้างเสร็จแล้วก็ได้ร่วมกันหล่อพระพุทธรูปเนื้อทองสัมฤทธิ์ หน้าตัก ๒๓ นิ้ว สูง ๔๓ นิ้ว ประดิษฐานไว้ภายใน โดยเป็นพระพุทธรูปศิลปะแบบลาว องค์พระกับฐานเป็นคนละส่วนกัน มีพุทธลักษณะที่งดงามอย่างยิ่ง บนฐานจารึกอักษรเป็นภาษาไทยน้อย เป็นพระพุทธรูปเก่าแก่คู่บ้านโนนทันมาอย่างยาวนาน นอกจากพระประธานแล้วยังมีพระพุทธรูปเก่าแก่ประดิษฐานไว้ภายในโบสถ์จำนวนมาก มีทั้งเนื้อโลหะ เนื้อไม้ และเนื้อว่าน (นำว่านมาปั้นเป็นพระพุทธรูป) โดยปัจจุบันกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณวัตถุเรียบร้อยแล้ว ต่อมาเมื่อมีพระภิกษุ สามเณรจำนวนมากขึ้น ทำให้พื้นที่ทำสังฆ

กรรมคัมแคบลง พระครูโพธิสารคุณจึงได้สร้างโบสถ์หลังใหม่ขึ้น เป็นโบสถ์ ๒ ชั้น ที่ใช้ทำสังฆกรรมในปัจจุบัน จากนั้นได้บูรณะโบสถ์หลังเก่าขึ้น และใช้เป็นที่ปฏิบัติธรรมเฉพาะของพระครูโพธิสารคุณ เนื่องจากภายในประดิษฐานพระพุทธรูปเก่าแก่จำนวนมาก และเคยมีมิถุนาซีพมาลักขโมยพระพุทธรูป ท่านจึงให้ใส่กุญแจไว้อย่างแน่นหนา และเปิดเฉพาะวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น ต่อมาในสมัยของพระครูภาวนาโพธิคุณ (ดร. สมชาย กันตสีโล/พังหมื่นไว) เจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน จึงได้บูรณะขึ้นอีกครั้ง^๓

เนื่องจากวัดโพธิ์เป็นวัดที่มีความเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์ จึงมีพระเถระที่ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสหลายรูป ส่วนที่พอจะสืบค้นได้มีทั้งหมด ๗ รูป ดังนี้

๑. พระสังฆราชฉิมพลี
๒. พระอาจารย์ไต้
๓. พระอาจารย์เปาะ
๔. พระอาจารย์หลอด
๕. พระอาจารย์กอง
๖. พระครูโพธิสารคุณ (ประยงค์ อุปถัมภ์ / ไสยฮาทวงษ์) พ.ศ. ๒๔๙๙-๑๕๕๕^๔
๗. พระครูภาวนาโพธิคุณ (สมชาย กันตสีโล/พังหมื่นไว) พ.ศ. ๒๕๕๕-ปัจจุบัน

สถานภาพวัดโพธิ์ในปัจจุบัน

สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดขอนแก่นแห่งที่ ๑ (วัดโพธิ์) ได้เปิดวัดสาขาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนานอกเขตตำบลในเมืองเขต ๑ จำนวน ๔ แห่ง คือ ๑) วัดป่าภูกระแต ตำบลม่วงหวาน อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ๒) ศูนย์ปฏิบัติธรรมหลวงปู่โพธิ์ ตำบลในเมือง อำเภอมือทอง จังหวัดขอนแก่น ๓) วัดชลประทาน ตำบลสีกหลวง อำเภอลำสนัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ๔) วัดใหม่สามัคคี ตำบลบ้านไผ่ อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น โดยได้ดำเนินการตามแนวทางของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลในเมืองเขต ๑

องค์กรเครือข่ายเพื่อสังคม

มีองค์กรเครือข่ายที่ทำงานเพื่อสังคมร่วมกัน มีที่ตั้งอยู่ในวัดโพธิ์จำนวน ๙ องค์กร คือ

๑. สมาคมแพทย์แผนไทยวัดโพธิ์
๒. มูลนิธิหลวงปู่โพธิ์

^๓ จุลสารไตรัมโพธิสารเล่ม ๒, หน้า ๕.

^๔ กองพุทธศาสนศึกษา กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติวัดท้าวราชอาณาจักร เล่ม ๑๒, หน้า ๒๕๒.

๓. สมาคมจิตอาสาเทิดพระเกียรติ ๘๐ ชันษา
๔. ศูนย์กลางการจัดกิจกรรมค่ายปฏิบัติธรรมและค่ายพุทธบุตร
๕. ศูนย์กลางการปฏิบัติธรรมหลักสูตรนานาชาติ
๖. ศูนย์ศึกษาเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านอีสาน
๗. ศูนย์แพทย์วัดโพธิ์
๘. หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลในเมืองเขต ๑
๙. ชมรมคนรักซ์วัด

ผลงานที่ได้รับการยกย่อง

๑. ได้รับการแต่งตั้งเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดขอนแก่นแห่งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๕๐
๒. ได้รับการคัดเลือกเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดดีเด่นเฉลิมพระเกียรติจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๒
๒. อุทยานการศึกษา จากกระทรวงวัฒนธรรม
๓. วัดส่งเสริมสุขภาพดีเด่น จากกระทรวงสาธารณสุข พ.ศ. ๒๕๕๓
๔. หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลในเมืองเขต ๑ พ.ศ. ๒๕๕๒
๕. โล่ประกาศเกียรติคุณวัดลานบุญลานปัญญาต้นแบบ จากกระทรวงวัฒนธรรม เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๓
๖. ได้รับการคัดเลือกเป็นศูนย์ศึกษาเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม
๗. ได้รับการคัดเลือกเป็นวัดส่งเสริมสุขภาพดีเด่น
๘. ได้รับการคัดเลือกเป็นวัดวิถีพุทธส่งเสริมคุณภาพชีวิตพุทธบริษัทดีเด่นต้นแบบ
๙. ได้รับการคัดเลือกเป็นวัดท่องเที่ยว ๙ วัด จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

นอกจากนี้แล้วยังมีผลงานที่ได้รับการยกย่องจากหน่วยงานต่างๆ ที่เป็นผลงานส่วนตัวของพระครูภาวนาโพธิคุณ เจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน คือ พ.ศ. ๒๕๕๒ ได้รับเสมาธรรมจักร ผู้มีผลงานดีเด่นด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาภายในประเทศ จากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและกรมการศาสนา พ.ศ. ๒๕๕๒ ได้รับใบประกาศเกียรติคุณผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระศาสนา จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย^๕ โดยท่านได้วางวิสัยทัศน์ของวัดโพธิ์ไว้ว่า “ทำวัดให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวพุทธแบบองค์รวม คือ พัฒนากาย จิต สังคม และ

^๕ จุลสารไตรมาสโพธิสาร เล่ม ๑, หน้า ๖.

สติปัญญา ตามหลักไตรสิกขา ๓ ภาวนา ๔ และสติปัญญา ๔” และมีพันธกิจอยู่ ๕ ประการ คือ ๑) การศึกษาด้านพระพุทธศาสนา ๒) เผยแผ่พระพุทธศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน ๓) การสาธารณสงเคราะห์ ๔) การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ๕) การสาธารณูปการ^๖ โดยได้กำหนดแผนปฏิบัติงานระยะสั้นตลอดทั้งปี และแผนปฏิบัติงานระยะยาวเพื่อบูรณาการกับสภาพบริบททางสังคมในอนาคตด้วย

ประวัติหลวงปู่พระครูโพธิสารคุณ

อดีตเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ อดีตอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนากรรมฐานประจำจังหวัดขอนแก่น

ชาติภูมิ

หลวงปู่พระครูโพธิสารคุณ มีนามฉายาว่า อุปลวัฒน์ โณ นามเดิมว่า ประยงค์ นามสกุล ไสย์ฮาดวงษ์ เกิดเมื่อวันอาทิตย์ที่ ๖ เดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๖ ตรงกับวันแรม ๗ ค่ำ เดือน ๖ ปีกุน ณ บ้านโพนงาม ตำบลแพ่ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เป็นบุตรของคุณพ่อสงค์ คุณแม่กิ่ง ไสย์ฮาดวงษ์ มีอาชีพทำนา มีพี่น้องร่วมจำนวน ๗ คน คือ ๑. พระครูโพธิสารคุณ (ประยงค์ อุปลวัฒน์) ๒. นายแก่น ไสย์ฮาดวงษ์ ๓. นางค้วน ไสย์ฮาดวงษ์ ๔. นายสุทัศน์ ไสย์ฮาดวงษ์ ๕. นางก้าน ไสย์ฮาดวงษ์ ๖. ร้อยตำรวจตรีศรี ไสย์ฮาดวงษ์ ๗. นายบุญถึง ไสย์ฮาดวงษ์ ต่อมาเกิดฝนแล้งบิดามารดาของท่านจึงได้พยายายไปตั้งถิ่นฐานไปอยู่แถบลำน้ำพอง (บ้านแจ้งนอก) จากนั้นก็ย้ายไปอยู่ที่บ้านท่าสี่สะอาด (บ้านหินชา) อยู่ที่บ้านเลขที่ ๑๗ หมู่ที่ ๑๐ ตำบลบ้านโคก อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น^๗ เนื่องจากท่านเป็นลูกคนแรกจึงต้องช่วยงานพ่อแม่ในการประกอบอาชีพ และเลี้ยงดูน้องๆ ตลอดจนถึงการนำควายไปเลี้ยงทุกวัน นอกจากนี้ท่านยังมีจิตใจโอบอ้อมอารีย์ ชอบช่วยเหลือผู้อื่นอยู่เสมอ จนเป็นที่รักใคร่ของเพื่อน และผู้ใหญ่มักจะยกยอท่านเป็นแบบอย่างอยู่เสมอ หลวงปู่เล่าว่าท่านเป็นคนหัวไม่ดี แต่อาศัยความขยันหมั่นเพียร ไปโรงเรียนไม่เคยขาด หลังเลิกเรียนท่านก็รีบออกไปทุ่งนาเพื่อช่วยงานพ่อแม่เป็นประจำทุกวัน เมื่อเสร็จฤดูกาลทำนาท่านก็มักจะเข้าวัดเพื่อรับใช้พระภิกษุ สามเณร และช่วยงานวัดอยู่เป็นประจำ ทำให้จิตใจโน้มเอียงมาทางพระพุทธศาสนา หลังจากท่านเรียนจบชั้น ป.๔ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๐ จากโรงเรียนกุฎกระหนวน ตำบลบ้านโคก อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น ได้เข้าไปขออนุญาตพ่อแม่บรรพชาเป็นสามเณร แต่

^๖ จุลสารใต้ร่มพิสาร เล่ม ๑, หน้า ๔.

^๗ พระครูปลัดประยงค์ ไสย์ฮาดวงษ์, ตายแล้วเกิด, (ขอนแก่น : คลังน่านาวิทยา, ๒๕๐๖), หน้า ๑.

ในขณะนั้นพ่อของท่านเห็นว่าเด็กชายประยงค์ยังเด็กอยู่ และยังเป็นกำลังสำคัญของครอบครัว จึงยังไม่อนุญาตให้บรรพชาในเวลานั้น

บรรพชา

ต่อมาเมื่อท่านอายุได้ ๑๖ ปี ท่านจึงได้รับการอนุญาตให้บรรพชาเป็นสามเณร ที่วัดสว่างโนนรัง ตรงกับวันแรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๓ ปีชาล ฦ วัดสว่างโนนรัง ตำบลบ้านเรือ อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๑ โดยมีพระเพ็ง เป็นพระอุปัชฌาย์ ในระยะต่อมาปรากฏว่าหมู่บ้านที่ท่านอาศัยอยู่เกิดน้ำท่วมบ่อย ทำให้การทำนาไม่ได้ผลผลิตเท่าที่ควร บิดามารดาจึงได้ย้ายถิ่นฐานไปอยู่ที่บ้านหนองงูจรรย์ผาง ตำบลหนองเรือ อำเภอโนนสัง จังหวัดอุดรธานี (ปัจจุบันเป็นจังหวัดหนองบัวลำภู) เมื่อบรรพชาแล้วท่านก็ได้ศึกษาพระธรรมวินัยด้วยความตั้งใจ และที่ท่านสนใจพิเศษในสมัยนั้นคือเวทมนต์คาถา โดยท่านพยายามแสวงหาครูบาอาจารย์ที่มีความรู้ด้านไสยเวทแล้วไปฝากตัวเป็นศิษย์ ทั้งคาถาเสกน้ำมันต์ คาถาเสกฝ้ายผูกแขน และคาถาเสกยา โดยอาจารย์ของท่านรูปแรกคือหลวงปู่จันทร์ วัตวังหินชา โดยท่านได้ประกาศกับโยมพ่อโยมแม่ของท่านในวันบรรพชาว่าจะบวชตลอดชีวิต จะไม่ลาสิกขาเป็นอันขาด ไม่ว่าจะมีความลำบากหรือให้ค่าจ้างมากแค่ไหนก็ตาม และจะไม่เอาทรัพย์สินไร่นาที่เป็นมรดกของบิดามารดา ท่านบรรพชาอยู่ที่วัดสว่างโนนรัง ๑ พรรษา จากนั้น พ.ศ. ๒๔๘๒ จึงได้ย้ายไปเรียนอยู่ที่วัดบ้านโคกกลาง อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม ต่อมาท่านได้เดินทางกลับมาเยี่ยมบิดามารดาที่อำเภอกุเวียง บิดาของท่านมีความประสงค์ที่จะให้ท่านลาสิกขาไปมีครอบครัว แต่ท่านบอกว่าน้องๆ ของท่านล้วนดำเนินชีวิตตามแบบฆราวาสกันหมด ท่านจึงขอบิดาว่าจะขอเป็นตัวแทนครอบครัวดำเนินชีวิตแบบนักบวช เพื่อเป็นสายบุญกับพระพุทธศาสนาตลอดชีวิต เมื่อบิดาของท่านเห็นความตั้งใจอย่างนั้นจึงได้อนุมัติหมายกับท่าน ในวันที่ท่านจะเดินทางกลับมารดาได้ถวายเงินเป็นค่าใช้จ่ายจำนวนหนึ่งบาทห้าสิบสตางค์ (หกสลึง) ทำให้ท่านรู้สึกสะเทือนใจเป็นอย่างยิ่ง มองเห็นความยากลำบากของบิดามารดา แม้จะไม่มีเงินและจำเป็นต้องใช้ภายในครอบครัวแต่ก็พยายามหามาให้ ท่านจึงคืนเงินให้ห้าสิบสตางค์ และรับมาเพียงหนึ่งบาทเท่านั้น โดยใช้เป็นค่ารถห้าสิบสตางค์ อีกห้าสิบสตางค์เก็บไว้ใช้ในการศึกษา ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๘๖ ท่านจึงสอบไล่ได้นักธรรมชั้นเอก ที่สำนักเรียนวัดตาลเรียง ตำบลแพ่ง อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม

อุปสมบท

^๔ สัมภาษณ์หลวงพ่อเฉลียว กันตสีโล, พระลูกศิษย์หลวงปู่, เมื่อวันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

เมื่อท่านอายุครบ ๒๐ ปี สามเณรประยงค์จึงได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุ ตรงกับวันพุธที่ ๒๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๖ ตรงกับวันแรม ๕ ค่ำเดือน ๖ ปีมะแม ณ พัทธสีมา วัดตาลเรียง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม^๔ โดยได้รับฉายาว่า “อุปลวัฒน์” หลังจากบวชแล้วท่านก็ย้ายมาอยู่วัดศรีนวล จังหวัดขอนแก่น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๗ โดยได้รับหน้าที่อบรมสั่งสอนพุทธศาสนิกชน และสอนโรงเรียนพระปริยัติธรรม ในสมัยพระสารธรรมมุนี เป็นเจ้าอาวาสวัดศรีนวลและเจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น จากนั้นท่านได้ยืนยันว่าพระพิมลธรรมและพระมหาโชดกได้เปิดอบรมวิปัสสนากรรมฐานที่วัดมหาธาตุ กรุงเทพมหานคร ท่านจึงเกิดความสนใจเป็นอย่างยิ่ง จึงได้กราบลาพระสารธรรมมุนีไปศึกษาและปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเป็นเวลา ๑ ปี (พ.ศ. ๒๔๘๗-๒๔๘๘) หลังจากนั้นท่านก็กลับมาอยู่ที่วัดศรีนวล ซึ่งท่านนำความรู้เรื่องวิปัสสนากรรมฐานมาอบรมสั่งสอนประชาชนชาวจังหวัดขอนแก่น โดยเปิดอบรมที่วัดศรีนวลเป็นแห่งแรก

เริ่มออกธุดงค์

ในปีต่อมาท่านได้ออกเดินธุดงค์ไปเพียงรูปเดียวตามป่าเขาลำเนาไพร ท่านปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานอย่างเคร่งครัด ข้อความตอนหนึ่งจากเทปบันทึกเสียงการแสดงธรรมของท่านกล่าวว่า การธุดงค์ครั้งแรกของท่านนั้นเป็นไปอย่างยากลำบากมาก ท่านต้องเดินเท้าจากบ้านสู่ป่า จากป่าสู่เขา ต้องเผชิญกับสิ่งสารพัดอันตราย ซึ่งท่านไม่เคยมีประสบการณ์ด้านนี้มาก่อน บางครั้ง ๗ วันไม่ได้ฉันข้าว เนื่องจากไม่พบหมู่บ้านที่พอจะออกมารับบิณฑบาต บางครั้งพบหมู่บ้านแต่เขาก็ไม่เข้าใจว่าพระเดินอุ้มบาตรมาทำไม ซึ่งท่านก็ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค ยังมุ่งมั่นปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในอิริยาบถยืน เดิน นั่ง นอน โดยมีสติอยู่ตลอดเวลา จนบางครั้งล้มฉันข้าว บางครั้งเป็นเดือนก็ไม่ฉัน เพราะไม่หิว แม้จะญาติโยมเอาอาหารมาถวายและพยายามให้ท่านฉัน ท่านก็ฉันไม่ลง ต้องใช้น้ำล่อให้กลืนอาหารลงท้อง พอถึงเวลากลางคืนก็ถ่ายออกหมด ช่วงนี้การปฏิบัติธรรมของท่านก้าวหน้าอย่างมาก เพราะไม่มีปริโภทความกังวลใดๆ แต่เมื่อท่านพิจารณาลักษณะของจิตตอนนั้นก็รู้สึกว่าการกำหนดยินดีเบาบางลงมาก แต่มีโทสะรุนแรง โกรธง่าย ท่านจึงใช้อุบายด้วยการเดินดูวิถีชีวิตของสิ่งสารพัด และพยายามแผ่เมตตาอยู่เสมอ จึงทำให้โทสะที่รุนแรงมาเป็นจิตที่อ่อนโยน ส่งเสริมให้จิตสงบมากขึ้นตามลำดับ จากนั้นเมื่อถึงช่วงเข้าพรรษาท่านก็กลับมาจำพรรษาที่วัดศรีนวล และได้มีเวลาอบรมกรรมฐานให้กับประชาชน แต่ท่านก็ยังปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัดเหมือนเดิม

^๔ พระครูวินัยธรรมชยา ยันตสีโล, จิตว่าง, (ขอนแก่น หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๕๐), หน้า ค.

บางครั้งท่านปฏิบัติธรรมอย่างอุกฤษฏ์จนไม่สนใจอัตภาพร่างกาย ทำให้ร่างกายซูบผอม หนวดเครายาวเหมือนแขก ทำให้หลวงพ่อพระสารธรรมนุณี (เจ้าคณะจังหวัดขอนแก่นในเวลานั้น) เรียกท่านว่า พระอาจารย์แขก

มาอยู่วัดโพธิ์-เป็นเจ้าของาวาส

ในปีต่อมาท่านพิจารณาเห็นว่าวัดศรีนวลเป็นสำนักเรียนพระปริยัติธรรม ไม่เหมาะแก่การปฏิบัติธรรม ท่านจึงได้หาวัดที่มีความเหมาะสม และเมื่อมาเห็นวัดโพธิ์ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากวัดศรีนวลเท่าใดนัก ก็ทำให้ท่านเกิดความรู้สึกว่าเหมือนเป็นบ้านเก่าที่อบอุ่น จึงได้ย้ายมาอยู่ที่วัดโพธิ์ บ้านโนนทัน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยสภาพวัดโพธิ์ในสมัยนั้นไม่ใช่วัดกรรมฐาน พระเณรส่วนใหญ่ก็เป็นนักเรียนธรรม-บาลี และมีมหาเปรียญเป็นจำนวนมาก มีต้นโพธิ์ขนาดใหญ่เป็นสัญลักษณ์ เมื่อตอนที่ท่านมาอยู่ใหม่ๆ วัดโพธิ์มีเจ้าอาวาสชื่อว่าพระอาจารย์กอง การมาอยู่วัดโพธิ์ยิ่งทำให้ท่านมีเวลาในการปฏิบัติกรรมฐานมากยิ่งขึ้น ท่านมีวัตรปฏิบัติที่ตรงตาม พุทธน้อยและเคร่งครัดในพระธรรมวินัย จนชาวบ้านโนนทันเกิดความเลื่อมใสเป็นจำนวนมาก และมีพระภิกษุ-สามเณรส่วนหนึ่งสนใจในวิธีการปฏิบัติกรรมฐานของท่าน จึงได้มาสมัครใจขอให้ท่านช่วยสอนวิธีการปฏิบัติให้ ทำให้พระภิกษุ-สามเณรสมัยนั้นแบ่งเป็น ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มที่มุ่งเรียนหนังสือ กลุ่มที่ไม่ได้เรียนหนังสือ และกลุ่มที่ปฏิบัติกรรมฐาน ซึ่งต่อมาท่านพระอาจารย์กองได้รับการอาราธนาให้ไปเป็นเจ้าอาวาสที่จังหวัดเลย ทำให้ตำแหน่งเจ้าอาวาสว่างลง ทางการคณะสงฆ์จังหวัดขอนแก่นจึงพิจารณาแต่งตั้งให้ท่านเป็นเจ้าอาวาส เมื่อวันที่ ๑ เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๔ และในปีเดียวกันก็ได้รับการแต่งตั้งเป็นกรรมการตรวจข้อสอบธรรมสนามหลวงด้วย โดยมีฐานานุกรมเป็นพระอธิการ ประยงค์ อุปถัมภ์ เมื่อวันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๔๙๖ ก็ได้รับการแต่งตั้งเป็นพระกรรมวาจาจารย์ประจำตำบลพระลับ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

โปรดโยมแม่

เมื่อท่านได้ปฏิบัติธรรมจนเห็นผลอย่างชัดเจนแล้ว จึงประสงค์จะให้โยมพ่อโยมแม่ของท่านได้ปฏิบัติบ้าง แต่เนื่องจากช่วงเวลานั้นโยมแม่ของท่านมีโรคประจำตัว คือ มีเลือดออกในลำคออยู่ตลอดเวลา บางวันก็ออกมาก บางวันก็ออกน้อย อาการไม่คงที่ ท่านจึงได้เดินธุดงค์ไปโปรดโยมแม่ ซึ่งตอนนั้นได้ย้ายถิ่นฐานไปอยู่ที่บ้านหนองกุงจารย์ผาง ตำบลหนองเรือ อำเภอโนนสัง จังหวัดหนองบัวลำภู เมื่อเดินทางไปถึงไปถึงแล้วท่านก็ได้พักอยู่ที่วัดกาญจนาราม และได้อบรมกรรมฐานให้กับโยมแม่ รวมทั้งชาวบ้านในระหว่างวันที่ ๑๒-๑๖ เมษายน ๒๔๙๗ ผลปรากฏว่าโยมแม่ของ

ท่านปฏิบัติธรรมก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว และชาวบ้านก็เข้าใจวิธีการปฏิบัติธรรมมากขึ้น จนนายทองสุขซึ่งเป็นมรรคนายกวัดกาญจนารามสามารถเข้าฌานได้หลายชั่วโมง ซึ่งทำให้ชาวบ้านเกิดความเลื่อมใสท่านจำนวนมาก^{๑๐}

จุดงักกุแก้ว

ต่อมาท่านจึงได้ออกวิเวกไปยังภูแก้ว ซึ่งเป็นภูเขาสูงใหญ่ที่อุดมสมบูรณ์มาก อยู่ห่างจากหมู่บ้านหนองกุ้งจารย์ผางประมาณ ๕ กิโลเมตร บนภูเขาจะมีธารน้ำที่ผุดขึ้นมาจากโคนต้นไม้อยู่ตลอดเวลา ชาวบ้านเรียกว่าน้ำจั้น ไม่ว่าพื้นที่โดยรอบจะแห้งแล้งปานใดน้ำก็ยังคงไหลอยู่ไม่ขาดที่ๆ ที่บริเวณดังกล่าวอยู่บนสันภู ชาวบ้านที่ไปหาของป่ามักจะไปพักดื่มน้ำที่นั่นเป็นประจำ โดยถัดจากน้ำจั้นขึ้นไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือประมาณ ๑ กิโลเมตร จะมีถ้ำแห่งหนึ่งชื่อว่าถ้ำจำปา เพราะมีต้นจำปาจำนวนมากขึ้นบนโขดหิน (สีลาวตี) แต่ละต้นมีขนาดใหญ่จนโอบไม่มิดและมีรูปทรงแตกต่างกันไป ต้นไม้ชนิดนี้ขึ้นอยู่เต็มพื้นที่รอบถ้ำจำปา ปากถ้ำจะมีลักษณะเป็นเทิบหินขนาดใหญ่สมัยก่อนมีพระพุทธรูปโบราณอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ปัจจุบันถูกลักขโมยไปเกือบหมดแล้ว เมื่อต้นจำปาออกดอกพร้อมกันพื้นที่บริเวณนั้นจะหอบตลบอบอวนไปหมด แม้แต่สัตว์ป่าก็มักพากันมาอยู่ใกล้บริเวณดังกล่าว หลวงปู่ท่านได้ปลีกวิเวกจากหมู่บ้านหนองกุ้งจารย์ผางมาปฏิบัติธรรมอยู่ที่ถ้ำจำปาเป็นเวลานาน ท่านเล่าว่าถ้ำแห่งนี้เจ้าที่แรงมาก เป็นที่พักปฏิบัติธรรมของสายพระจุดงค์ เมื่อจุดงค์มาถึงภูแก้วก็มักจะไปอยู่ที่ถ้ำจำปา เพราะเป็นที่วิเวกและมีลานหินกว้างเหมาะสำหรับการเดินจงกลม พระจุดงค์รูปใดที่ประพฤติไม่ดีก็มักจะอยู่ได้ไม่นาน บางรูปถึงขนาดต้องรีบย้ายหนีในเวลากลางคืน ท่านปฏิบัติธรรมอยู่ที่ถ้ำแห่งนี้ก้าวหน้ามาก เพราะไม่ต้องกังวลกับหมู่คณะ ทำให้จิตหยั่งลงถึงสมาธิได้เร็ว ต่อมาเมื่อใกล้เข้าพรรษาท่านจึงเห็นว่าควรจะไปศึกษาหาความรู้ด้านการปฏิบัติเพิ่มเติมเพื่อคลายความสงสัยบางประการ ในปีนั้นท่านจึงตัดสินใจเข้าไปจำพรรษาอยู่ที่วัดมหาธาตุเพื่ออยู่ใกล้พ่อแม่ครูบาอาจารย์ โดยท่านได้เข้าอบรมกรรมฐานกับท่านอินทวิโส ซึ่งเป็นพระภิกษุชาวพม่าที่มีความเชี่ยวชาญด้านวิปัสสนากรรมฐาน และบางวันเจ้าคุณพิมลธรรมก็ได้เมตตามาเทศน์ให้ฟัง บางวันก็สับเปลี่ยนพ่อแม่ครูบาอาจารย์มาให้อารมณ์กรรมฐานอยู่เสมอ เช่น ท่านอาจารย์มหาทน ท่านอาจารย์มหาโชค ฟังเทศน์ลำดับญาณจากอาจารย์อาสภะ เป็นต้น โดยในพรรษานั้นท่านสามารถคลายความสงสัยในแนวทางปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานได้เป็นอย่างดี เมื่อออกพรรษาแล้วท่านจึงลาพ่อแม่ครูบาอาจารย์เดินทางกลับขอนแก่น

^{๑๐} ข้อมูลจากการสัมภาษณ์นายถึง ไสยฮาดวงษ์ น้องชายหลวงปู่ เมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๕๔.

เมื่อ พ.ศ.๒๔๙๘ ท่านจึงมาตั้งสำนักสอนวิปัสสนากรรมฐานขึ้นที่วัดโพธิ์^{๑๑} โดยเผยแพร่หลักธรรมกรรมฐานแก่พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกาและผู้สนใจทั่วไป ซึ่งท่านได้วางกฎระเบียบและสำหรับผู้ที่มาอยู่วัดโพธิ์อย่างเคร่งครัด และคัดเลือกคุณสมบัติของพระภิกษุ สามเณรที่จะมาอยู่วัดโพธิ์ว่าจะต้องผ่านการอบรมวิปัสสนากรรมฐานอย่างน้อย ๑ เดือน บางรูปแม้จะอยู่ครบ ๑ เดือนแล้วแต่ไม่ตั้งใจปฏิบัติก็ไม่ผ่านเกณฑ์ จึงต้องไปหาวัดอื่นอยู่ ซึ่งระเบียบนี้ถูกใช้มาจนถึงปัจจุบัน

ชาวบ้านเดินขบวนขับไล่

ต่อมาท่านได้เคร่งครัดพระธรรมวินัยกับพระภิกษุ สามเณรทุกรูป รวมทั้งรูปที่อยู่ก่อนหน้าแล้ว ทำให้บางรูปไม่สามารถปฏิบัติตามระเบียบนั้นได้ จึงต้องย้ายออกไปอยู่วัดอื่นจำนวนหลายรูป ส่วนที่เหลืออยู่จึงต้องปฏิบัติตามระเบียบอย่างเคร่งครัด ในระยะหลังท่านห้ามเอามหรสพเข้ามาเล่นในวัด ไม่ว่าจะเป็นหนังเร่ หมอลำ รวมถึงการละเล่นอื่นๆ และอบายมุขทุกชนิดอันเป็นปากทางแห่งความเสื่อม เพราะทุกครั้งที่มีมหรสพชาวบ้านก็จะชกต่อยกันเป็นประจำ^{๑๒} ทำให้ไปขัดผลประโยชน์กับคณะกรรมการวัดกลุ่มเดิมที่ไม่ชอบพระปฏิบัติ เพราะเห็นว่าท่านคอยห้ามโน่นห้ามนี้เงินจากการเช่าสถานที่จัดงานกลับไม่ได้เหมือนเดิม อีกทั้งหลวงปู่ท่านยังคัดเลือกชาวบ้านที่มาคุณธรรมมาช่วยงานวัด คนไม่มีคุณธรรมแม้จะเคยมีบทบาทมากท่านก็ไม่เลือกใช้ แม้แต่เงินจากกฐินผ้าป่าที่ศรัทธาชาวบ้านนำมาถวายวัด คณะกรรมการกลุ่มเดิมก็มักจะนำไปเก็บไว้ที่บ้าน ซึ่งท่านเห็นว่ามันไม่โปร่งใส ต่อมาท่านจึงให้เก็บไว้ที่วัด ทุกครั้งที่มีการเบิกจ่ายจะต้องมีคณะกรรมการและพระภิกษุ สามเณรรับรู้ด้วย ซึ่งสร้างความไม่พอใจให้กับคณะกรรมการกลุ่มดังกล่าว จึงได้เคลื่อนไหวโจมตีท่าน โดยหาชาวบ้านที่ขบถความขบถเชิงเรื่งรมย์มาเป็นแนวร่วม และปลุกระดมจนชาวบ้านส่วนใหญ่หลงเชื่อ จากนั้นก็พากันเดินขบวนมาขับไล่ท่าน หว่าท่านเป็นพระต้องอาบัติปาราชิกกินเงินสงฆ์บ้าง หว่าท่านขับไล่ภิกษุสามเณรออกจากวัดบ้าง และหาว่าขัดขวางความสุขของชาวบ้านบ้าง วันนั้นชาวบ้านที่มาขับไล่ท่านจำนวนมาก ขณะที่ท่านนั่งฟังเขาด่าท่านอยู่ในศาลาเพียงรูปเดียว มีเพียงพ่อใหญ่ดำกับพ่อใหญ่แดงเท่านั้นที่มานั่งเป็นเพื่อนท่าน เมื่อเขาลับเปลี่ยนกันด่าท่านต่างๆ นานา ท่านก็ยั้งยั้งไม่ตอบโต้แต่ประการใด ได้แต่คิดเมตตาสงสารและแผ่เมตตาให้ชาวบ้านผู้หลงผิดเหล่านั้น เมื่อเขาโจมตีท่านเหนื่อยแล้วเขาจึงถามว่าข้อกล่าวหาทั้งหมดท่านจะแก้ตัวว่าอย่างไร ท่านกล่าวว่า “ความดีความชั่วอยู่ที่การกระทำของคน การที่พวกโยมด่าอาตมาต่างๆ

^{๑๑} นิตยสารโลกทิพย์, หน้า ๑๕.

^{๑๒} สภาวัฒนธรรมอยุธยาโร สิ่งทำปกป้องและคุณยายเคน, เมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๔.

นาๆ ก็ไม่สามารถทำให้อาตมาเป็นคนชั่วได้ด้วยลมปาก ในขณะที่คนสรรเสริญว่าอาตมาดีก็ไม่สามารถเป็นคนดีได้เพราะการชมเชยจากคนอื่น การที่พวกโยมด่าอาตมาๆ ไม่ขอรับไว้ เพราะมันจะทำให้โยมเป็นบาปเป็นกรรม ส่วนที่บางคนหาว่าอาตมาใช้เงินสงฆ์นั้นอาตมายอมรับว่าใช้จริง เพราะเงินที่คนเขานำมาถวายวัดก็เพื่อให้พระสงฆ์ใช้เพื่อสาธารณกุศล ไม่ใช่ให้โยมใช้” ชาวบ้านส่วนหนึ่งเห็นด้วยกับเหตุผลของท่านจึงพากันทยอยเดินทางกลับ เหลือแต่แกนนำไม่กี่คนที่ยังไม่ยอมลดทิฐฐิมานะของตน ยังอาฆาตพยาบาทท่านต่างๆ นาๆ บางคนถึงกับใช้วาจาข่มขู่ว่าจะเตะต้อยและฆ่าท่าน หาว่าพระบ้านนอกจะมาปฏิวัติเมืองได้อย่างไร ท่านก็ยังนั่งนิ่งอยู่เหมือนเดิม จนในที่สุดแกนนำชาวบ้านเหล่านั้นก็กลับบ้านไป และไม่มีเหตุการณ์รุนแรงอะไรเกิดขึ้น ท่านเคยเล่าให้ลูกศิษย์ฟังว่า “เมื่อเขาด่าหมาด่าแมว ก็ให้มีสติ คล้ำดูกันตัวเองว่ามีหางหรือไม่ เมื่อคล้ำดูแล้วไม่มีหาง ก็ให้เข้าใจว่า เขาไม่ได้ด่าเรา ไม่ได้ว่าเรา เพราะหมาแมวมันมีหาง เราไม่มีหางก็อย่าไปเดือดร้อนกับคำด่าของคนอื่น”^{๑๓} ซึ่งต่อมาชาวบ้านจึงได้เข้าใจบทบาทของท่านมากขึ้น ยิ่งนับวันก็ยิ่งมีความศรัทธาเลื่อมใสท่าน แต่ในทางกลับกันคนที่เคยใส่ร้ายท่านกลับค่อยๆ เสื่อมลงอย่างเห็นได้ชัด บางคนไม่ได้รับความเชื่อถือจากชาวบ้าน บางคนเจ็บป่วยอย่างกะทันหัน บางคนที่ใช้วาจาข่มขู่ว่าจะเตะท่านก็ป่วยเป็นอัมพาต ยิ่งทำให้ชาวบ้านเชื่อว่าหลวงปู่ท่านใช้เวทมนต์ทำร้ายคนกลุ่มนั้น แต่ท่านกลับบอกว่าท่านได้แต่แผ่เมตตาจิตให้เขาพ้นทุกข์เท่านั้น ไม่ได้อาฆาตพยาบาทแต่อย่างใดเลย ในช่วงหลังคนเหล่านั้นก็มาขอขมาเพื่อให้ท่านยกโทษให้ ท่านก็บอกว่าเราเป็นเพื่อนร่วมทุกข์กัน จึงไม่ต้องไปถือโทษโกรธเคืองกัน ปรากฏว่าคนเหล่านั้นหายจากความเจ็บป่วยได้อย่างน่าอัศจรรย์

หลังจากนั้นเป็นต้นมาท่านก็ได้รับความเคารพยำเกรงจากชาวบ้านโนนทันและชาวจังหวัดขอนแก่น เพราะเชื่อว่าท่านเป็นพระที่มีวาจาศักดิ์สิทธิ์ หากท่านพูดอะไรมักจะเป็นไปตามนั้น ตั้งแต่นั้นมาท่านจึงสามารถปรับเปลี่ยนทัศนคติของชาวบ้านให้เห็นความสำคัญของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน และท่านได้ทำให้วัดโพธิ์เป็นสำนักปฏิบัติธรรมได้อย่างเต็มตัว และเป็นแบบอย่างของสำนักปฏิบัติธรรมแห่งอื่นด้วย จนท่านได้รับความไว้วางใจจากพระราชสารธรรมมุนี เจ้าคณะจังหวัดขอนแก่นในเวลานั้น ให้เป็นอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนากรรมฐานประจำจังหวัดขอนแก่น มีหน้าที่อบรมวิปัสสนากรรมฐานแก่พระภิกษุ สามเณรและประชาชนทั่วไปในจังหวัดขอนแก่น นอกจากนี้ในวันที่ ๑๘ มกราคม ๒๕๔๙ ท่านยังไปหาสถานที่สร้างวัดบ้านโคกกลางพร้อมกับพระมหาจวง วัดวุฒาราม (ต่อมาเป็นเจ้าของคณะอำเภอเมืองขอนแก่น)

^{๑๓} พระสมชาย กันตสีโล, ๗๙ ปีโพธิ์สาร ตำนานพุทธธรรม, (ขอนแก่น: หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา ๒๕๔๙), หน้า ๑๗.

เมื่อวันที่ ๙ เดือน กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๙๙ พระมหาโอภาส ได้ส่งต้นพระศรีมหาโพธิ์มาจากอินเดีย ๑๓ ต้น โดยมีผู้แทนจังหวัดขอนแก่น (ส.ส.) ๓ คน คือ นายจารุบุตร เรืองสุวรรณ นายบัญญัติ เอี่ยมศิลา นายสวัสดิ์ พึ่งตน นำมาถวายคณะสงฆ์แต่ละอำเภอ ส่วนอำเภอเมืองได้ ๔ ต้น โดยนำไปปลูกที่วัดศรีนวล ๑ ต้น นำไปปลูกที่วัดธาตุ ๑ ต้น วัดโพธิ์กลางบ้านห่ม ๑ ต้น และนำมาปลูกที่วัดโพธิ์ ๑ ต้น เนื่องจากวัดโพธิ์มีต้นโพธิ์ขนาดใหญ่อยู่หลายต้น จึงไม่แน่ชัดว่าต้นโพธิ์ที่นำมาจากประเทศอินเดียในสมัยนั้นเป็นต้นใด จากวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ท่านก็ได้อธิษฐานจิตอธิษฐานคัมภีร์สังฆิกังคะ ซึ่งการปฏิบัติโดยอิริยาบถ ๓ คือ ยืน เดิน นั่ง เท่านั้น ซึ่งท่านใช้อิริยาบถนี้ตลอดทั้งปี จนถึงปี พ.ศ.๒๕๐๐ ในขณะที่เดียวกันท่านก็ได้ช่วยงานพระศาสนาอย่างเต็มความสามารถ และในวันที่ ๕ เดือน มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๙๙ ได้รับหนังสือ ที่ ๓๙/๒๔๙๙ ขอเป็นองค์อุปถัมภ์พุทธสมาคมขอนแก่น ที่ตั้งอยู่วัดศรีนวล ซึ่งท่านก็มีบทบาทสำคัญในการอุปถัมภ์และให้ความรู้ ตลอดถึงอบรมธรรมที่พุทธสมาคมขอนแก่น โดยสมัยนั้นพุทธสมาคมขอนแก่นทำงานเข้มแข็งมาก และจะมีประชาชนมาปฏิบัติธรรมที่พุทธสมาคมเป็นจำนวนมาก โดยหลวงปู่ได้เป็นวิทยากรอบรมประจำพุทธสมาคมขอนแก่น โดยในวันที่ ๑๒ มีนาคม ๒๔๙๙ ได้อาราธนาพระอุดมวิชาญาณ (โชดก ญาณสิทธิ) มาเทศน์ลำดับญาณให้พระภิกษุสามเณรและประชาชนชาวจังหวัดขอนแก่นฟัง ซึ่งได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก จนพระอุดมวิชาญาณได้กล่าวสรรเสริญหลวงปู่ว่าได้มาเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่วิปัสสนากรรมฐานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้คนสนใจวิปัสสนากรรมฐานมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด เมื่อกลางเดือนมิถุนายนปีเดียวกันนั้น เจ้าคณะจังหวัดขอนแก่นได้รับแจ้งว่าพระครูธีรสารขุดพระได้จากบ้านห้วยแคน อำเภอภูเวียง แต่ไม่สามารถระบุได้ว่ามีความเป็นมาอย่างไร เจ้าคณะจังหวัดขอนแก่นจึงไปตรวจสอบพร้อมด้วยหลวงปู่ จึงเห็นได้ว่าหลวงปู่ได้รับความเมตตาและไว้วางใจจากเจ้าคณะจังหวัดมากกว่าภิกษุรูปอื่น แม้ว่าท่านจะอยู่ต่างวัดก็ตาม ในระหว่างวันที่ ๑๙-๒๕ มิถุนายน ๒๔๙๙ ท่านได้ไปเปิดอบรมวิปัสสนากรรมฐานที่วัดบ้านหนองกุงอำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น โดยมีผู้เข้ารับการอบรมจำนวนมาก

เผยแผ่ศาสนาที่อำเภอโนนสัง-โบสถ์สั่น

ในระหว่างวันที่ ๒๖-๒๗ มิถุนายน ๒๔๙๙ ท่านได้ไปเผยแผ่กรรมฐานที่อำเภอโนนสัง โดยไปให้กรรมฐานพระภิกษุ สามเณรและชาวบ้านหนองกุงคำไฮ บ้านหนองลุมพุก วันที่ ๒๘ มิถุนายน-วันที่ ๒ กรกฎาคม ประชุมพระวิปัสสนาจารย์และอบรมกรรมฐานที่วัดศิลาอาสน์ บ้านหนองเหมือดแอ่ และวันที่ ๓-๔ กรกฎาคม ได้เดินทางไปประชุมสงฆ์และชาวบ้านดอนปอ โดยพักอยู่ที่วัดอัมพวัน บ้านโคกม่วง สมัยนั้นท่านมีเพียงเรือพายเป็นพาหนะเท่านั้น ต้องใช้เวลาเดินทาง

นานจนถึงบ้านดอนปอ ซึ่งหมู่บ้านแห่งนี้เป็นหมู่บ้านที่มีความเคารพนับถือพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด แต่ไม่ค่อยมีพระภิกษุที่ทรงภูมิความรู้เข้าไปเผยแผ่ เพราะการเดินทางค่อนข้างลำบาก ในระหว่างวันที่ ๕-๑๓ ท่านก็กลับมาอบรมกรรมฐานอยู่ที่วัดศิลาอาสน์ ท่านบันทึกไว้ว่าในวันที่ ๑๒ ท่านได้เข้าไปปฏิบัติกรรมฐานอยู่ภายในโบสถ์ ในระหว่างนั่งสมาธิอยู่นั้นปรากฏว่าจิตสงบมาก เมื่อใช้จิตกำหนดพิจารณาร่างกายก็เห็นได้ชัดเจน ต่อมาท่านมีความรู้ร่างกายซึ่งประกอบด้วยชั้น ๕ ได้แตกสลายไปอย่างรุนแรง เหมือนไม่มีร่างกายหลงเหลืออยู่เลย ท่านทรงอารมณ์นั้นอยู่เป็นเวลานานจึงได้ถอนจิตออกมา ปรากฏว่ามีพระภิกษุและชาวบ้านจำนวนมากพากันมาเฝ้าดูอยู่รอบๆ โบสถ์ เมื่อรู้ว่าท่านออกจากสมาธิแล้วจึงพากันเข้าไปกราบท่าน และกราบเรียนท่านว่าเมื่อสักพักใหญ่ๆ ได้ยินเสียงระเบิดขึ้นภายในโบสถ์ พอเข้ามาดูปรากฏว่าเห็นโบสถ์สั่นสะเทือนเหมือนกับจะถล่มลงมาทับท่าน แต่เมื่อความสั่นสะเทือนยุติลง ปรากฏว่าโบสถ์ทั้งหลังยังอยู่ในสภาพเดิมทุกประการ ไม่มีร่องรอยแตกร้าวแต่อย่างใด สร้างความอัศจรรย์ใจแก่ผู้ที่ได้พบเห็น แต่ท่านก็ไม่ได้พูดอะไร ทำให้ประชาชนบังเกิดความเลื่อมใสท่านมาก แต่ท่านก็ยังเดินหน้าเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไป โดยเดินธุดงค์ไปวัดบ้านวังตอและวัดบ้านโนนศรีเรือง เป็นต้น จากนั้นจึงเดินทางกลับวัดโพธิ์ในช่วงต้นเดือนสิงหาคม

เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม

จากนั้นเมื่อวันที่ ๑๐ เดือนสิงหาคม ๒๔๙๙ ก็ได้รับการแต่งตั้งจากเจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมประจำสำนักศาสนศึกษาวัดศรีนวล ซึ่งขณะนั้นท่านยังเป็นพระประยงค์ อุบลวิณโณ อายุ ๓๔ พรรษา ๑๔ ทำให้ต้องเที่ยวไปสอนหนังสือที่วัดศรีนวลเป็นประจำ ในขณะที่เดียวกันท่านก็ได้ส่งพระภิกษุไปอบรมวิปัสสนากรรมฐานที่วัดมหาธาตุอยู่เป็นประจำ โดยท่านบันทึกไว้ว่าในระหว่างวันที่ ๓-๑๒ ธันวาคม ๒๔๙๙ จำนวน ๗ รูป คือ พระอุปัชฌาย์ปลื้ม วัดศรีนวล, พระมหามงคลชัย วัดศรีนวล, พระมหาคำผัด วัดศรีนวล, พระมหาไทยบุตร วัดโพธิ์, พระมหาชินดา วัดโพธิ์, พระคำตัน วัดโพธิ์, พระทองจักร วัดโพธิ์ และในวันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๔๙๙ ท่านก็ได้เดินทางไปให้ธรรมะผู้ต้องขังที่เรือนจำบางขวาง โดยในสมัยนั้นมีนักโทษจำนวน ๔,๐๗๓ คน เมื่อท่านเดินทางกลับมาขอนแก่นก็มักจะได้รับอาราธนาจากผู้บัญชาการเรือนจำขอนแก่นให้ไปอบรมผู้ต้องขังในเรือนจำอยู่เสมอ ในสมัยนั้นท่านสามารถสอนธรรมะจนทำให้นักโทษได้เกิดความสำนึกในการทำชั่วของตนเองได้จำนวนมาก

ปฏิบัติทาสงปั

ปฏิบัติส่วนตัวของท่านคือเป็นพระที่พูดน้อย ไม่เห็นแก่กิน ไม่เห็นแก่นอน ไม่เห็นแก่ตัว โอบอ้อมอารีแก่ลูกศิษย์ลูกหามาก พูดจริงทำจริง ไม่มีลูกท่านหลานเธอ ไม่เลือกที่รักผลักที่ชัง ท่านมีเมตตาเสมอกันหมด เคารพพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ในสมัยที่ท่านตั้งสัจอธิษฐานท่านถือธุดงค์เนสัชชิกังคะ มีอิริยาบถ ๓ คือ ยืน เดิน นั่ง ไม่มีอิริยาบถนอน เป็นเวลาถึง ๑๗ เดือน ในช่วงถือเนสัชชิกังคะนี้ ท่านจะฉันอาหารน้อยลงตามลำดับ เช่น สามวันครั้ง เจ็ดวันครั้ง สิบห้าวันครั้ง จนถึง ๑ เดือนครั้ง นับว่าท่านเป็นผู้มีในปิตุธรรม สมกับที่พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า **ธัมโมหะ เว รักษะติ ธัมมะจารี** ธรรมแลย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม และการฉันข้าวน้อยขนาด ๑ เดือนต่อครั้ง ก็ได้ทำให้ท่านมีอาการหัวใจอ่อนแรงแต่อย่างใด^{๑๔} แต่กลับยิ่งทำให้ท่านมีเวลาในการปฏิบัติกิจทางพระศาสนามากยิ่งขึ้น ผู้เขียนได้เห็นบันทึกที่ท่านเขียนไว้ว่า เวลาที่ท่านอธิษฐานเนสัชชิกังคะ เริ่มตั้งแต่ต้นเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๔๙๙ ถึง วันที่ ๑๙ เดือนมิถุนายน พ.ศ.๒๕๐๐ จึงกลับมาใช้อิริยาบถ ๔ เหมือนเดิม สาเหตุเพราะมีอาการอาพาธมาก จนเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติ^{๑๕} คนเรามีอิริยาบถปิดบังทุกข์ อันความทุกข์เวทนาทั้งหลายตามปกติเป็นส่วนมากนั้นเกิดจากอิริยาบถ เช่น นั่งมากก็เมื่อยเกิดทุกข์เวทนาขึ้นมาแล้วทนอยู่ไม่ได้เดินมากก็เหนื่อยทนไม่ได้ ยืนมากก็ทนไม่ไหว แม้แต่นอนมากก็ลำบากทนไม่ได้นานเหมือนกัน อิริยาบถเก่าเป็นทุกข์นั้นย่อมรู้เห็นทั่วไปได้โดยง่าย เมื่อนั่งนานทนไม่ได้อีกขึ้นเดิน ก็นึกว่าการเดินนั้นเป็นสุขสบายเพราะหายเหนื่อย คือเห็นว่าอิริยาบถเก่าเป็นทุกข์จึงเปลี่ยนอิริยาบถใหม่ แท้จริงอิริยาบถเก่าเป็นทุกข์อิริยาบถที่เปลี่ยนใหม่ก็จะเป็นทุกข์อีกเหมือนกัน รวมความว่าหนีทุกข์เก่าไปสู่ทุกข์ใหม่นั้นเอง อิริยาบถเก่านั้นเห็นทุกข์ได้ง่าย เพราะทุกข์เวทนามีกำลังอยู่ แต่อิริยาบถใหม่ก็ไม่สามารถพ้นทุกข์ไปได้^{๑๖} การที่ท่านมุ่งมั่นปฏิบัติโดยถืออิริยาบถยืน เดิน นั่ง นอน เพราะเห็นว่าชีวิตนี้ไม่ควรประมาทแม้แต่วินาทีเดียว ท่านจะสอนศิษย์ของท่านเป็นฌณาอีสานอยู่เสมอว่า **“เที่ยวทางเวียง เHINGหลายมันนานฮอด มั่วแต่เก็บหมากหว้า มันลีซ่าค่าทาง”**^{๑๗} สิ่งที่ท่านระลึกอยู่เสมอก็คือมรณสติ ระลึกถึงความตายอยู่เสมอ จึงทำให้ไม่ประมาทในชีวิต พอถึงวันที่ ๑ ธันวาคม ๒๔๙๙ คณะสงฆ์จังหวัดขอนแก่นเห็นว่าท่านเป็นพระหนุ่มที่มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส เป็นแบบอย่างอันดีงามแก่พระภิกษุ สามเณรในจังหวัดขอนแก่น จึงมีมติแต่งตั้งให้ท่านดำรงตำแหน่งเป็นผู้ช่วยเจ้าคณะตำบลพระลับ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

^{๑๔} นิตยสารโลกทิพย์, หน้า ๑๕.

^{๑๕} หนังสือบันทึกส่วนตัวประจำปี ๒๕๐๐.

^{๑๖} หลวงตาโพธิ์, **วิปัสสนาวิถีสอนปฏิบัติ**, (ขอนแก่น : หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๕๒), หน้า ๒๐.

^{๑๗} พระครูโพธิสารคุณ, **เกร็ดธรรมของฝากจากหลวงปู่**, (ขอนแก่น : โนนทันการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๓.

พระยอดกตัญญู

ในระหว่างวันที่ ๑๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๐ ได้ไปปฏิบัติธรรมที่บ้านโคกนางาม โดยพักอยู่ที่วัดศรีชมชื่น จนถึงวันที่ ๑๙ มีนาคม ๒๕๐๐ ก็เดินทางไปปฏิบัติธรรมที่วัดท่าเตื่อ บ้านหนองดินดำ ตำบลกวกทอง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น จากนั้นท่านก็รุดงค์ต่อไปยังอำเภอโนนสัง โดยพักอยู่บ้านท่าลาด บ้านหนองกุงจารย์ผาง บ้านหนองแสง ตอนที่ท่านอยู่บ้านหนองกุงจารย์ผาง ท่านได้สอนกรรมฐานโยมพ่อและโยมแม่ของท่านจนเข้าแนวทางปฏิบัติ เมื่อเห็นอุปนิสัยของทั้งสองท่านได้คล้อยมาทางการปฏิบัติธรรมแล้ว จึงได้พามาปฏิบัติต่อที่วัดโพธิ์ เพราะจะได้แนะนำแนวทางปฏิบัติอย่างใกล้ชิด^{๑๘} จากนั้นท่านจึงเดินทางกลับมาที่จังหวัดขอนแก่น โดยเปิดอบรมวิปัสสนากรรมฐานอยู่ที่บ้านทุ่ม ซึ่งชาวบ้านได้สนใจในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานจำนวนมาก พอถึงวันที่ ๘ กุมภาพันธ์-๒๗ ตุลาคม ท่านไม่ได้รุดงค์ไปที่อื่น เพราะต้องอบรมวิปัสสนากรรมฐานให้กับโยมพ่อและโยมแม่ โดยมีแม่เออ แม่ทอง และแม่นวมมาร่วมเข้าอบรมด้วย ผลปรากฏว่าทุกคนได้ปฏิบัติอย่างจริงจังจนได้ผลเป็นที่น่าพอใจ จนอาการป่วยของโยมแม่ก็ทุเลาลงมาก

อาพาธหนัก

ในระหว่างนั้นท่านได้ทุ่มเทถ่ายทอดวิปัสสนากรรมฐานให้กับบุพพการีอย่างเต็มความสามารถ ทั้งยังต้องรับภาระด้านด้านงานคณะสงฆ์ ตลอดถึงการอบรมประชาชนทั่วไปด้วย จึงทำให้ท่านอาพาธหนักด้วยไข้หวัดใหญ่ ตั้งแต่วันที่ ๙-๑๙ มิถุนายน จนท่านคิดว่าคงต้องมรณภาพเป็นแน่ เพราะอาการอาพาธทวีความรุนแรงมากขึ้น และไม่มีทีท่าว่าจะทุเลาลง พอค่ำวันที่ ๑๘ ท่านจึงตั้งสัจอธิษฐานว่าหากจะมรณภาพก็ไม่เสียดายชีวิต แต่ยังมีหน้าที่ต้องตอบแทนคุณข้าวคุณน้ำของโยมพ่อโยมแม่อยู่ แต่หากจะมรณภาพจริงก็ขอให้มรณภาพในขณะที่ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานนี้แหละ จากนั้นท่านจึงกำหนดจิตเข้ากรรมฐาน เมื่อจิตของท่านดำดิ่งสู่สมาธิแล้ว ปรากฏว่าจิตไม่ได้ผูกพันอยู่กับความเจ็บป่วย ท่านพิจารณาเห็นว่าความเจ็บป่วยเป็นเพียงอาการทางกายเท่านั้น ส่วนจิตไม่ได้เจ็บป่วยไปด้วย จึงยกจิตออกมาจากความผูกพันกับร่างกาย กำหนดรู้จิตอย่างเดียวเท่านั้น เวลาผ่านไปนานเท่าไรก็ไม่รู้ แต่พอท่านถอนจิตออกมาปรากฏว่าอาการเจ็บป่วยทางกายได้ทุเลาลงมาก จนท่านสามารถลุกขึ้นเดินได้เกือบจะเป็นปกติ ทั้งที่ล้มหมอนนอนเสื่ออยู่หลายวัน แม้แต่พระเถรที่เป็นห่วงแล้วพากันมานอนเฝ้าไข้ก็ไม่อยากเชื่อว่าท่านจะหายจากอาพาธเร็วขนาดนั้น เมื่อท่านสามารถเดินได้ก็รีบเข้าไปสอนกรรมฐานให้กับโยมพ่อโยมแม่ทันที^{๑๙} ซึ่งนับว่าท่านเป็นพระภิกษุที่มี

^{๑๘} ข้อมูลสัมภาษณ์นางค้วน ชาวบ้านหนองกุงจารย์ผาง น้องสาวหลวงปู่ เมื่อวันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๕๓.

^{๑๙} ข้อมูลเก็บความจากคำบอกเล่าของพระคมกฤษณ์ สุทธิญาโณ. พระสงฆ์ที่เคยอุปฐากท่าน

ความกตัญญูอย่างยิ่ง ในวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๐๐ จึงได้รับการแต่งตั้งจากพระสารธรรมมุนี เจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น ให้เป็นพระธรรมธรประยงค์ อุปลวณโณ และวันที่ ๕ ธันวาคม พระมหาชินดาซึ่งเป็นพระลูกศิษย์ได้ปฏิบัติธรรมครบ ๑ เดือน จึงได้ออกจากกรรมฐาน ต่อมาหลวงปู่ได้คัดเลือกพระวิปัสสนาจารย์ในจังหวัดขอนแก่นส่งเข้าไปอบรมวิปัสสนากรรมฐานที่วัดมหาธาตุ โดยในปีนั้นจังหวัดขอนแก่นได้ส่งไปทั้งสิ้น จำนวน ๖๓ รูป พ.ศ. ๒๕๐๑ ท่านได้ไปเปิดอบรมวิปัสสนากรรมฐานอยู่ที่วัดธาตุพระอารามหลวง อำเภอเมืองขอนแก่น โดยมีภิกษุสามเณรและประชาชนที่สนใจเข้ารับการอบรมเป็นจำนวนมาก จนพระพิมลธรรม (อาจ อาสภมหาเถระ) ได้ยกย่องท่านว่าเป็นพระวิปัสสนาจารย์ที่ทำงานอย่างเข้มแข็งและให้นำไปเป็นแบบอย่างของจังหวัดอื่นๆ นอกจากนี้ท่านยังเปิดอบรมกรรมฐานให้กับพระภิกษุสามเณรในวัดโพธิ์ตั้งแต่วันที่ ๒ มีนาคม-๒ พฤษภาคม วันที่ ๑๐ มีนาคมก็ได้รับอาราธนาให้ไปแก้อารมณกรรมฐานที่บ้านค้อ ซึ่งสมัยนั้นมีผู้สนใจปฏิบัติกันมาก แต่ยังติดขัดในอารมณกรรมฐาน จึงทำให้การปฏิบัติไม่คืบหน้า ท่านจึงไปให้อุบายปฏิบัติที่เหมาะสมกับจริตของแต่ละคน ซึ่งได้ผลเป็นอย่างมาก นอกจากนี้พระพิมลธรรมยังส่งเจ้าคุณพระอุดมวิชาญาณ (โชดก ญาณสิทธิ) ได้มาเยี่ยมที่วัดโพธิ์และติดตามผลการเผยแผ่ ท่านถึงกับยกย่องหลวงปู่ว่าเหมาะสมจะแต่งตั้งให้เป็นอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาจารย์ประจำจังหวัดขอนแก่น แต่เนื่องจากเจ้าคณะจังหวัดขอนแก่นได้แต่งตั้งมาก่อนหน้านี้แล้ว ทำให้เจ้าคุณพระอุดมวิชาญาณจึงได้อนุโมทนาด้วย จากนั้นท่านก็ได้รับการอาราธนาไปเปิดอบรมผู้ต้องขังที่เรือนจำกลางขอนแก่นพร้อมกับเจ้าคุณพระอุดมวิชาญาณ จึงไปส่งเจ้าคุณอุดมวิชาญาณกลับกรุงเทพฯ วันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๐๑ ได้เป็นวิทยากรอบรมข้าราชการที่โรงเรียนสตรีกัลยาณวัตร จากนั้นก็ได้รับอาราธนาไปเป็นวิปัสสนาจารย์ในโครงการอบรมคุณธรรมนักโทษร้ายแรง ในระหว่างวันที่ ๒๔ มีนาคม-๑๒ มิถุนายน ๒๕๐๑ ท่านกล่าวว่าช่วงนี้ท่านเข้าคุกบ่อยมาก แต่เข้าไปอบรมนักโทษที่ก่อคดีอุกฉกรรจ์ ซึ่งในเรือนจำกลางขอนแก่นมี ๒๘ คน จนนักโทษเหล่านั้นรู้สึกอายชั่วกลัวบาป และเป็นนักโทษชั้นดีหลายคน และบางวันที่ท่านไปอบรมที่เรือนจำไม่ได้ก็จะให้พระลูกศิษย์ที่ไว้วางใจไปแทน เช่น วันที่ ๑๙ เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๐๑ ท่านได้รับอาราธนาไปเทศน์ลำดับญาณให้กับพระภิกษุสามเณรและประชาชนบ้านโต้น จึงให้พระคำตัน โกวิทไปอบรมที่เรือนจำแทน เป็นต้น ในวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๐๑ ก็ได้รับการแต่งตั้งเป็นกรรมการคณะสงฆ์อำเภอเมืองขอนแก่น ในตำแหน่งองค์การสาธารณูปการ และในวันถัดมาท่านก็ได้รับการแต่งตั้งเป็นพระฐานานุกรมที่พระปลัดประยงค์ อุปลวณโณ จากพระราชสารธรรมมุนี เจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น หลังจากนั้นท่านก็ได้เดินทางไปอบรมวิปัสสนากรรมฐานตามสถานศึกษาต่างๆ เช่น วันที่ ๑๙ เดือนมิถุนายน อบรมวิปัสสนาที่โรงเรียนสงเคราะห์นิยม (ปัจจุบันโรงเรียนมณีอนุสรณ์ ถนนรื่นรมย์ หน้าปั๊มเอสโซ่), วันที่ ๒๙ เดือนมิถุนายน อบรม

วิปัสสนาโรงเรียนช่างไม้ขอนแก่น, วันที่ ๒๑ เดือนมิถุนายน อบรมวิปัสสนาที่โรงเรียนศิริศาสตร์ศึกษา (ปัจจุบันยุบโรงเรียนแล้ว), วันที่ ๒๒ เดือนมิถุนายน อบรมวิปัสสนาที่โรงเรียนบำรุงไทย, วันที่ ๒๕ เดือนมิถุนายน อบรมวิปัสสนาที่โรงเรียนขอนแก่นวิทยายน, วันที่ ๒๖ เดือนมิถุนายน อบรมวิปัสสนาที่โรงเรียนสงเคราะห์นิยม, วันที่ ๓๐ เดือนกรกฎาคม อบรมวิปัสสนากรรมฐานที่โรงเรียนจังหวัดชาย เป็นต้น โดยแต่ละโรงเรียนท่านเดินทางไปหลายครั้ง, วันที่ ๓๐ เดือนสิงหาคม ท่านได้ไปเปิดอบรมวิปัสสนากรรมฐานแกโยคีวัดธาตุ จากนั้นท่านก็ไปให้กรรมฐานคุณนายระบอบ ที่วัดศรีนวล วันที่ ๕ เดือนกันยายน อบรมวิปัสสนากรรมฐานแก่ข้าราชการที่โรงเรียนสตรีกัลยาณวัตร และวันที่ ๖-๗ เดือนธันวาคม ได้เดินทางไปวัดสว่างศรีวิไลย์ บ้านหนองงูคำไฮ เพื่อระงับอิทธิฤทธิ์ระหว่างพระเถระกับนายเคน ซึ่งมีปัญหาความขัดแย้งกันรุนแรง เมื่อระงับความขัดแย้งได้แล้วท่านก็เดินทางไปพักที่วัดทุ่งโนนส่ง พอวันที่ ๘ เดือนธันวาคม ท่านก็เดินทางไปพักที่วัดมัชฌิมवास จังหวัดอุดรธานี, วันที่ ๑๑-๑๔ เดือนธันวาคม ท่านได้ไปปฏิบัติธรรมอยู่ที่ป่าดงมนต์ จากนั้นนายเฉลิม ไชยสิทธิ์ บ้านห้วย อำเภอน้ำโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย เห็นว่าท่านเป็นพระสติปฏิปันโนที่น่าเลื่อมใส จึงได้อาราธนาท่านมาพักอยู่วัดป่ามธุปฐุทธาราม เพื่อเผยแผ่วิปัสสนากรรมฐาน ในระหว่างวันที่ ๑๔-๒๔ เดือนธันวาคม จากนั้นก็เดินทางไปพักที่วัดมัชฌิมवासและเดินทางกลับขอนแก่นในวันที่ ๒๖ ธันวาคม

รุดงค์ประเทศลาว

ปี พ.ศ. ๒๕๐๒ เป็นปีที่ท่านอายุได้ ๓๖ ปี วันที่ ๑๕ มกราคม ท่านได้เดินทางไปประเทศลาวเพื่อไปนมัสการพระธาตุหลวง แล้วกลับมานมัสการพระเจ้าองค์ตื้อที่อำเภอสรีเชียงใหม่ และพักที่วัดศรีสะเกษ จังหวัดหนองคาย วันที่ ๑๗ มกราคม แสดงธรรมที่วัดเนินพระเนา จึงเดินทางกลับขอนแก่นเพื่ออบรมนักโทษที่เรือนจำกลางขอนแก่น ในระหว่างวันที่ ๒๑-๒๙ และวันที่ ๕-๗ เดือน มีนาคม ได้รับการแต่งตั้งเป็นกรรมการสอบบาลีสนามหลวง หลังจากเป็นกรรมการสอบบาลีสนามหลวงแล้วท่านได้เดินรุดงค์ไปยังประเทศลาว โดยเดินทางไปถึงประเทศลาววันที่ ๔ เดือน เมษายน ๒๕๐๒ โดยเดินทางไปที่เวียงจันทน์ ปักกลดเพื่อเจริญสมณธรรมอยู่ที่โคกป่าหลวง ดงสระพัง ป่าห้วยหลวง จากนั้นได้เดินทางไปภูเขาควาย โดยมีพันโทบก นายบัวพา นายแสง นายพวง พัน นำรถสองคันไปส่ง พักที่โนนสาวเอ้ จากนั้นก็เดินทางขึ้นภูเขาควาย ท่านกล่าวว่าบนภูเขาควายจะมีนักบวชจำนวนมาก ทั้งที่เป็นพระภิกษุ สามเณรหรือพวกฤๅษีชีไพร ซึ่งล้วนเป็นผู้มุ่งปฏิบัติให้เกิดความสงบระงับภายในจิตใจ ท่านเล่าว่าภูเขาควายเป็นภูเขาขนาดใหญ่มีลักษณะเหมือนเขาควายเป็นภูเขาที่พระรุดงค์กรรมฐานจะต้องมุ่งไปปฏิบัติที่นั่น เพราะนอกจากจะเป็นที่สงบแล้วยังมีสิ่ง

ลึกลับมากมาย เช่น สัตว์ป่าที่ดุร้าย ภูตผีปีศาจ รุกขเทวดา เป็นต้น หากพระธุดงค์รูปใดไม่ตั้งอยู่ในพระธรรมวินัยและไม่ตั้งใจปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง มักจะมีอันเป็นไปหรือมักจะอยู่ได้ไม่นาน ก็ต้องรีบกลับลงมา ท่านกล่าวว่าภูเขาควายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์มากมาย จึงมักมีพระธุดงค์บางกลุ่มไปธุดงค์เพื่อแสวงหาสิ่งศักดิ์สิทธิ์และของมีค่าอยู่เสมอ โดยเจ้าของเขามักจะทดสอบพระธุดงค์อยู่เสมอว่าจะมีความโลภหรือไม่ บางครั้งก็แสดงให้เห็นเพชรนิลจินดาจำนวนมากมหาศาลมากองอยู่เบื้องหน้าเมื่อหีบฉวยเอามาเป็นของตนเองของมีค่าเหล่านั้นก็จะหายไปกับตา บางรูปถึงกลับเป็นบ้าวิงตกเหมมรณภาพก็มี หลวงปู่ท่านรู้จักดีศักดิ์ของภูเขาควายเป็นอย่างดี จึงสำรวมจิตอยู่เสมอ โดยมุ่งมาเพื่อปฏิบัติธรรมเพียงอย่างเดียว ไม่มีเป้าหมายอย่างอื่นแอบแฝง เมื่อไปอยู่ใหม่ๆ ท่านเข้าไปบิณฑบาตในหมู่บ้านชาวเขา ซึ่งมีประเพณีนับถือผีบรรพบุรุษ แต่บางคนก็นับถือพระธุดงค์ เพราะว่ามีพระธุดงค์ผ่านไปมาอยู่เป็นระยะ ท่านกล่าวว่าตอนไปบิณฑบาตวันแรกได้ข้าวเหนียวเพียงสองปั้นเล็กๆ เท่านั้น เมื่อกลับมาถึงที่พักแล้วท่านตัดสินใจนำข้าวไปเป็นอาหารสัตว์ป่า ส่วนท่านเสียสละไม่ฉันในวันนั้น เพื่อฝึกให้ลดละความเห็นแก่ตัวและอดทนต่อความหิว จากนั้นท่านก็เร่งความเพียรอย่างเต็มที่ ท่านกล่าวว่าช่วงนั้นแม้จะมีความลำบากทางกายแต่จิตใจของท่านสงบมาก จนรู้สึกว่าจะไม่อยากจะทำอย่างอื่นนอกจากการดูจิตของตนเองเท่านั้น ท่านทำความเพียรทั้งวันทั้งคืนไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย จิตใจผ่องใสและจิตมั่นตั้งอยู่ตลอดเสมอ มีพลังและฉลาด เมื่อจะพิจารณาสิ่งใดก็เห็นแจ้งแทงตลอด เมื่อมองดูสรรพสัตว์ก็เกิดความเมตตาสงสารเป็นอย่างยิ่ง ไม่รู้ว่าอีกกี่ภพกี่ชาติมันจึงจะมีโอกาสเป็นมนุษย์และได้มาเจริญสมณธรรมอย่างเรา ยิ่งคิดน้อมเข้ามาหาตัวเองก็ยิ่งรู้สึกหวาดเสียวต่อชีวิต และเห็นว่าเป็นวาสนาของเราแท้ที่ได้หนุนส่งให้เกิดมาเป็นมนุษย์ ได้พบพระพุทธศาสนา ได้เข้ามาปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน มองเห็นภัยในวัฏฏสงสาร ท่านจึงเร่งความเพียรยิ่งขึ้นโดยมีเป้าหมายเพื่อการดับทุกข์ ทำให้การปฏิบัติของท่านก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว เมื่อท่านเจริญสมณธรรมบนภูเขาควายนพอสมควรแล้วก็รู้ว่ามีสถานที่แห่งหนึ่งอยู่บนยอดเขา เป็นลานหินกว้างทอดตัวไปตามไหล่เขา จากนั้นก็เหมือนเป็นช่องภูเขาขาดแยกตัวออกจากกันเป็นแนวกว้างและลึกมาก ในระหว่างช่องเขาขาดนั้นมีหินขนาดใหญ่เท่ารถตู้วางพาดไปอีกฟากหนึ่ง เหมือนเป็นสะพานเชื่อมไปหากันซึ่งไม่ใช่ฝีมือมนุษย์ทำขึ้นอย่างแน่นอน เมื่อถามชาวเขาๆ เล่าให้ท่านฟังว่าหินก้อนนี้เป็นหินเสียงบารมี หากเอาเท้าไปเหยียบแล้วหินไม่ตื่นแสดงว่าคนนั้นสามารถเดินข้ามไปได้ แต่หากเอาเท้าไปเหยียบแล้วหินตื่นเหมือนตัวนอน คนนั้นห้ามเดินข้ามเป็นอันขาด เพราะว่าเมื่อเดินไปถึงช่วงกลางแล้วหินจะพลิกตัวทำให้ตกลงสู่ก้นเหวเบื้องล่าง เมื่อท่านทราบอย่างนั้นแล้วก็ต้องการไปพิสูจน์ดูบ้างว่าจะจะเป็นไปตามที่ได้ยินมาหรือเปล่า ท่านใช้เวลาเดินทางหลายวันกว่าจะถึง เมื่อไปถึงบริเวณดังกล่าวท่านก็เกิดความอัศจรรย์ใจเป็นอย่างยิ่ง เพราะบรรยากาศตรงตามที่ท่านนิมิตเห็นทุกประการ

และมองเห็นก้อนหินที่พาดจากหน้าผาฝั่งที่ท่านอยู่ไปถึงอีกฟากหนึ่ง ท่านจึงจัดแจงหาที่ปักปกกลด เมื่อจัดแจงเรื่องที่พักเสร็จแล้วท่านก็เดินชมบริเวณโดยรอบ พอมาถึงสะพานหินท่านมองไปอีกฟากหนึ่งซึ่งห่างกันประมาณ ๑๐๐ เมตร เมื่อเลื้อยตามองดูข้างล่างก็เห็นเหมือนบริวารของพระรูดงค์ กระจัดกระจายอยู่เบื้องล่าง และมองเห็นคล้ายโครงกระดูกด้วย แสดงว่าต้องมีพระพลัดตกลงไปจนมรณภาพมาหลายรูปแล้ว ท่านจึงลองเอาเท้าเหยียบก้อนหินดังกล่าวว่าจะสั่นไหวหรือไม่ ปรากฏว่าก้อนหินไม่มีอาการไหวตึงแม้แต่น้อย ท่านทำอย่างนั้นหลายครั้งก็ปรากฏผลเช่นเดิม จึงมั่นใจว่าน่าจะมีบารมีพอที่จะเดินข้ามไปได้ และตั้งใจว่าพรุ่งนี้จึงจะเดินข้ามไป วันนั้นท่านพักปฏิบัติธรรมอยู่กลางลานหิน ตกดึกท่านได้ยินเหมือนเสียงฆ้องและเสียงสวดมนต์ดังกังวาลอยู่อีกฟากหนึ่ง เมื่อท่านมองดูก็ไม่เห็นมีแสงไฟหรือมีความเคลื่อนไหวอะไร นอกจากความเงิบวังเวงเท่านั้น พอถึงตอนเช้าท่านกำลังจะข้ามไปปรากฏว่ามีโยมที่เป็นคนลาวได้ขึ้นมาหาและอาราธนาท่านลงช่วยสร้างวัด เมื่อท่านพิจารณาว่าการสร้างวัดเป็นสิ่งสำคัญ เพราะจะเป็นถาวรวัตถุที่คงทนถาวร แต่การพิสูจน์บารมีเอาไว้อีกสักหน้าค่อยว่ากัน^{๒๐} ท่านจึงตามโยมลงมาพักที่บ้านห้วยหลวง บ้านห้วยยาง และวัดสว่าง จากนั้นท่านก็ได้ไปช่วยสร้างวัดหนองขี้ช้างจนสำเร็จ เมื่อเสร็จแล้วท่านจึงตั้งชื่อวัดใหม่ว่า **วัดอิสปนมฤคทายวัน** และเปลี่ยนชื่อบ้านหนองขี้ช้างเป็นบ้านโนนตาลล้านช้าง หมู่บ้านแห่งนี้ต้องข้ามแม่น้ำจิมไป^{๒๑} มีแต่พวกแมวและพวกงูวน บินทบาตไม่ค่อยได้ บางวันไม่ได้เอาเสียเลย “อยู่มาวันหนึ่งหลวงพ่อนั่งวิเวกอยู่ในป่า ปรากฏว่ามีปลวกเข้ามาล้อมอยู่รอบกลดท่าน ตอนนั้นเวลาประมาณเที่ยงคืน มันมาขึ้นรอบมุงกลดของท่านดำมืดไปหมด ทีแรกท่านนึกว่าเป็นงู เพราะพักอยู่ในป่าและเต็มไปด้วยสิ่งสารพัด ในป่านี้มี ลิง ค่าง บ่าง ชะนี เสียงสั่นหวั่นไหว กระทบ กระทบ ร้องไม่ขาดเสียง เฉพาะลิงนั้นตัวเท่าคนก็มี ผลไม้ป่าก็อุดมสมบูรณ์ทั้งกระท้อน หมากไฟ (มะไฟ) ตกเกลื่อนไปหมด”^{๒๒} ทำให้สัตว์ป่ามาอยู่อาศัยกันอย่างชุกชุม ท่านได้ยินเสียงดังซู่ๆ อยู่นอกกลด และเสียงนั้นก็ดังใกล้เข้ามาๆ พอท่านเปิดกลดออกมาดู ปรากฏว่าภาพที่เห็นก็คือ “กองทัพมดปลวกเป็นจำนวนแสนๆ ตัวมาเดินวนรอบกลดของท่านบ้าง บางกลุ่มก็ปีนป่ายมุงกลดท่าน แต่มันก็มิได้เข้ามารบกวนท่านแต่อย่างใด และเมื่อท่านแผ่เมตตาให้แล้ว ไม่นานฝูงกองทัพมดปลวกก็จากไป”^{๒๓} โดยที่มันไม่ได้ทำอันตรายแก่ท่านและบริวารแต่อย่างใด เหมือนกับมันเป็นสัตว์ที่รู้ภาษาคน

^{๒๐} เก็บความจากคำบอกเล่าของหลวงปู่. ขณะที่ผู้เขียนได้เฝ้าอาการอาพาธของท่าน. เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๗.

^{๒๑} จากหนังสือบันทึก พ.ศ. ๒๕๐๒.

^{๒๒} นิติสารโลกทิพย์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕-๑๖.

^{๒๓} พระสมชาย กันตสีโล, ๗๙ ปีโพธิสาร ตำนานพุทธธรรม, (ขอนแก่น: หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา ๒๕๔๙), หน้า ๓.

บางครั้งป่าที่ท่านอยู่มีแต่ขามแมว เขาไม่รู้จักพระ จึงไม่มีใครใส่บาตร มีแต่พากันมายืนดูอยู่หน้าบ้านเฉยๆ แม้กระทั่งมีคนตายในหมู่บ้านเขาก็ไม่นิมนต์พระไปประกอบพิธีกรรมให้ มีแต่ห้ามไปฝังเท่านั้น เขามีชีวิตที่ลำบากมาก ทำบ้านอยู่กับพื้นดิน เตียนนอนก็อยู่กับพื้น ทั้งห้องครัว ทั้งเลี้ยงหมู วัวควาย ครกตำข้าว เอาล้าไม้ไผ่มาทำเป็นที่ใส่น้ำกินน้ำใช้ ท่านเคยพูดเรื่องขำขันตอนไปอยู่ในป่า ให้ผู้เขียนฟังว่า ตอนกลางคืนได้ยินเสียงบ่างร้องโหย ร้องเสียงยาวๆ สูงๆ ต่ำๆ ท่านนึกว่าผีป่ามาหลอก เพราะไม่เคยมีเสียงโหยหวนมาร้องอยู่ใกล้ขนาดนี้มาก่อนเลย บางครั้งก็ได้ยินเสียงเหมือนคนคุยกัน ยิ่งแผ่เมตตาที่ยังได้ยินชัดเจน ทำให้ท่านต้องเร่งภาวนาทั้งคืน พอตอนสายมีชาวเขามาหาของป่าท่านจึงถามว่าเสียงร้องโหยหวนเป็นเสียงอะไร เขาบอกว่าเป็นเสียงบ่างใหญ่ร้อง เพราะมันออกหากินกลางคืน ส่วนเสียงเหมือนคนคุยกันในป่าก็เป็นเสียงนกแซงแซวหางยาว พอชาวเขาไปแล้วท่านก็นั่งขำตัวเองว่าเข้าใจว่าผีหลอกทั้งคืน แต่ก็ดีเหมือนกันเพราะทำให้เราเร่งภาวนาจนไม่มีเวลามาคิดเรื่องกลัวผี ท่านว่าคงเป็นอย่างนี้กระมังที่เขาว่าผีหลอกกลางป่า ที่จริงก็เป็นเพียงเสียงสัตว์ที่มันร้องตามประสาของมัน แต่คนดันไปหลอกตัวเองอีกสำหรับหนึ่งก็เลยปรุงแต่งเป็นตัวเป็นตนสุดท้ายก็กลัวจนขนหัวลุก ซึ่งเป็นประสบการณ์ที่ท่านเล่าให้ลูกศิษย์ฟัง ตอนหลังมีโยมที่ศรัทธาสร้างกุฏิถวายท่านเพื่อเป็นที่พัก เมื่อท่านเจริญศรัทธาชาวบ้านโนนตาล้านช้างพอสมควรแล้วก็ได้ลาโยมไปเจริญสมณธรรมตามป่าเขาแห่งอื่นต่อไป

ลิงใหญ่มาเยี่ยม

ขณะที่ท่านปฏิบัติธรรมอยู่ในเขตประเทศลาว มีอยู่ครั้งหนึ่งจิตของท่านสงบมาก ได้ยินเสียงสัตว์ป่านานาชนิดร้องระงม ท่านจึงคิดว่าสัตว์พวกนี้มันคุยอะไรกัน ท่านจึงเพ่งฟังเสียงมัน ทันใดนั้นปรากฏว่าจิตของท่านก็รู้ขึ้นมาทันทีว่าจะมีผู้มาหา และได้ยินเสียงสังสารสัตว์ พวกลิง พวกค่าง พวกกวางว่า “ตอนเช้าว่าจะมาทางทิศตะวันออก” ก็เลยนั่งสังเกตอยู่ในกลดได้ยินเสียงใกล้เข้ามา เป็นเสียงสูงเสียงต่ำ จึงเปิดกลดออกมายืนดูกลางดึก ที่แรกเข้าใจว่าเป็นช้าง แต่เมื่อมองไปมองมาก็เห็นลิงใหญ่อยู่สามตัว ขนาดเท่าเอรน้อย มันนั่งมองท่านอยู่ด้วยความสงสัย ท่านก็มองดูมัน จิตก็คิดว่าเจ้าป่าเจ้าตงเจ้าป่าเจ้าเขามาแล้วหรือ ก็ดีละจะมาปกป้องคุ้มครองกัน มาเยี่ยมกัน มาอยู่ตั้งหลายวันก็ไม่เคยเห็นมาเยี่ยม ท่านก็บอกว่าท่านมาเจริญวิปัสสนาตามแนวทางของพระพุทธเจ้า มาช่วยครูช่วยคราวก็จะไป ไม่ได้มาแย่งเอาที่เอาทางผู้ใด ไม่ต้องเดือดร้อนวุ่นวายใจ จากนั้นท่านก็แผ่เมตตาให้เขา เขาก็ตอบว่า “เข้าใจแล้ว” หลวงพ่อก็บอกว่า “เออ เข้าใจแล้วก็ไปเสีย “สัพเพ สัตตา อเวรา โหนตุ” จากนั้นท่านก็เข้ากลดเจริญสมณธรรมต่อไป สักพักก็ได้ยินเสียงเหมือนมันคุยกันห่าง

ออกไปเรื่อยๆ จนสิ้นเสียง^{๒๔} ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาท่านรู้สึกว้าหว้าที่ขอบมาร้องระงมอยู่ใกล้ บริเวณที่ท่านเจริญสมณธรรมอยู่ทุกวัน ก็ไม่ปรากฏว่ามีเสียงสัตว์มาร้องอยู่ใกล้เหมือนแต่ก่อน คงเป็นเพราะว่ามันกลัวบาปที่มารบกวนการปฏิบัติธรรมของท่าน ท่านบอกว่าสัตว์ป่าพูดคุยกันรู้เรื่องมากกว่าคน คนพูดภาษาเดียวกันแต่ก็ไม่ยอมเข้าใจกัน เอาแต่ทิฐิมานะของตนเข้าว่า จึงทำให้ทะเลาะกันจนถึงตีรันฟันแทงกัน อันเป็นสัญชาตญาณที่ป่าเถื่อนมากกว่าสัตว์

โปรดศีลเข้าคน

ท่านบันทึกไว้ว่าวันที่ ๒๐ เดือน มิถุนายน ๒๕๐๒ ขณะอยู่ในป่าในดงเวียงจันทร์ ปรากฏว่ามีผีมาเข้าชาวบ้าน พวกชาวบ้านเอาหมอธรรม (ภาษาชาวบ้านเรียกหมอผีว่าหมอธรรม) มาไล่มันก็ไม่กลัว บางทีมันลุกขึ้นเตะหมอธรรมก็มี โดยเข้าสิงคนตั้งแต่เช้าถึงเพลก็ยังไม่ยอมออก เอาหมอผีมาไล่มันก็ไม่กลัว ชาวบ้านเขาจึงพากันมานิมนต์ท่านว่า นิมนต์พระธรรมไปช่วยไล่ผี (เขาถือว่าพระเป็นตัวแทนของธรรมะ) ท่านก็คิดว่าไม่เคยเป็นหมอไล่ผี เมื่อชาวบ้านเขาเป็นทุกข์มาหาเราท่านก็ไม่ขัดข้อง จึงให้เขานำทางมาและตลอดทางท่านก็คิดไปถึงพระสูตรที่พระอานนท์ทำน้ำมนต์ไล่ปีศาจคราวนั้น โดยใช้บท “ยานี” ขณะบริการเดินไปถึงประตูบ้านเขาบอกกันว่า พระธรรมมาแล้วจัดให้ท่าน พอผีที่กำลังเข้าสิงคนอยู่ได้ยินว่าท่านมาก็ร้องไห้และดิ้นรนจะหนีออกจากบ้าน ชาวบ้านจึงพากันจับเอาไว้ เมื่อเข้าไปถึงท่านจึงดูหน้ามัน มันก็หลบสายตาท่าน โบราณท่านว่าเมื่อผีเข้าสิงคน ถ้ามันหลบสายตาแสดงว่ามันกลัว ถ้ามันสู้สายตาเราระวังให้ดี บางทีมันเข้ามาเตะมาถีบเอาก็ได้ จากนั้นท่านก็เริ่มตั้งนะโม ให้ศีล แล้วถามว่าใครให้เจ้ามาเข้า ผีก็ตอบว่าเขาเรียกข้าน้อยมาเอง ยายคนนี่แค้นขึ้นมาก็เอาแต่แข่งชกหักกระดูก ให้ผีมากินปอดกินไตใส่ฟงลูกเต้าเหล่าหลาน ยายคนนี่มันปากจัด เรียกผีมากิน ข้าน้อยจึงเข้ามา เมื่อท่านสอบถามจากชาวบ้านดูก็เป็นจริงเช่นนั้น ท่านก็เลยขึ้นเสียงดังและบอกว่ากูไม่ให้มันเข้ามารบกวนชาวบ้านแล้วมันเข้ามาทำไม มันบอกว่าข้าน้อยรู้อยู่ว่าท่านไม่ให้เข้ามา แต่เขาเรียกข้าน้อยมาเอง ท่านจึงเทศน์ให้ฟังว่าการกระทำอย่างนี้มันเป็นบาป มันเป็นการเบียดเบียนผู้อื่น ส่งผลให้ตกนรกหมกไหม้ เป็นเวรเป็นกรรมต่อกันไม่มีที่สิ้นสุด เมื่อเห็นว่ามันสำนึกแล้วท่านจึงให้สมาทานศีล ๕ จากนั้นจึงให้ชาวบ้านแกะด้ายสายสิญจน์ที่มัดร่างกายออก แล้วพรมน้ำมนต์ให้ ทำให้มันถึงกับผงะล้มตึงหงายท้องไปเลย ช่วงที่แกถูกน้ำมนต์ผีที่สิงอยู่ก็รีบวิ่งออกจากร่างไปลงบันได ในขณะที่นั้นมีเด็กจำนวนมากที่มามุงดูเหตุการณ์กันอยู่เต็มบันไดบ้าน ปรากฏว่าเหมือนถูกคนวิ่งชนอย่างแรงจนเด็กเหล่านั้นตกบันไดสลบกันไปหลายคน ท่านจึงนึกได้ว่าคนโบราณเขาห้ามไม่ให้ไปนั่งคาบบันไดเพราะเป็นทางขึ้นลงของทั้งผีและคนอาจถูกชนได้รับ

^{๒๔} นิตยสารโลกทิพย์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖-๑๗.

บาดเจ็บได้ ท่านก็ลงไปเป่าหัวให้จนฟื้นขึ้นมาเป็นปกติ^{๒๕} นี่เป็นเหตุการณ์ที่ท่านได้ทำให้ชาวบ้าน
เลื่อมใสมาก และยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา โดยมาสมათานถือเอาพระรัตนตรัยเป็นสรณะ
จำนวนหลายครอบครัว จากนั้นท่านก็แสวงหาที่วิเวกไปตามป่าเขาลำเนาไพร ช่วงนี้จิตของท่าน
ฉลาดมาก บางช่วงมีอารมณ์ศิลปินท่านก็แต่งกลอนไว้อย่างจับจิตจับใจอย่างยิ่ง ดังนี้

มองดูมวลหมู่มไม้เขียวชอุ่ม เมฆเกาะกลุ่มเลื่อนลอยบนดอยเขา
ธรรมชาติช่วยกำจัดตัดความเมา ทุกข์บรรเทาจิตจางว่างอึดตา
มองไปไกลสุดสายตาเห็นแต่หมอก มันซึบอโนนไม่มีที่สุดฟ้า
มวลหมู่มสัตว์มัวหลงติตรสกาма เหมือนกับฟ้าไม่มีสุดดุจเดียวกัน^{๒๖}

ผจญฝีกองกอย

ตอนที่ท่านไปรุดงค์ที่เมืองเวียงจันทร์ ประเทศลาว ครั้งหนึ่งชาวบ้านเขาเตือนว่าอย่า
เข้าไปในป่าแถบนี้ เพราะฝีกองกอยมันดุร้ายมาก หากใครเผลอมันก็จะล้วงกินเอาเครื่องในมากินจน
หมด มีพระเนรมณภาพหลายรูปแล้ว เมื่อได้ยินดังนั้นท่านก็ไม่คิดหวาดหวั่นตามที่ชาวบ้านเตือนไว้
เพราะท่านเชื่อในศีลที่บริสุทธิ์ของท่าน และจิตก็ไม่ประมาทในทุกอริยาบถ ท่านจึงเข้าไปสู่ป่านั้น
แต่ก็ไม่เห็นมีอะไรมารบกวน เพราะท่านไม่ได้ไปข่มเหงรังแกเขา มีแต่แผ่เมตตาให้โดยไม่มีประมาณ
และมุ่งปฏิบัติธรรมอย่างอุกฤษฏ์ วันหนึ่งท่านอยากรู้ว่าสิ่งที่เขาบอกว่าฝีกองกอยความจริงแล้วมันคือ
อะไรกันแน่ มีจริงหรือเปล่า หากมีตามที่เขาว่ามันจะมีหน้าตาเป็นอย่างไร ท่านจึงได้กำหนดจิต
ตรวจดูรอบๆ ปรากฏว่าเห็นหน้าตามันคล้ายกับลิงค่างแต่เดินสองเท้า ไปมาว่องไว จึงแผ่เมตตาให้
มันไป พอมันรู้ว่าท่านเห็นตัวแล้วมันจึงเกิดความละอายแล้วหลีกหนีไป ท่านบอกว่ามันมาแอบดู
ความเคลื่อนไหวของเราด้วยความสงสัยและอยากรู้อยากเห็น ท่านสอนลูกศิษย์เสมอว่าเวลาเข้าป่า
ต้องหมั่นแผ่เมตตาให้มาก เพราะสรรพสัตว์เขาจะได้รับกลิ่นโอเมตตาจิตจากเรา ส่วนเรื่องฝีกองกอย
นี้ “ในปีหลังๆ ท่านได้วิเวกที่ป่านั้นไปอีกชาวบ้านเขาเล่าให้ฟังว่าแต่ก่อน ตามห้วยหนอง คลอง
บึง ไม่มีหอยไม่มีปู ตั้งแต่เมื่อท่านมาอยู่แล้วกลับมีหอยมีปูเกิดขึ้นมากมาย ไม่ทราบว่าเป็นเพราะอะไร
เหมือนกัน ชาวบ้านเล่าว่าไม่รู้ว่ามีฝีกองกอยหายไปไหนหมด เสียงนกแซงแซวซึ่งเคยมาร้องเสียงเย็น
จนชนลูกก็หายไปด้วย”^{๒๗}

^{๒๕} นิตยสารโลกทิพย์, หน้า ๑๗-๑๘.

^{๒๖} พระสมชาย กันตสีโล, ๗๖ ปีโพธิสาร ตำนานพุทธธรรม, (ขอนแก่น:หจก,โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา,๒๕๔๒),
หน้า ๕๙.

^{๒๗} นิตยสารโลกทิพย์, หน้า ๑๖-๑๗.

เมื่อท่านได้ไปเจริญสมณธรรมที่ประเทศลาวพอสมควรแล้วก็วกกลับมาเมืองไทย ไปอบรมประชาชนที่บ้านวังเก็ง อำเภอน้ำพอง และอบรมประชาชนที่บ้านโต้น จากนั้นท่านก็ไปโปรดโยมพ่อยอมแม่ที่บ้านหนองกุ้งจารย์ผาง อำเภอโนนสัง และถือโอกาสไปโปรดญาติโยมบ้านวังหินลาดและบ้านหนองดินดำ จากนั้นเมื่อวันที่ ๙-๑๓ ตุลาคม ๒๕๐๒ ท่านได้เปิดสายธรรมจาริกไปเผยแผ่ธรรม โดยเริ่มจากบ้านสาวะถี บ้านจิ้ว บ้านหนองปลิง บ้านหนองตะไก่อ เมื่อท่านพิจารณาเห็นว่าการเผยแผ่ธรรมเป็นสายอย่างนี้ได้ผลดีจึงได้เปิดอีกสายหนึ่ง โดยไปเริ่มต้นที่อำเภอภูเวียง จากบ้านภูมูลเข่า บ้านหนองนกเขียน บ้านเข่า (วัดโพธิ์ประสิทธิ์) บ้านโนนทอง (วัดโพธิ์ชัย) และสิ้นสุดที่บ้านกุดฉิม ในระหว่างวันที่ ๒๐-๒๕ ตุลาคม และวันที่ ๒๗-๒๘ ตุลาคม ๒๕๐๒ ก็ไปเผยแผ่ที่บ้านโคกนางาม บ้านหัวใหม่ วันที่ ๑๗-๒๑ พฤศจิกายน คณะสงฆ์อำเภอภูเวียงได้อาราธนาให้ไปเผยแผ่ที่บ้านวังหินชาและบ้านหนองดินดำ จากนั้นตลอดทั้งเดือนธันวาคมก็เปิดอบรมพระวิปัสสนาจารย์รุ่นที่ ๕ ท่านกล่าวถึงการปฏิบัติวิปัสสนาว่า “การเจริญวิปัสสนาก็เพื่อรู้ของจริง เพื่อละของจริง และเพื่อแจ้งของจริง”^{๒๘} ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่แท้จริง

โปรดประชาชนฝั่งลาว

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓ วันที่ ๑ มกราคม เจ้าคุณพระพิพลธรรม วัดมหาธาตุ ซึ่งเป็นสังฆมนตรีมาเยี่ยมท่านที่วัดโพธิ์ เพื่อตรวจเยี่ยมสำนักวิปัสสนากรรมฐานวัดโพธิ์ ท่านชมว่าสำนักวัดโพธิ์เป็นแบบอย่าง que พัฒนาได้อย่างรวดเร็ว ท่านได้ไปแสดงธรรมที่วัดธาตุขอนแก่น เนื้อหาช่วงหนึ่งได้ยกย่องหลวงปู่ว่าเป็นพระหนุ่มที่เอาการงานพระศาสนาอย่างเข้มแข็ง พอถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์ท่านก็เดินทางไปเปิดอบรมวิปัสสนากรรมฐานที่วัดศรีชมชื่น บ้านโคกนางาม และต่อมาก็มาตั้งศูนย์อบรมที่วัดโพธิ์ จนถึงวันที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๐๓ เดินทางโดยรถไฟ สายขอนแก่น-หนองคาย แล้วนั่งสามล้อไปวัดศรีสะเกษแล้วเลยไปอบรมประชาชนที่วัดเนินพระเนาเรื่องกองทุกข์ เมื่ออบรมเสร็จแล้วก็กลับไปพักที่วัดศรีสะเกษ วันรุ่งขึ้นฉันข้าวที่กุฏิเจ้าคุณปริชา จังหวัดหนองคาย แล้วเดินทางข้ามแม่น้ำโขงไปเวียงจันทน์ จุดแรกได้ไปพักที่วัดขุนตา ตอนเช้าคุณอัญญา พวงพัน ได้พาไปบ้านท่าเตื่อและบ้านท่าอ่อน ริมแม่น้ำจิม พอกลับจากแม่น้ำจิมแล้ว นายบริพาได้มานิมนต์ไปฉลองศรัทธาที่บ้านหนองซี้ซ่าง โดยมีท้าวพวงพันมาสนทนาธรรมด้วย เมื่อถึงเวลาพอสมควรแล้วท่านก็กลับมาพักที่บ้านขุนตา ในวันรุ่งขึ้นท้าวพวงพันได้มารับท่านไปนมัสการพระบาทโนนค้อ เมื่อนมัสการเสร็จแล้วท้าวพวงพันได้นิมนต์ท่านมาพักที่บ้าน เพื่อที่จะได้พาครอบครัวถวายความอุปถัมภ์ได้อย่างเต็มที่ ท่าน

^{๒๘} หลวงตาโพธิ์, วิปัสสนาวิถิตฤษฎีและปฏิบัติ, (ขอนแก่น : หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๒), หน้า ๒-๓.

กล่าวว่าท้าวพวงพันเป็นผู้ที่ได้รับความเคารพนับถือจากประชาชนในละแวกนั้น เป็นผู้ที่เอาใจใส่และเป็นธุระงานพระศาสนา มีความเลื่อมใสในพระนักปฏิบัติเป็นอย่างดี และท่านมีความเคารพหลวงปู่มาก หลังจากนั้นท่านได้เดินทางไปโปรดโยมที่บ้านอัญญาบุด บ้านขุนทด และที่บ้านขุนทดนี้ท้าวคำแสนได้นิมนต์มาพักที่บ้าน สนทนาธรรมกับท่านจนดึก เมื่อโปรดโยมที่บ้านขุนทดพอสมควรแล้วท่านได้กลับไปโปรดโยมที่วัดขุนตาและบ้านท่าเตื่อ สมัยนั้นมีพระคำเป็นเจ้าอาวาส พอสมควรแล้วท่านได้เดินทางข้ามแม่น้ำโขงมาฝั่งไทย^{๒๙} จะเห็นได้ว่าการไปจุดศรัทธาประเทศลาวครั้งนี้ท่านมุ่งที่จะไปโปรดโยมมากกว่าการมุ่งแสวงหาที่วิเวก เพราะท่านจะเข้าไปอยู่ใกล้ชุมชนมากขึ้น และพยายามโปรดญาติโยมอย่างสุดกำลัง ทำให้ผู้เขียนรู้สึกที่ท่านได้วางแผนการเผยแผ่พระศาสนาอย่างเป็นระบบ โดยการไปหลายครั้งที่ผ่านมา ท่านมุ่งไปปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน และไปทำให้ประชาชนในฝั่งลาวเกิดความเลื่อมใสก่อน เพื่อเป็นการปูพื้นฐานความเชื่อของประชาชนก่อน เมื่อเขาเชื่อแล้วท่านจึงสอนธรรมะ ซึ่งเป็นวิธีการเผยแผ่ที่ได้ผลดีเป็นอย่างดี

ถ้าหัวแตก-ปฏิบัติธรรมกับหลวงปู่ขาว

เมื่อท่านกลับมาถึงฝั่งไทยได้เข้าพักที่วัดศรีชะเอม จังหวัดหนองคาย จากนั้นเดินทางมาพักที่วัดมัทธิมวาสที่กุฏิพระอาจารย์เสมอ วันรุ่งขึ้นญาติโยมชาวบ้านห้วยและบ้านโนนรู้ข่าวว่าท่านกลับมาฝั่งไทยแล้วจึงได้นิมนต์ไปโปรด จากนั้นได้ไปวิเวกที่ถ้าหัวแตก โดยมีนายใบและนายคำนวนเป็นผู้นำทาง และมีศรัทธาญาติโยมได้ไปส่งท่านคือ โยมกองศิลป์ โยมฉลองและโยมฉลุย ซึ่งเป็นถ้าที่มีความสงบเหมาะแก่การเจริญสมณธรรมเป็นอย่างดี ตอนเช้าท่านออกบิณฑบาตที่บ้านเต๋อมีโยมใส่บาตร ๓ คน พอท่านกลับมาถึงถ้าแล้วได้มีโยมตามมาถวายอาหาร ๗ คน เมื่อฉันภัตตาหารเสร็จแล้วก็ให้ธรรมะแก่ญาติโยม แล้วปฏิบัติธรรมตามสมณวิสัย ตอนเย็นท่านได้ไปสร่งน้ำทางทิศตะวันตกของถ้า ซึ่งเป็นแหล่งน้ำทางธรรมชาติที่สิ่งสาราสัตว์มากินอยู่เสมอ ท่านสังเกตเห็นรอยสัตว์น้อยใหญ่เป็นจำนวนมาก วันหลังได้มีพระจุดศรัทธาคนหนึ่งมาจากวัดถ้ากองเพลได้มาปฏิบัติธรรมอยู่ด้วยกัน จึงได้ออกรับบิณฑบาตพร้อมกัน และมีโอกาสได้แลกเปลี่ยนแนวทางปฏิบัติตามสมควรจึงแยกกันในเวลากลางคืน ท่านบันทึกไว้ว่าวันหนึ่งท่านประสงค์จะรู้ชื่อของโยมบ้านเต๋อจึงได้กำหนดจิตในเวลาเดินบิณฑบาต ปรากฏว่าท่านรู้จักชื่อโยมที่ใส่บาตรได้โดยไม่ต้องถาม ๘ คน คือ โยมมุข โยมพันธ์ โยมวัน โยมนูน โยมมี โยมวรรณ และร้อยโทชาญ ต่อมาได้ทราบว่พระภิกษุที่มาจากวัดถ้ากองเพลคือพระอาจารย์ขาว อนาลโย จึงได้ถวายเชือกผูกกลดที่ได้มาจากเวียงจันทน์แก่ท่าน ๑ ม้วน วันต่อมาได้ไปบิณฑบาตกับคณะพระอาจารย์ขาว หลังจากกลับจากบิณฑบาตได้มีโยมตามมา

^{๒๙} ข้อมูลจากสมุดบันทึก พ.ศ.๒๕๐๓.

ถวายอาหาร เมื่อฉันเสร็จแล้วโยมได้นิมนต์ให้อยู่จำพรรษาที่วัดถ้ำหัวแตก แต่ท่านได้บอกพระภิกษุสามเณรและญาติโยมวัดโพธิ์ว่าการมาธุดงค์ครั้งนี้จะกลับไปจำพรรษาที่วัด จึงไม่รับนิมนต์จากโยม ซึ่งโยมก็เข้าใจเป็นอย่างดี วันหนึ่งท่านจึงพาพระลูกศิษย์ชื่อพระคำตัน โกวิท เดินทางไปวัดถ้ำกองเพล ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากถ้ำหัวแตกมากนัก แต่ต้องบุกป่าฝ่าดงเข้าไปทำให้หลงทางทั้งขาไปและขากลับ เมื่อไปถึงแล้วท่านกล่าวว่าถ้ำกองเพลเป็นถ้ำที่มีความสวยงามมาก เหมาะแก่การเจริญวิปัสสนากรรมฐาน สมัยนั้นมีพระกรรมฐานอยู่จำนวนมาก โดยมีพระอาจารย์ขาวเป็นประธานสงฆ์ เมื่อไปถึงท่านได้เข้าไปนมัสการพระอาจารย์ขาว ได้มีโอกาสสนทนาปราศรัยกับท่านเป็นเวลานาน พระอาจารย์ขาวเป็นพระภิกษุผู้เฒ่าที่มีเมตตาดีมาก มักจะถ่ายทอดประสบการณ์ให้กับพระธุดงค์ที่เข้าไปนมัสการท่านอยู่เสมอ เมื่อสนทนากับพระอาจารย์ขาวพอสมควรแล้วหลวงปู่พร้อมกับพระคำตันจึงได้เดินชมบริเวณวัดถ้ำกองเพลและเดินทางกลับถ้ำหัวแตก ในช่วงต้นเดือนกรกฎาคมนายทองใบและนางฉลองจากจังหวัดอุดรมาเยี่ยมและนิมนต์ไปจำพรรษาที่วัดมัชฌิมवास แต่ท่านเห็นว่ายังมีเวลาพอสมควรกว่าจะเข้าพรรษาจึงยังไม่กลับ และบอกโยมว่าจะไปจำพรรษาที่ขอนแก่น พอถึงวันที่ ๖ กรกฎาคม ในขณะที่ท่านกำลังเจริญสมณธรรมอยู่นั้นปรากฏว่ามีงูเขียวกับตุ๊กแกมากัดกันต่อหน้าท่านสังเกตเห็นสัตว์ทั้ง ๒ ตัว มีลักษณะแปลกไปจากตุ๊กแกและงูเขียวทั่วไป มันต่างกัดกันอย่างเอาเป็นเอาตายจนได้รับบาดเจ็บทั้งคู่ เมื่อท่านเห็นว่าไม่มีทีท่าว่าจะมีตัวใดยอมแพ้ หากปล่อยไปต้องมีฝ่ายหนึ่งตายแน่นอน ท่านจึงร้องบอกว่าจะทำร้ายกันไปถึงไหน เป็นสัตว์ร่วมโลกกัน ทำไมไม่รู้จักให้อภัยและเมตตาต่อกัน ปรากฏว่าสัตว์ทั้งคู่หยุดทำร้ายกัน คล้ายกับกำลังฟังท่านพูดอยู่ เมื่อเห็นดังนั้นท่านจึงสอนมันให้เลิกแล้วต่อกัน จากนั้นต่างฝ่ายต่างก็คลายคมเขี้ยวที่ฝังอยู่ในร่างของกันออกและแยกออกจากกันไป หลังจากนั้นท่านจึงเดินทางกลับขอนแก่นเพื่อเข้าพรรษา ในปีนั้นมีพระภิกษุชาวพม่าชื่ออาจารย์เนวินมาเข้าพรรษาด้วย โดยมีพระภิกษุ ๑๖ รูป สามเณร ๓๓ รูป รวม ๔๙ รูป พรรษานี้ท่านสุขภาพไม่ค่อยเอื้ออำนวย มีอาการอาพาธบ่อยมาก จนเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติธรรม บางวันพระบัญญัติก็มานวดเส้นให้ (พระบัญญัติในเวลาต่อมาคือพระครูพิพิธธรรมรส เจ้าอาวาสวัดป่าธรรมดา จังหวัดนครราชสีมา) พอหายจากอาการอาพาธแล้วท่านก็ศึกษาหาความรู้พระอภิธรรม ภายในพรรษานี้ท่านได้อาบน้ำมนต์รักษาโรคให้ชาวบ้านจำนวนมาก และน้องชายได้ส่งข่าวว่าอาการป่วยของโยมแม่ไม่ค่อยดีท่านจึงรีบไปเดินทางกลับบ้านในวันนั้น โดยไปถึงบ้านหนองกุงจารย์ผางวันที่ ๓๑ สิงหาคม โดยพักที่วัดกาญจนาราม ตอนเย็นเข้าไปดูอาการโยมแม่และแสดงธรรมให้ฟังจนถึงเวลา ๖ ทุ่ม และวันรุ่งขึ้นได้ไปทำน้ำมนต์ให้โยมแม่อาบและให้ธรรมโยมแม่จนถึงเวลา ๖ ทุ่ม และวันนั้นก็พักอยู่บ้านกับโยมแม่ เมื่อโยมแม่อาการดีขึ้นแล้วท่านจึงรีบเดินทางกลับเพราะอยู่ในช่วงเข้าพรรษา ในพรรษานั้นเจ้าคุณพระพิมลธรรมได้มาแสดงธรรมที่วัดศรีนวลและวัด

ธาตुकุดกว้าง ซึ่งหลวงปู่ได้ไปทำหน้าที่ต้อนรับและนำเจ้าคุณพระพิมลธรรมไปแสดงธรรมจนถึงเวลา ๕ ทุ่ม พอกลับมาถึงวัดท่านก็ได้ให้กรรมฐานกับโยมบ้านหนองเหมือดแ่ที่เข้ามาเข้ากรรมฐาน และวันที่ ๗ กันยายนจึงไปส่งเจ้าคุณพระพิมลธรรมกลับกรุงเทพฯ โดยท่านไปพร้อมกับพระสมุห์น้อย (อดีตเจ้าอาวาสวัดกลาง) จากนั้นก็กลับมาอบรมกรรมฐานให้ชาวบ้านหนองเหมือดแ่ที่พากันมาปฏิบัติกรรมฐานที่วัดโพธิ์ทุกวัน วันหนึ่งขณะที่ท่านกำลังให้กรรมฐานอยู่นั้นปรากฏว่ามีงูตัวหนึ่งเลื้อยเข้ามาหาท่าน พอมาถึงตรงหน้าก็มุดหัวลงในรูแล้วหายไปต่อหน้า ทั้งที่รูนั้นเล็กนิดเดียวและตื้นมาก ทำให้โยมที่กำลังรับกรรมฐานอยู่ตกตะลึงไปตามๆ กัน เพราะไม่เคยคิดว่าจะมีงูตัวใดกล้าเลื้อยเข้ามาท่ามกลางคนจำนวนมาก เมื่อชาวบ้านถามท่านกลับไม่ตอบ มีแต่ยิ้มแล้วก็ให้กรรมฐานต่อไปจนจบในช่วงเช้าพรรษาท่านได้รับนิมนต์ไปให้กรรมฐานตามวัดต่างๆ บางวันท่านก็ไปอบรมประชาชนบ้านดอนบม อุบาสกอุบาสิกาวัดศรีนวล วัดหนองแขวงเมืองเก่า (หนองแขวงพระอารามหลวง) วัดกลาง วัดธาตุ เป็นต้น จนถึงวันออกพรรษาท่านจึงถวายปัจจัยค่าเดินทางให้กับพระอาจารย์เนวิน ๒๕ บาท จากนั้นก็เดินทางไปแสดงธรรมที่บ้านดอนแดง โดยพักที่วัดโพธิ์บัลลังค์ ตำบลดอนหัน อำเภอเมืองขอนแก่น วันที่ ๙ ตุลาคม ชาวบ้านหนองเหมือดแ่ที่เข้ามาเข้ากรรมฐานเดินทางกลับ วันที่ ๑๐ ตุลาคม ท่านได้เดินทางเข้ากรุงเทพฯ พักอยู่ที่วัดมหาธาตุกับเจ้าคุณพระพิมลธรรม บางวันก็พักกับพระปลัดกัณฑ์ พระปลัดหนู และคณะ ๕ กับเจ้าคุณพระอุดมวิชาญาณ (โชดก ญาณสิทธิ) และได้เข้ารับฟังปาฐกถาของ พ.อ.ปิ่น มุกข์กันต์ ที่อาคารมหาจุฬาฯ ปฏิบัติธรรมที่คณะ ๕ จนถึงวันที่ ๒๕ ตุลาคมจึงเดินทางกลับมารับภริยาที่วัดโพธิ์ เมื่อรับภริยาที่วัดโพธิ์เสร็จแล้วท่านก็เดินทางไปวัดมหาธาตุ โดยพักอยู่ในวิหาร เพื่อเป็นกำลังใจให้เจ้าคุณพระพิมลธรรมที่กำลังโดนกล่าวหา พอถึงวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน รัฐบาลจึงมีมติถอดถอนพระพิมลธรรมออกจากตำแหน่งพร้อมกับพระศาสนโสภณ ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในสมัยนั้นคณะสงฆ์จังหวัดขอนแก่นได้ลงไปให้กำลังใจท่านเจ้าคุณพระพิมลธรรมจำนวนมาก เพื่อแสดงพลังและได้ร่วมกันเดินทางไปยื่นหนังสือที่กระทรวงกลาโหมกับกระทรวงยุติธรรม และท่านร่วมเคลื่อนไหวเรียกร้องความเป็นธรรมให้กับเจ้าคุณพระพิมลธรรมจนถึงวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน จึงเดินทางกลับขอนแก่น เมื่อเดินทางกลับมาแล้วท่านก็เผยแพร่ศาสนาต่อไป โดยไปเผยแพร่ที่อำเภอบ้านฝาง อำเภอชุมแพ อำเภอกระนวน อำเภอบ้านไผ่ และวัดท่าบึงบ้านเป็ด เป็นต้น จากนั้นท่านก็กลับมาช่วยงานสอบธรรมสนามหลวงและตรวจข้อสอบ วันที่ ๑๗ ธันวาคม ท่านได้เดินทางไปบ้านหนองกุงจารย์ฝาง โดยไปพักที่หัวนาของน้องชาย คือ นายสุทัศน์ ไสยฮาตวงษ์ และได้ไปโปรดโยมแม่ทุกวัน เมื่อเห็นโยมแม่อาการดีขึ้นจึงเดินทางกลับ โดยมีนายบุญถึง ซึ่งเป็นน้องชายมาส่งถึงอำเภอนอนสัง พอมาถึงขอนแก่นก็เกือบสิ้นปี

ผีตาแฮก

สมัยที่ท่านธุดงค์ไปพักที่บ้านหนองกุ้งจารย์ผาง ตำบลหนองเรือ อำเภอโนนสัง จังหวัดหนองบัวลำภู มีเหตุการณ์หนึ่งที่เกิดขึ้นให้เห็นภูมิจิตของท่านก็คือ ในระหว่างที่ท่านปฏิบัติธรรมอยู่ได้มีชาวบ้านมาหาแล้วบอกว่ามีผีเข้าเด็ก จึงนิมนต์ท่านไปช่วยไล่ผี พอท่านไปเห็นอาการเด็กก็อายุประมาณ ๙ ปี แต่เวลาพูดออกมาเป็นเสียงคนแก่ รู้จักหมดว่าที่นามีขอบเขตจากไหนถึงไหน รู้จักคนเฒ่าคนแก่ที่ตายไปแล้วว่าสิบปี รู้จักเรื่องราวต่างๆ ของหมู่บ้านเป็นอย่างดี พอท่านถามว่าเป็นใครมาจากไหน เด็กก็ตอบเป็นเสียงผู้ใหญ่ว่าเป็นผีตาแฮกที่ดูแลหัวไร่ปลายนา เหตุผลที่มาเข้าก็เพราะว่าพ่อแม่ของเด็กไม่บวงสรวงด้วยเหล้าไห่ไก่ตัวเหมือนกับทุกปีที่ผ่านมา หลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้ว ท่านจึงถามพ่อแม่เด็ก ซึ่งก็ยอมรับว่าลืมบวงสรวงจริง ท่านจึงบอกให้ไปทำพิธีให้ในวันรุ่งขึ้น จากนั้นเด็กก็ตัวสั่นและล้มฟุบลงหมดสติ ชาวบ้านต้องใช้เหล้าขาวเป่าจึงฟื้นคืนมา ท่านจึงพูดติดตลกกับคนที่เป่าว่าตอนที่อมเหล้าเต็มกะพุงแก้ม แต่เป่าออกมาครึ่งเดียว ครึ่งหนึ่งลงท้องใช้ไหม แบบนี้ถ้าเป่าห้าครั้งเด็กคงฟื้นแต่คนเป่าจะไม่ได้สติ ทำให้บรรยากาศแห่งความอกสั่นขวัญหายกลับมาครีกครื้นอีก จากนั้นท่านก็คุยกับพ่อแม่เด็กได้ความว่า ผีตาแฮกเวลาหิวชอบมาเข้าสิงเด็กอยู่เป็นประจำ เดียวก็เรียกร้องกินนั่นกินนี่อยู่บ่อยๆ ทำให้ครอบครัวหวาดผวายุ่งเสมอ เพราะไม่รู้เมื่อไหร่จะมาเข้าเด็กเพื่อขอกินอีก จึงอยากให้ผีตาแฮกย้ายไปอยู่ที่อื่น ถ้าจะไปไล่หรือไปลือศาลก็เกรงว่าจะมาทำอันตรายเด็กอีก ท่านจึงออกอุบายว่าหลังจากที่บวงสรวงแล้วให้เอาฟางไปกองไว้ข้างศาลตาแฮกจนท่วมหัว ระหว่างการขนย้ายก็แกล้งทำหกเรียลลาดไปตลอดทาง เมื่อหอบไปกองไว้ก็บอกว่าตาแฮกเอ๋ยลูกขอฝากฟางไว้หน่อยนะ เพราะว่าเอาไว้ที่อื่นไม่มีคนดูแล เดียวจะมีคนมาขโมยเอา จากนั้นวันหลังก็แกล้งสูบบุหรี่แล้วโยนกำมวนหรือลงฟางที่หกเรียลลาดระหว่างทาง พอโยนลงแล้วก็เดินหนีไปให้ไกล แล้วไปแอบดูอยู่ห่างๆ พอไฟเริ่มไหม้ลามเข้าไปหาศาลตาแฮกแล้วจึงแกล้งเดินกลับมาทำท่าตกใจทำอะไรไม่ถูก วิ่งลนลานบอกให้ผีตาแฮกรีบหนีเอาตัวรอดเพราะไฟไหม้ศาลแล้วเมื่อชาวบ้านได้ทำตามที่ท่านแนะนำแล้ว จากวันนั้นเป็นต้นมาก็ไม่เคยมีผีตาแฮกมารบกวนอีกเลย^{๓๐}

ปี พ.ศ. ๒๕๐๔ วันที่ ๖ มกราคม รักษาเด็กชายตุงแขนหักหายเป็นที่หน้าพอใจและรักษาโรคตานายก วันที่ ๘ เดือนมกราคม พระอาจารย์อ้วน อำเภอหนองแสง จังหวัดสระบุรี มาเยี่ยมและได้พักที่วัดโพธิ์ ๑ คืน ท่านเล่าว่าอาจารย์อ้วนเป็นอาจารย์ของท่านทางด้านเวทมนต์คาถา ซึ่งเป็นอาจารย์รูปที่ ๒ ต่อจากหลวงพ่ोजันท์ ส่วนอาจารย์ฝ่ายกรรมฐาน คือ เจ้าคุณพระพิมลธรรมและเจ้าคุณโชดก วัดมหาธาตุ โดยเฉพาะพระอาจารย์อ้วนเป็นพระเถระที่มีความขลังมาก

^{๓๐} ข้อมูลที่ผู้เขียนได้รับจากคำบอกเล่าของหลวงปู่.

สมัยก่อนที่ท่านจะเข้ามาปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานอย่างจริงจัง ท่านได้ไปฝากตัวเป็นศิษย์พระอาจารย์ อวนมาก่อน สมัยนั้นท่านยังเป็นพระหนุ่มอยู่ เมื่อฝากตัวเป็นศิษย์แล้วท่านก็ได้รับการถ่ายทอดวิชา ความรู้ทางไสยเวทย์จากพระอาจารย์อวน ซึ่งท่านเลือกเรียนเฉพาะวิชาที่จะนำมาช่วยคนเท่านั้น วัน หนึ่งพระอาจารย์อวนได้สักระบายให้กับศิษย์ทุกคน เมื่อสักระบายแล้วท่านก็ยกพรำขึ้นแล้วถามว่านี่คือ อะไร ศิษย์บางคนมองเห็นเป็นพรำท่านก็บอกให้ออกไปต่างๆ ส่วนศิษย์คนไหนที่เห็นเป็นใบหญ้าคา ท่านก็จะฟันลงไปกลางหลังอย่างรุนแรง ๓ ครั้ง แต่เป็นที่น่าอัศจรรย์ใจอย่างยิ่ง เพราะเมื่อฟันลงไป แล้วกลับไม่เข้าแม้แต่เม็ดเดียว ทั้งที่มีดเล่มนั้นใช้ฟันเป็นประจํา เมื่อมาถึงที่ของหลวงปู่ พระ อาจารย์อวนก็ยกพรำขึ้นถามว่านี่คืออะไร เมื่อหลวงปู่มองดูพรำปรากฏว่าเห็นเป็นใบหญ้าเท่านั้นเอง ที่แรกนึกว่าเป็นความคิดปรุงแต่ง แต่พอมองให้ดีก็เห็นว่าเห็นเป็นใบหญ้าจริงๆ จึงตอบพระอาจารย์อวน ว่าใบหญ้า เท่านั้นเองพระอาจารย์อวนก็ฟันลงไปที่กลางหลังของหลวงปู่อย่างรุนแรงถึง ๓ ครั้ง ปรากฏว่าไม่รู้สึกเจ็บแม้แต่เม็ดเดียว มีเพียงการสั่นสะเทือนของน้ำหนักพรำที่กระทบหลังเท่านั้น ไม่มี บาดแผลใดๆ โดยยันต์ที่สักระบายครั้งนั้นก็ยิ่งปรากฏบหลังท่านจนถึงวันมรณภาพ แม้ว่าคาถาอาคมจะ ชล้งปานใดท่านก็ไม่ได้ยกย่องให้อยู่เหนือธรรมชาติ เพราะไม่ใช่แนวทางที่จะทำให้พ้นทุกข์ได้ เมื่อพระ อาจารย์มาเยี่ยมท่านก็ได้มีโอกาสได้ทบทวนวิชากับพระอาจารย์ วันที่พระอาจารย์อวนจะกลับหลวง ปู่ได้ถวายชาขันตีกับท่าน ๒ ห่อ ซึ่งสมัยนั้นเป็นของฝากที่มีคุณค่ามาก จากนั้นท่านก็เผยแผ่ธรรมที่ วัดบ้านโนนเขวา วัดบ้านม่วง เป็นต้น ตามแต่จะมีผู้นิมนต์ และกลางเดือนเมษายนท่านพระ อาจารย์อวนก็ได้มาเยี่ยมพร้อมทั้งถ่ายทอดวิชาเข้าปรอทให้ท่านด้วย (ซึ่งในช่วงหลังนี้ผู้เขียนได้เคย เห็นท่านเข้าปรอทอยู่เป็นประจำ บางครั้งก็เป็นผู้แต่งขันดอกไม้ให้ท่าน บางวันท่านถามว่าจะเอาไหม วิชาเข้าปรอทท่านจะถ่ายทอดให้ ซึ่งผู้เขียนเคยได้อ่านหนังสือวิทยาศาสตร์ว่าปรอทเป็นอันตรายต่อ ร่างกายจึงไม่กล้ารับ ท่านก็ดูเอาว่าวิชาปรอทเขาเอาไว้เข้าเพื่อรักษาโรค ไม่ใช่เอาไว้เพิ่มโรค และ บอกท่านว่าเมื่อพร้อมเมื่อไหร่จึงจะกราบเรียนให้ท่านทราบ ปัจจุบันปรอทที่ท่านเข้าเป็นประจำ ผู้เขียนก็ยังเก็บรักษาไว้เป็นอย่างดี ตอนที่ท่านเข้าปรอทจะมีลักษณะเป็นน้ำที่ท่านเอาใส่ขวดไว้ เมื่อ ท่านเทใส่ฝ่ามือแล้วบริกรรมคาถาสักระบายปรากฏว่าปรอทค่อยๆ ซึมเข้าไปในร่างกายของท่านจนหมด สัก พักท่านก็บริกรรมคาถาแล้วน้ำปรอทก็ค่อยๆ ซึมออกมาจากฝ่ามือของท่าน แล้วจับกันเป็นก้อนแข็ง จากนั้นท่านก็บริกรรมคาถาอีกรอบ ปรอทที่เป็นก้อนก็ค่อยๆ ละลายเป็นน้ำ ท่านก็นำใส่ลงในขวด เหมือนเดิม) ในปีนี้โยมแม่ของท่านมีอาการป่วยไม่ค่อยดีนัก ท่านจึงต้องไปเยี่ยมเพื่อให้อาการป่วยดีขึ้น วันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๔ ท่านได้เทศน์ให้โยมแม่ฟังเรื่องวิธีการปฏิบัติเพื่อปล่อยวางขั้น สุดท้าย ซึ่งผู้เขียนเห็นว่ามีความสำคัญ จึงได้นำมาลงไว้ ดังนี้

“เราจึงเห็นว่าสิ่งทั้งปวงรวมลงที่ความคิด ถ้าความคิดไม่มีมันก็สิ้นเรื่องกันพอดี ถ้าจะกล่าวว่าจะอะไรคือทุกข์ก็กล่าวได้ว่า ความคิดนี้เองคือกองทุกข์ ความคิดนี้ดับลงชื่อว่าไม่มีทุกข์เลยหรือทุกข์ดับหมดนั่นเอง ถ้าปล่อยวางความคิดก็เชื่อว่าปล่อยวางทุกข์นั้นเอง ความจริงสิ่งทั้งปวงไม่มีเลย คือมันไม่มีแต่ไหนแต่ไรเลย อย่าสำคัญว่ามันมีอะไร จึงทำลายความเห็นเสียให้หมดเถิด ความทุกข์จะไม่มีเลย ไม่มีอะไรเลยนอกจากความคิด แต่ความคิดนี้เองคือกองทุกข์ ความคิดดับไม่เหลือก็สิ้นทุกข์เท่านั้น อย่าลืมปล่อยวางความคิดทิ้ง เพราะถือความคิดมันเลยยุ่งยาก ถ้าไม่ถือก็ไม่ยุ่ง หยุดถือเสียเถอะ มันไม่มีอะไรหน้าปรารถนาเลย กายกับใจนี้แหละคือกองทุกข์ใหญ่ และบังเกิดขึ้นมา เพราะเห็นว่ามีอะไรต่ออะไร มันดับลงจึงสิ้นทุกข์ คือหมายความว่ากายกับใจดับสนิทเลย ไม่มีส่วนเศษส่วนเหลือก็สิ้นเรื่อง แต่จะดับลงได้เพราะเห็นว่ามีอะไร ไม่มีอะไรเลย ไม่มีอะไรเลยจึงเห็นอย่างนี้ อย่ามีความเห็นใด ๆ เลย แล้วทุกข์ก็จะดับลงได้ อย่าตามถึงความคิดที่เกิดขึ้น แล้วว่ามันเป็นอะไร อย่าถือความคิดถึงมันจะไม่เกิดขึ้น อยากรู้ก็ตามอย่าตามถือเอาเลย จงเฉยๆ อยู่อย่าสำคัญว่ามีอะไรแล้วจะไม่มีทุกข์”^{๓๑}

หลังจากนั้นกลางเดือนเมษายนท่านก็ให้พระเณรที่จะเข้ามาอยู่วัดโพธิ์เข้ากรรมฐาน ซึ่งปีนี้มีทั้งหมด ๑๐ รูป เมื่อวันที่ ๔ เดือนพฤษภาคม พระมหาอรุณได้ถวายปฏิทินศาสนาให้ท่าน ๑ เล่ม (ปัจจุบันพระมหาอรุณคือหลวงพ่อรุณ ซึ่งเป็นบิดาของพระมหารังสรรค์ ธรรมโรโส รองเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ ซึ่งท่านได้กลับมาอุปสมบทใหม่) จากนั้นกลางเดือนพฤษภาคมเป็นต้นมาท่านได้ไปอบรมกรรมฐานที่บ้านหนองจุกจรรย์ผาง เพื่อจะได้มีโอกาสโปรดโยมแม่ของท่านด้วย โดยวันที่ ๑๐ กรกฎาคม ท่านได้ปลุกเสกยารักษาโรคได้ต้นโพธิ์ให้โยมแม่ เมื่อเห็นว่าโยมแม่มีอาการดีขึ้นท่านจึงกลับวัดโพธิ์ ท่านบันทึกไว้เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม ว่า ช่วงนี้กิจกรรมประจำวันหลังจากทำวัตรเช้า บิณฑบาตและฉันภัตตาหารแล้ว ท่านจะแสดงธรรมที่ศาลา ภาคบ่ายเจริญสมณธรรม ทำวัตรค้ำ อบรมพระเณรหลังทำวัตร อบรมศิษย์วัด อบรมโยคี (ชาวบ้านที่มาปฏิบัติธรรม) อบรมพระเณรที่ประพฤติตัวไม่เหมาะสม จากนั้นจึงพักประมาณ ๕ ทุ่ม โดยในช่วงนี้ท่านจะมุ่งสอนวิปัสสนา โดยเฉพาะ โดยใช้หลัก “ไม่หลงอดีต ไม่ติดอนาคต กำหนดปัจจุบัน รู้ละ...รู้ละ... อย่าติดบัญญัติเอาปรมัตถ์ เป็นอารมณ์ แล้วจะพบความสว่าง สุญตา”^{๓๒} ท่านกล่าวว่า “ผู้ที่ไม่ได้ศึกษาในเรื่องวิปัสสนามักเข้าใจผิด เช่น นั่งหลับตาเห็นพระอินทร์ พระพรหม เห็นเทวดา เห็นนรก สวรรค์ เห็นลอตเตอรี่ เป็นต้น ก็เข้าใจว่าเห็นโดยวิปัสสนา หรือ การเหาะเหินเดินอากาศได้ เดินบนน้ำ

^{๓๑} ข้อมูลจากสมุดบันทึก ปี ๒๕๐๔.

^{๓๒} พระสมชาย กันตสีโล, ๗๖ ปีโพธิ์สาร ตำนานพุทธธรรม, (ขอนแก่น : หจก,โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๒), หน้า ๖๐.

คำดิน หายตัว ตาทิพย์ หูทิพย์ เหล่านี้เป็นต้น ไม่ใช่ประโยชน์หรืออานิสงส์ของวิปัสสนา การกระทำเหล่านั้นเป็นผลของสมาธิเท่านั้น ประโยชน์ของวิปัสสนามีเพียงอย่างเดียว คือ ทำลายอัสวะกิเลส ได้แก่ ตัณหา มานะ ทิฏฐิ อันเป็นมูลของสังสารวัฏให้หมดสิ้นไป มีหน้าที่ชำระกิเลสให้หมดไปอย่างเดียวกันนั้น มิได้มีอภินิหารอะไรทั้งสิ้น”^{๓๓} ส่วนอำนาจทิพย์ขึ้นอยู่กับกำลังสมบถบางครั้งไม่ต้องใช้อำนาจทางจิต เพียงแต่เอ่ยปากเท่านั้นเทวดาเขาจะสงเคราะห์เอง ยกตัวอย่างเช่น ในปีนั้นฝนฟ้าไม่ตกตามฤดูกาล มีความแห้งแล้งมาก จนนายอำเภอนิมนต์ไปสวดมนต์ขอฝนที่ศาลาสุขใจ (ไม่ทราบว่ายู่ที่ไหน) เมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๐๔ หลังจากสวดมนต์เสร็จแล้วท่านก็บอกกล่าวเทวดาว่าฟ้าฝนแล้งมานานแล้ว ชาวบ้านลำบากมาก ขอให้ฝนตกลงมาให้เขาได้ทำนากันเถิด พอพูดไม่นานฝนก็ตกลงมาท่าใหญ่ สร้างความปิติยินดีให้กับชาวบ้านอย่างยิ่ง ท่านว่าเทวดาเขาก็อยากสงเคราะห์มนุษย์เหมือนกัน^{๓๔} ซึ่งในระยะต่อมาท่านก็จะหาโอกาสไปเยี่ยมโยมแม่อยู่เสมอ ทุกครั้งก็จะแสดงธรรมให้ฟัง

ปฏิบัติธรรมภูเขา

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕ ในวันที่ ๑๖ มกราคม ท่านได้ยกครุณ้ำมนต์จากมหาน้อย (เป็นฆราวาสแต่ไม่ทราบแน่ชัดว่าเป็นใคร) จากนั้นวันที่ ๒๐ มกราคม ในช่วงนั้นโยมแม่ของท่านได้เข้าโรงพยาบาลนอนสั่งจึงเดินทางไปเยี่ยม พอถึงวันที่ ๒๓-๒๖ ท่านได้ทำพิธีอาบน้ำมนต์ให้โยมแม่และชาวบ้านจำนวนมาก และได้เดินทางจากบ้านหนองจุงจารย์ผางไปปฏิบัติธรรมที่ภูเขา ใช้เวลาเดินทางขึ้นภูเข่าประมาณ ๓ ชั่วโมง จนถึงถ้ำจันได ซึ่งเป็นถ้ำที่มีความสงบเหมาะแก่การปฏิบัติธรรม จึงได้พักปฏิบัติธรรมที่ถ้ำแห่งนั้น ท่านเล่าถึงตอนขึ้นภูเข่าว่า บางครั้งก็ขึ้นไปกับหมู่คณะ บางครั้งก็ขึ้นไปรูปเดียว วันหนึ่งขณะที่ท่านนั่งภาวนาอยู่ในป่ายามดึก รู้สึกว่าเหมือนมีงูเลื้อยเข้ามาใกล้ พอลืมตาขึ้นดูก็เห็นว่าไม่ใช่งู แต่เป็นเหมือนงูปลวก ท่านก็เลยพูดไปว่า “เออเจ้าที่เจ้าทางเจ้าภูมิมาแล้วก็ดี โลกะวิฑูมาแล้ว มาคุ้มชูรักษา มาเยี่ยมมาเยือนกันก็ดีแล้ว ข้าพเจ้ามาอยู่นาน ไม่เห็นเคยปรากฏ ข้าพเจ้ามาเจริญวิปัสสนากรรมฐานตามอย่างของพระพุทธเจ้า ก็ขอให้มาร่วมอนุโมทนาส่วนบุญ และอย่าเป็นภัยเป็นเวรต่อกัน” แล้วเสียงก็ค่อยๆ เคลื่อนตัวห่างออกไปจนหายเงียบไป ตอนเช้าท่านเดินตามไปดูก็เห็นเป็นฝูงปลวกอยู่บนต้นไม้ไฟไหม้ เป็นกลุ่มๆ สีดำ วันหลังไปดูก็ไม่เห็นอีก แต่การเคลื่อนไหวเหมือนงูกระดกหาง ได้ยินเสียงและเคลื่อนตัวเป็นทางยาวเหมือนลำตัวของงู เข้าใจภาษาคนได้ดี ท่านเคยเล่าให้ฟังว่าสัตว์ประเภทลิงกับนกจะเข้าใจภาษายากหน่อย บางวันก็มา

^{๓๓} หลวงตาโพธิ์, วิปัสสนาวิถิตฤษฎีและปฏิบัติ, (ขอนแก่น : หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๕๒), หน้า ๓.

^{๓๔} ข้อมูลจากสมุดบันทึก พ.ศ. ๒๕๐๔.

ร้องลั่นปากกันเป็นฝูง บางวันก็มากัดหรือกิกกันส่งเสียงดังรบกวน วันหนึ่งท่านจึงพูดขึ้นว่า “พวกเธอกัดกันฆ่ากันไม่มีเมตตาอารีต่อกัน มันเป็นบาป อย่ามาฆ่าแกงกันเลย ควรจะรักกัน อยู่ด้วยกันอย่างสงบถึงอยู่ที่นี้ด้วยกันก็ไม่เป็นบาป ฉันทแผ่เมตตาให้ควรรอนุโมทนาสาธุด้วย” พอท่านพูดจบสัตว์เหล่านั้นก็พากันเงียบไปทั้งป่า แล้วค่อยๆ จากไปอย่างสงบ หลังจากวันนั้นเป็นต้นมาก็ไม่มาส่งเสียงรบกวนอีกเลย แม้จะมาใกล้บริเวณที่ท่านอยู่ก็มีลักษณะสำรวมมากขึ้น ไม่ส่งเสียงรบกวนการปฏิบัติธรรมของท่าน^{๓๕}

ผจญงูจงอาง

วันหนึ่งขณะที่ท่านปฏิบัติกรรมฐานอยู่ที่ภูเก้า หลังจากท่านเดินจงกรมพอสมควรแล้วก็เข้ากลดเพื่อเจริญสติในอริยาบถนั่ง หลังจากนั้นสมาธิได้ประมาณ ๑ ชั่วโมง ได้ยินเสียงดัง ซิ ซิ ดังมาเป็นระยะ ท่านก็ไม่รู้ว่าเป็นเสียงอะไร เมื่อเข้ามาใกล้ยิ่งได้ยินเสียงดังมากขึ้น ท่านจึงถอนจิตออกจากสมาธิแล้วมองผ่านมุ้งกลดออกไป แต่เห็นไม่ชัดจึงเปิดกลดออกดู ปรากฏว่าเป็นงูตัวใหญ่เลื้อยมาชูดอแพ้งพานอยู่ตรงหน้า ท่านจึงเข้าสมาธิและแผ่เมตตาจิตให้ ปรากฏว่าสັกพักใหญ่มันจึงเลื้อยหนีไปเอง^{๓๖} ตอนมันเลื้อยไปก็มีเสียงดังซิซิเหมือนเดิม ท่านจึงหวนรำลึกได้ว่ามีหลายครั้งที่กำลังนั่งสมาธิอยู่ทั้งกลางวันและกลางคืน มักจะได้ยินเสียงลักษณะนี้อยู่บ่อยๆ แสดงว่ามีงูมาเลื้อยอยู่บริเวณที่ท่านนั่งสมาธิ เมื่อเขาเข้ามาใกล้แล้วเห็นว่าเราไม่มีกิริยาที่จะเป็นอันตรายต่อเขา เขาก็ไม่ทำอันตรายต่อเราเหมือนกัน ต่างเป็นมิตรกันก็เลยไว้นิ่งเชื่อใจกัน บางครั้งท่านเคยถามพระที่เดินธุดงค์ว่าเสียงดังซิซินั้นมันเป็นเสียงอะไรก็ไม่มีใครรู้ มีแต่สันนิษฐานว่าเป็นภูตผีปีศาจมารบกวน หรือคิดไปต่างๆ นานา หลังจากนั้นเมื่อได้ยินเสียงท่านก็สังเกตว่ามันมีเสียงออกมาได้อย่างไร ต่อมาจึงรู้ว่าเวลางูเลื้อยเกล็ดของมันถูไ้ไปไม้แห้งจึงมีเสียงดัง เพราะเมื่อมันเลื้อยไปตามพื้นดินจะไม่มีเสียง และจำพวกสัตว์เลื้อยคลานที่มีพิษมันมักจะมีอาการรู้อยากเห็น เมื่อมีสิ่งแปลกปลอมเข้ามาบริเวณที่มันอยู่ มันก็จะเข้ามาดู เมื่อรู้ว่าพระธุดงค์ไม่เป็นภัยคุกคามมันก็ดำเนินชีวิตตามปกติของมัน บางครั้งก็เข้ามานอนอยู่ข้างทางเดินจงกรม เมื่อท่านเดินไปสุดทางมันก็มองตาม แต่เวลาท่านเดินกลับมามันก็มองตามจนสุดเส้นทาง ทำอย่างนั้นจนกว่าท่านจะเข้ากลดนั่งสมาธิมันจึงจากไป

ในชีวิตของการเดินธุดงค์จะต้องเป็นผู้มีความอดทน ๒ ประการ คือ ประการแรก อดทนต่อความลำบากภายนอก เช่น ที่อยู่อาศัย อากาศ อาหาร เป็นต้น เพราะจากที่เคยกินอยู่อย่างสุขสบายตามใจตัวเอง มากินอยู่แต่พอดีเท่าที่จำเป็น หรือจากการอยู่เพื่อกินเปลี่ยนมาเป็นกินเพื่ออยู่

^{๓๕} ข้อมูลจากสมุดบันทึก พ.ศ. ๒๕๐๕.

^{๓๖} นิตยสารโลกทิพย์, หน้า ๑๕-๑๖.

ประการที่สอง อดทนต่อความลำบากภายใน ได้แก่ ทุกขเวทนา ความเหน็ดเหนื่อย และการเข้
ยวนของกิเลส ตัณหา ที่จะเกิดขึ้นในขณะที่ปฏิบัติธรรม^{๓๗}

ผีที่ถ้าจำปา

เรื่องผีมีจริงหรือไม่ ก็มีคนชอบมาถามอยู่เสมอ ท่านก็เพียงแต่เล่าประสบการณ์ให้ฟังเท่านั้น
ให้ไปคิดวินิจฉัยเอาเอง ตอนเดินจุดตั้งกรรมฐานสิ่งเหล่านี้ก็มักปรากฏในจักขุทวารและมโนทวาร
ตามแต่จะมีเหตุให้ปรากฏ ท่านก็เล่าไปตามนั้น แต่ก็บอกว่าอย่าไปเชื่อนะ ให้ฟังหูไว้หู การเดิน
จุดตั้งนี้ บางทีก็ไปอยู่กลางดงกลางป่า บางทีก็อยู่ตามถ้ำ เช่น ถ้ำบ้านหนองกุ้งจารย์บางก็เคยไปอยู่
ชื่อว่าถ้ำจำปา ซึ่งเป็นถ้ำที่หลวงปู่จุดตั้งไปหลายครั้ง เพราะเป็นที่สงบและห่างไกลจากหมู่บ้าน โดย
ถ้ำนี้อยู่บนภูเก้า ท่านกล่าวว่าถ้ำนี้มีผีที่เป็นเจ้าป่าอยู่ ๓ ตน กลางคืนมันจะคุยกันมีเสียงกังวานอยู่
ไกลๆ แต่มันก็ไม่มาทำอะไร บางวันมีโยมขึ้นไปถวายอาหาร โยมก็บอกว่าเคยได้ยินผีพูดแต่ฟังไม่รู้
เรื่อง^{๓๘} หลวงปู่ท่านเป็นนักวิจัย ชอบพิสูจน์ในสิ่งที่มีความสงสัยอยู่ คืนวันหนึ่งท่านเห็นว่าอากาศ
เย็นและมีลมพัดผ่านลานหินทางทิศเหนือของถ้ำ ท่านจึงออกจากการนั่งภาวนาเพื่อที่จะไปเดินจง
กลมบนลานหินดังกล่าว ท่านค่อยๆ เดินท่ามกลางความมืดสลัว พอเดินเข้าไปใกล้จึงได้ยินเสียง
เหมือนคนคุยกัน ครั้งแรกท่านคิดว่าเป็นเสียงนกแซงแซวหางยาว แต่เมื่อตั้งใจฟังก็ปรากฏว่าเป็น
เสียงคนคุยกัน จึงอยากรู้ว่าใครมาคุยกันในป่าเวลากลางคืนอย่างนี้ และคุยเรื่องอะไรกัน ท่านจึง
ค่อยๆ เดินไปใกล้ๆ ปรากฏว่าเห็นเป็นชาย ๓ คน ร่างกายบึกบึนกำยำ กำลังนั่งคุยกันอยู่ตรงลาน
หิน ท่านมองเห็นร่างทั้ง ๓ ได้ชัดเจนเพราะนั่งอยู่กลางลานหินที่แสงจันทร์ส่องลงมากระทบร่าง
พอดี ร่างหนึ่งสวมเสื้อผ้า แต่อีก ๒ ร่างไม่ใส่เสื้อ ส่วนร่างคล้ายผ้าสโหล่งหรือผ้าถุงเพราะเห็นไม่
ค่อยชัด ท่านจึงอยากรู้ว่ากำลังคุยกันเรื่องอะไร จึงนั่งอมจิตไปฟังเสียงและจับใจความได้ว่ากำลังคุย
กันเรื่องพระที่มาอยู่ถ้ำ ซึ่งมีลักษณะแปลกกว่าคณะก่อนๆ ที่เคยมาอยู่และชอบคุยกันเสียงดัง ยิ่ง
องค์ที่เป็นหัวหน้ายังเป็นที่น่าเกรงขาม เพราะท่านมีความสามารถอยู่ตลอดเวลา เสียงหนึ่งจึงพูดว่า
เดี๋ยวพรุ่งนี้ต้องลองทดสอบดูว่าจะแน่แค่ไหน ทันใดนั้นผู้เป็นหัวหน้าจึงพูดเสียงดังขึ้นว่า “ไอ้พวก
บาปหนา มึงจะไปก่อกรรมกับพระผู้มีศีลไปทำไม ที่ผ่านมาก็เป็นทุกข์กันอยู่แล้ว เมื่อไหร่จะได้ไปผูก
ไปเกิด ถ้ามึงอยากได้บุญจะต้องคุ้มครองท่านสิ” จากนั้นทั้งคู่ก็รับคำแล้วร่างก็หายไป (หลวงปู่บอก
ว่าเขาพูดกันเป็นภาษาอีสาน แต่ผู้เขียนแปลงเป็นภาษาไทยเพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจ) เมื่อ

^{๓๗} พระสมชาย กันตสีโล, ๗๖ ปีโพธิสาร ตำนานพุทธธรรม, (ขอนแก่น : หจก,โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๒),
หน้า ๗๒.

^{๓๘} นิตยสารโลกทิพย์, หน้า ๑๗-๑๘.

ร่างหายไปแล้วท่านก็ไปเดินจงกลมตรงที่เขาคุยกัน แต่รู้สึกว่บรรยากาศสงบดีมาก จิตก็ทรงความสงบได้นาน หลังจากนั้นทุกคืนท่านก็จะมาเดินจงกลมที่ลานหินนั้นอยู่เสมอ โดยเรื่องนี้ท่านไม่ได้เล่าให้พระลูกศิษย์ได้ทราบ เพราะอาจทำให้หวาดกลัวได้ และจะไม่กล้าออกมาเดินจงกลมในยามค่ำคืน

ชีวิตของพระธุดงค์ต้องผจญกับความยากลำบากและอันตรายมากมายในป่า เช่น ความทุรกันดารของพื้นที่ บางครั้งท่านก็เล่าให้ฟังว่าต้องอดอาหารเป็นเวลาถึง ๖-๗ วัน หรือการที่ต้องผจญกับความลึกลับทางธรรมชาติและสัตว์ป่านานาชนิดในสมัยนั้น ซึ่งมีทั้งสัตว์ที่มีพิษและไม่มีพิษ ทั้งที่มีกำลังมากมายมหาศาลอย่าง เช่น ช้างป่าและช้างตม้น และสัตว์ที่คนทั่วไปมองว่าเป็นสัตว์ที่มีอันตราย แต่หลวงปู่ท่านบอกว่า หากเราเป็นผู้ที่มีสัจจะและมีเมตตาแล้วจะไปที่ไหนหรืออยู่กับสิ่งสาราสัตว์เหล่านี้ก็อยู่ได้ ไม่มีปัญหา บางครั้งท่านยังพูดว่า การอยู่กับธรรมชาติที่เป็นป่าเขาลำเนาไพรและอยู่ท่ามกลางสัตว์ป่าเหล่านี้ยังดีกว่า และปลอดภัยกว่าการอยู่ร่วมกันกับมนุษย์ที่มีจิตใจที่คดโกง เป็นคนหัวดี ว่ยากสอนยากมีจิตคิดมุ่งร้าย เอารัดเอาเปรียบ^{๓๙}

เผชิญเจ้าที่

วันหนึ่งท่านได้ย้ายไปปฏิบัติธรรมที่ถ้ำใหญ่ ซึ่งเป็นถ้ำที่อยู่ห่างจากถ้ำจำปาไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ ๓-๔ กิโลเมตร ตรงสันเขาเป็นลานหินกว้างมาก เหมาะสำหรับเดินจงกลมในเวลาค่ำคืน หากมองจากบ้านหนองกุ้งจารย์ผางขึ้นไปก็จะเป็นหน้าผาสูง ชาวบ้านเรียกว่าผาต่าง เมื่อเดินจากลานหินลงไปประมาณ ๑๐๐ เมตร ก็จะถึงปากถ้ำใหญ่ โดยหน้าถ้ำจะเป็นเหมือนบ่อหินตามธรรมชาติ เวลาฝนตกสามารถกักเก็บน้ำไว้ใช้ได้ตลอดฤดูแล้ง ท่านไปอยู่เจริญสมณธรรมที่นั่น โดยมีนายบุญถึง ซึ่งเป็นน้องชายและเพื่อนไปทำแคร่ไม้ไผ่ถวาย เมื่อคณะน้องชายกลับไปแล้วท่านจึงเข้าสู่การปฏิบัติ ปรากฏว่าล่วงเข้ากลางดึกวันที่ ๓ ขณะที่ท่านกำลังนั่งทำสมาธิบนแคร่ไม้ไผ่อยู่นั้นได้ปรากฏว่ามีร่างหนึ่งปรากฏขึ้น เป็นเงาดำทะมึนสูงใหญ่มาก เมื่อเข้ามาใกล้ท่านแล้วก็บอกให้ท่านหนีออกจากถ้ำนี้ไป เพราะเป็นเส้นทางที่ใช้ผ่านเข้าออกเป็นประจำ จึงไม่ควรมาจับจองเอาพื้นที่นี้ ท่านจึงบอกว่าอาตมาอยู่ที่นี่ไม่ได้มีเจตนาจะมาแย่งเอาพื้นที่ของท่านแต่อย่างใด เพียงแต่มาปฏิบัติธรรมเพื่อเจริญตามรอยพระพุทธเจ้าเท่านั้น การมาอยู่ที่นี่ก็เป็นเพียงครั้งคราวเท่านั้น เมื่อถึงเวลาสมควรแล้วก็จากไป ไม่ได้ยึดติดในสถานที่ แต่เจ้าที่ก็ไม่ยอม มีแต่ยื่นคำขาดว่าจะให้ท่านหนีออกไปภายในคืนนี้เท่านั้น ยิ่งพูดท่านยิ่งสังเกตเห็น

^{๓๙} พระสมชาย กันตสีโล, ๗๙ ปีโพธิสาร ตำนานพุทธธรรม, (ขอนแก่น: หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา ๒๕๔๙), หน้า ๒.

ดวงตาของมันเป็นสีแดงเข้มขึ้นเรื่อยๆ แสดงให้เห็นว่ามันกำลังมีโทสะแรงกล้า เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว ท่านจึงเห็นว่าในขณะที่กำลังโกรธอยู่ไม่สามารถที่จะสอนธรรมะได้ ท่านจึงเงียบแล้วเข้าสมาธิโดยไม่สนใจ พอท่านออกจากสมาธิแล้วปรากฏว่าเจ้าที่ได้หายไปแล้ว วันต่อมาก็ยังมีเหตุการณ์ประหลาดเกิดขึ้นเสมอ เช่น เหมือนมีคนเอาเล็บไปขีดก้นหินทั้งคืนบ้าง บางวันก็มีเสือมานอนอยู่ใต้แคร่ของท่านบ้าง แต่มันก็ไม่ได้มาทำอันตรายท่านแต่อย่างใด พอถึงคืนสุดท้ายก่อนที่ท่านจะออกเดินทางต่อไป ได้ปรากฏร่างชายหนุ่มคนหนึ่งเข้ามากราบท่าน และสารภาพว่าเป็นผู้ที่มาไล่ท่านออกจากถ้ำ เพราะกลัวว่าท่านจะมายึดกุมเอาไปเป็นเจ้าของ ตลอดระยะเวลาที่ท่านผ่านมาได้พยายามจับตามองความเคลื่อนไหวของท่านอยู่เป็นประจำ และไม่เคยแม้แต่ครั้งเดียวเลยที่ท่านจะไม่มีความสำเร็จหรือมีศีลต่างพร้อย ทำให้ท่านมีความอบอุ่นเป็นอย่างมาก ทราบว่าท่านจะจากสถานที่นี้ไปแล้วจึงทำให้ท่านรู้สึกอาลัยอาวรณ์เหมือนญาติสนิทกำลังจากไป จึงได้มาแสดงตัวเพื่อขออาราธนาท่านให้ท่านอยู่บำเพ็ญสมณธรรมที่นี่ต่อไป และขอขมาลาโทษที่ได้ประพฤติล่วงเกินท่าน หลวงปู่จึงกล่าวว่าท่านไม่เคยถือโทษโกรธเคืองแต่อย่างใด แต่ที่จะไปเพราะตั้งใจไว้แล้วว่าจะไม่ยึดติดสถานที่ ก่อนไปท่านจึงได้โอกาสสอนธรรมะให้และให้รับเอาศีลไปปฏิบัติ รวมทั้งถือเอาพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง ซึ่งท่านได้กำชับว่าต่อไปเมื่อมีพระพุทธรูปมาปฏิบัติสมณธรรมอยู่ที่นี่ก็ขอให้ความสะอาดและคอยปกป้องรักษา ท่าน เราจะได้รับอานิสงส์จากท่านด้วย ซึ่งเจ้าที่ตนนั่นก็รับคำ ท่านกล่าวว่าช่วงหลังมีพระลูกศิษย์ไปปฏิบัติธรรมที่ถ้ำใหญ่ มาพูดให้ท่านฟังว่าเป็นถ้ำที่มีความสงบ รู้สึกว่าเหมือนมีผู้มาคอยอำนวยความสะดวกอยู่เสมอ และทำให้การปฏิบัติธรรมก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว^{๔๐}

ช้างป่าที่ถ้ำจันได

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕ ตอนที่ท่านไปปฏิบัติธรรมที่ภูเก้า ครั้งหนึ่งได้ไปอยู่ที่ถ้ำจันไดกับพระลูกศิษย์ชื่อพระคำตัน โกวินโท โดยถ้ำจันไดนั้นเป็นถ้ำที่มีลักษณะเป็นเทิบหินใหญ่ สามารถใช้เป็นที่อยู่หลบแดดหลบฝนได้ มีถ้ำที่อยู่หลายแห่งในบริเวณเดียวกัน ถ้ำแห่งนี้เป็นที่ปฏิบัติธรรมที่เหมาะสมมาก มีประวัติศาสตร์ยาวนาน เคยเป็นที่อยู่ของมนุษย์ยุคโบราณมาก่อน ที่ชื่อว่าถ้ำจันไดเพราะว่าบริเวณนั้นมีต้นจันไดเป็นจำนวนมาก (ต้นจันท์ผา) เป็นสถานที่สงบวิเวกและมีสัตว์ป่าชุกชุม วันหนึ่งเวลาประมาณบ่าย ๔ โมงเย็น ปรากฏว่ามีช้างเข้ามาหาท่านในบริเวณนั้น เป็นช้างตกมันตัวใหญ่มาก ตามที่สี่ตะวันบุตรได้บันทึกเอาไว้ในหนังสืออนุสรณ์ ๗๒ ปี โพธิสารตำนานพุทธธรรมว่า^{๔๑}

^{๔๐} ข้อมูลจากสมุดบันทึก พ.ศ. ๒๕๐๕. และคำสัมภาษณ์นายบุญถึง ไสยฮาดวงษ์ น้องชายหลวงปู่.

^{๔๑} พระสมชาย กันตสีโล, ๗๙ ปีโพธิสาร ตำนานพุทธธรรม, (ขอนแก่น : หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา ๒๕๔๙), หน้า ๓.

พอมาถึงมันก็ไม่ได้ทำร้ายท่านแต่ประการใด ซึ่งมีลักษณะเหมือนเข้ามาสังเฏการณืเท่านั้น วันต่อมาท่านจึงพาลูกศิษย์ชื่อพระคำตัน โกวิท เข้าไปอยู่ในถ้ำ เพราะรู้ว่ามันจะต้องมาอีกครั้ง และไม่ต้องกาให้เกิดการเผชิญหน้ากัน วันนั้นช้างตัวเดิมก็ชวนเพื่อนทั้งโขลงเข้ามาอีก มีทั้งตัวใหญ่และตัวเล็ก ดูท่าทางเหมือนมีอาการดุร้ายกว่าเมื่อวาน พอมาถึงมันก็พากันยืนดูอยู่หน้าถ้ำ เหมือนกำลังจับตามองท่านกับพระลูกศิษย์อยู่ พอท่านแผ่เมตตาให้และบอกความประสงค์ว่ามาอยู่ที่นี้ไม่ได้มารบกวน ช้างกลุ่มนั้นก็ค่อยๆ คลายความดุร้ายลงอย่างเห็นได้ชัด จากนั้นมันก็ถอยออกไป แล้วพากันไปหากินตามวิถีชีวิตปกติ วันต่อๆ มาท่านก็ได้ยินเสียงช้างทั้งโขลงมาหากินอยู่ใกล้บริเวณนั้นอยู่เสมอ ท่านได้ปฏิบัติธรรมที่ถ้ำจันไดหลายวันจนรู้สึกคุ้นเคยกับสถานที่ จึงได้ย้ายอยู่ถ้ำทางทิศตะวันออก และได้ไปอยู่ตามถ้ำต่างๆ เช่น ถ้ำหล่อทอง ถ้ำมดงาม ถ้ำน้ำรอด จากนั้นจึงได้กลับมาที่ถ้ำจันไดอีกครั้ง เพราะว่ามีโยมไปร่วมปฏิบัติธรรมด้วย ๘ คน และถ้ำจันไดมีความเหมาะสมในการอบรมกรรมฐานและมีที่อยู่ของผู้เข้ารับการอบรมด้วย ต่อมาประมาณกลางเดือนกุมภาพันธ์ น้องชายจึงมาส่งข่าวว่าโยมแม่ป่วยหนัก จึงได้กลับลงมาที่บ้านหนองงูจาร์ยผางเพื่อดูแลโยมแม่ และวันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๕ ท่านได้แสดงธรรมให้โยมแม่ฟัง เรื่องทุกข์และการเกิด จากนั้นโยมบ้านโนนเมืองก็มานิมนต์ท่านไปสอนกรรมฐานเป็นเวลา ๑๕ วัน ซึ่งท่านก็ได้แวะมาเยี่ยมและแสดงธรรมให้โยมแม่ฟังอยู่ทุกวัน ต่อจากนั้นท่านก็เดินทางไประหว่างบ้านโนนเมืองกับบ้านหนองงูจาร์ยผาง เพราะโยมศรัทธาในแนวทางปฏิบัติกรรมฐานมากขึ้น จึงได้นิมนต์ท่านไปเผยแผ่ตามหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น บ้านโนนตาล บ้านหนองเหมือดแ่อ บ้านหนองลุมพุก บ้านหนองงูคำไฮ บ้านท่าลาด บ้านฝายหิน เป็นต้น จนถึงวันที่ ๗ มีนาคม ๒๕๐๕ จึงได้ไปร่วมงานทำบุญฉลองหอระฆัง วัดจันทมงคล บ้านวังหินซา ระหว่างที่อยู่บ้านวังหินซานั้น วันที่ ๑๓ เวลา ๑๓.๐๐ น. ท่านได้ทำพิธียกครูประหลอดในอุโบสถ ก่อนจะเดินทางกลับบ้านโนนเมืองในวันต่อมา เพราะชาวบ้านโนนเมืองได้นิมนต์ให้ท่านไปช่วยสร้างวัด และวันสงกรานต์ท่านได้แสดงธรรมที่บ้านหนองงูจาร์ยผาง โดยมีชาวบ้านหลายหมู่บ้านมาร่วมรับฟัง ซึ่งท่านได้รับกัณฑ์เทศน์ ๒๐ บาท จึงได้มอบให้กับโรงพยาบาลโรคเรื้อนนำไปเป็นค่าใช้จ่ายต่อไป วันที่ ๒๕-๒๗ เมษายน ได้ไปร่วมงานฉลองพัศศพระครูภาวนาธรรมพิทักษ์ วัดศิลาวาสน์ บ้านหนองเหมือดแ่อ จากนั้นจึงได้กลับมาแสดงธรรมให้โยมแม่ฟัง จนถึงวันที่ ๓๐ จึงเดินทางไปโปรดโยมที่วัดท่าเตื่อ บ้านหนองดินดำ และวัดโพธิ์ชัย บ้านนาگانเหลือง เมื่อถึงวันที่ ๘ พฤษภาคม จึงเดินทางกลับไปบ้านหนองงูจาร์ยผาง เพราะโยมแม่ป่วยมีอาการเลือดออกในลำคอ และตอนค่ำวันที่ ๑๑ เดือนพฤษภาคม ได้ประชุมชาวบ้านสร้างกุฎิที่วัดกาญจนาราม บ้านหนองงูจาร์ยผาง โดยหลวงปู่ได้ออกเงินเป็นทุนให้ ๑๐๐ บาท วันรุ่งขึ้นจึงได้เริ่มสร้างกุฎิ ระหว่างนั้นท่านได้เดินทางไประหว่างบ้านหนองงูจาร์ยผางกับ

บ้านโนนเมืองเพื่อดูแลการก่อสร้างทั้ง ๒ แห่ง และวันที่ ๒๖ พฤษภาคม ได้พาชาวบ้านหลายหมู่บ้านเดินทางไปที่อำเภอทรายมูลที่ถ้ำจำปาบนภูเก้า จากนั้นก็ได้ ส่งพระคำตันกลับวัดโพธิ์ ในวันที่ ๕ มิถุนายน เพื่อให้มาดูแลความเรียบร้อยที่วัดโพธิ์ ส่วนท่านได้นำชาวบ้านปลูกต้นไม้ข้างถนนภายในวัด และร่วมเปิดโรงเรียนเจ้าคณะตำบลหนองเรือ จึงได้เดินทางไปโปรดโยมและลากลับขอนแก่น โดยเริ่มจากบ้านท่าลาด บ้านโนนตาล บ้านหนองกุงคำไฮ บ้านหนองลุมพุก บ้านหนองเหมือดแอ่ บ้านโนนเมือง จากนั้นจึงกลับขอนแก่นในวันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๐๕ เพื่ออบรมพระเถร

โยมแม่ถึงแก่กรรม

การเดินทางกลับขอนแก่นครั้งนี้ท่านพาโยมแม่มาด้วย และแวะพักที่วัดมัชฌิมาวาส จังหวัดอุดรธานี พอวันรุ่งขึ้นจึงพาโยมแม่ขึ้นรถไฟไปขอนแก่น พอมาถึงนายโบ ตราชู ได้นำเงินมาถวายเป็นค่าค่าน้ำ-ไฟ จำนวน ๓๐ บาท ท่านบันทึกไว้ว่าวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๐๕ ได้พยายามแสวงหาและอาหารเสริมชั้นดีเพื่อนำมาบำรุงโยมแม่ วันนี้ท่านจ่ายเงินไป ๑๔๖ บาท ซึ่งท่านได้บำรุงโยมแม่เป็นอย่างดี ทั้งบำรุงร่างกายและบำรุงจิตใจ โดยให้โยมแม่อยู่วัดโพธิ์ตลอดพรรษา ปีนั้นก่อนเข้าพรรษาโยมบ้านหัวถนนได้มาขอพระไปจำพรรษาที่วัด ท่านจึงได้ส่งพระท่อนวัดบ้านโคกกลางไปอยู่ โดยให้พระคำตันไปส่งถึงวัด ส่วนวัดโพธิ์มีพระเข้าพรรษา ๑๕ รูป สามเณร ๑๖ รูป ศิษย์วัด ๑๗ คน และในวันที่ ๒ ของพรรษาโยมแม่มีเลือดออกในลำคอ และมีอาการโคม่าจนมีเลือดติดออกมาด้วย นอกจากนี้แล้วในวันที่ ๑๙ สิงหาคม ท่านยังรักษาโรคหืดและโรคตับด้วยการทำน้ำมันต์และเข้าปรอทให้กับชาวบ้านด้วย พอถึงวันที่ ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๐๕ โยมแม่ป่วยหนัก มีอาการแขนขาอ่อนและพูดไม่ได้ ท่านพยายามรักษาธาตุขันธ์ของโยมแม่อย่างเต็มที่ เมื่อเห็นว่าธาตุขันธ์ทรุดลงมากขึ้นท่านก็ไม่ได้ส่งโยมแม่กลับบ้าน เพราะต้องการให้โยมอยู่ใกล้จะได้สอนธรรมะจนลมหายใจสุดท้าย วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน จึงโทรศัพท์ให้น้องนายชื่อสุทัศน์และนายศรีมาช่วยดูแลโยมแม่ที่วัดโพธิ์ จนถึงวันที่ ๓๑ พฤศจิกายน โยมแม่ป่วยหนัก ท่านได้แสดงธรรมให้ฟังตลอดเวลาจนโยมแม่ถึงแก่กรรมเวลา ๑๕.๑๔ นาฬิกา ซึ่งท่านก็ได้จัดงานศพโยมแม่โดยนิมนต์พระเถรมาสวดอภิธรรมและถวายปัจจัยไทยธรรมทุกวัน และต่อมาได้ทำบุญครบรอบ ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน เพื่อส่งบุญให้กับโยมแม่ ในปีนั้นท่านได้สร้างเสนาสนะไว้เป็นที่อยู่ของพระภิกษุสามเณรจำนวนหลายหลัง และมีคุณนางไชนภา ศรีมังกรแก้ว ได้เป็นเจ้าภาพสร้างกุฏิมังกรแก้ว (ปัจจุบันยังคงอยู่ในสำนักวิปัสสนากรรมฐาน) นอกจากนี้ท่านยังวางแบบแปลนทำถนนผ่านหน้ากุฏิยาวไปทางทิศตะวันตกเชื่อมต่อไปยังทิศตะวันออกของวัด

กรพระโคนสมอแตก

ในช่วงหลังหลวงปู่ท่านได้สร้างพระเครื่องขึ้นหลายรุ่น รุ่นที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากคือ พระโคนสมอ ซึ่งท่านได้แม่พิมพ์มาจากกรุวัดโพธิ์ ซึ่งพระกรุได้แตกออกมาจากเจดีย์องค์เล็กที่เก่าทรุดโทรม เป็นเจดีย์ที่ตั้งอยู่ข้างโบสถ์เล็ก ซึ่งได้หักพังลงมานานหลายปีแล้ว จนกลายเป็นกองหินกองดิน ต่อมาหลวงปู่ได้พิจารณาเห็นว่าโบสถ์เก่าที่สร้างมานานกว่า ๒๐๐ ปี เล็กเกินไปและคับแคบในเวลาที่มีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ท่านจึงคิดสร้างโบสถ์หลังใหม่ขึ้น โดยได้ไปสำรวจพื้นที่สร้างโบสถ์ใกล้กับโบสถ์หลังเก่า เมื่อเห็นว่าพื้นที่นี้เหมาะสมแล้วจึงสั่งให้พระภิกษุสามเณรและญาติโยม ร่วมกันปรับปรุงพื้นที่ พอปรับพื้นที่มาถึงตรงกองดินตรงเจดีย์เก่า ได้สังเกตเห็นว่ามีเศษพระหักปะปนออกมากับกองดินและเศษอิฐ เมื่อเอาดินออกหมดแล้วก็เห็นว่าตรงฐานเจดีย์ได้บรรจุพระเนื้อว่านจำปาศักดิ์อยู่เป็นจำนวนมาก หลวงปู่จึงให้นำออกมาให้โยมบูชาองค์ละ ๑๐ บาท เพื่อนำปัจจัยไปสมทบทุนในการสร้างโบสถ์ต่อไป โดยกรุที่แตกออกมารั้งแรกเมื่อวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๗ ที่มีสภาพสมบูรณ์จำนวน ๙๖ องค์ และวันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๐๖ ก็พบพระโคนสมออีกจำนวนหนึ่งซึ่งท่านได้แจกจ่ายประชาชนจำนวน ๑๘๙ องค์ เมื่อสำรวจดูบริเวณเดียวกันก็พบอีกเป็นจำนวนมาก แต่ก็ไม่ได้นับจำนวนเอาไว้ และมีผู้ที่สร้างพระโคนสมอได้บรรจุแม่พิมพ์ไว้ด้วย ซึ่งต่อมาท่านจึงนำแม่พิมพ์นั้นมาสร้างพระโคนสมอรุ่นต่อมา “ส่วนองค์ที่แตกหักมีชาวบ้านบางคนนำไปมาฝนเป็นยาแก้กลากเกลื้อนบาง ต้มแก้ปวดท้องบ้าง ปรากฏว่าได้ผลเป็นที่น่าอัศจรรย์”^{๔๒} จากนั้นกลางเดือนมีนาคมท่านก็จัดอบรมกรรมฐานให้กับพระเณรจนถึงเดือนพฤษภาคม โดยในพรรษานี้ท่านมุ่งอบรมพระภิกษุสามเณรและพุทธศาสนิกชนทั้งวัดโพธิ์และในจังหวัดขอนแก่น รวมทั้งเตรียมการสร้างโบสถ์หลังใหม่ จึงไม่ได้ออกจาริกธุดงค์ดังปีที่ผ่านมา แต่ท่านก็ยังคงปฏิบัติธรรมอยู่เป็นประจำทุกวัน

จุดประสงค์เทศกาล

พอเข้าสู่ปี พ.ศ. ๒๕๐๘ ท่านได้รับนิมนต์ให้เป็นวิทยากรแสดงธรรมประจำทางสถานีโทรทัศน์ จนถึงเดือนพฤษภาคม วันที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๐๘ ได้รับนิมนต์ไปสวดมนต์พุทธาภิเษกที่วัดธาตุ ส่วนรายการแสดงธรรมทางสถานีโทรทัศน์ บางครั้งมีเหตุการณ์สำคัญทางบ้านเมืองก็จะมีวิทยากรมาเป็นผู้สอบถามและสนทนากับท่าน คือ นายอาคม สายสุริยา เพื่อให้ท่านได้ให้ข้อคิดและชี้แนะแนวทางแก้ปัญหาทางสังคม ในปีนั้นช่วงกลางเดือนมีนาคม ท่านได้รับอาราธนาไปแสดงปาฐกฐา

^{๔๒} สัมภาษณ์นายเขน โนนทรวงษ์, เมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๔.

ธรรมที่วัดบ้านศรีชมพู อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นงานที่คณะสงฆ์และประชาชนชาวอำเภอชุมแพร่วมกันจัดขึ้น ครั้งนั้นมีผู้เข้ารับฟังจำนวนมาก เดือนเมษายนก็จัดอบรมวิปัสสนากรรมฐานแก่ภิกษุสามเณรที่วัดโพธิ์จนถึงกลางเดือนพฤษภาคม เมื่อเสร็จสิ้นจากการอบรมภิกษุสามเณรแล้ว ท่านได้เดินธุดงค์ไปประเทศลาวอีกครั้ง โดยครั้งนี้ท่านพักที่โคกป่าหลวง เมื่อไปถึงวันที่ ๒ มีเจ้าเสริมนิมนต์ไปฉันข้าวที่บ้านแล้วถวายบังสุกุล ๑๐๐ กีบ ต่อมาก็เดินทางต่อไปยังวัดสว่าง วันที่ ๑๐-๑๔ มิถุนายน พักปฏิบัติธรรมที่วัดโพธิ์ต้อง ท่านพิจารณาเห็นว่าชาวบ้านมีสัมมาทิฐิแต่ขาดพระสงฆ์คอยแนะนำสั่งสอน ท่านจึงให้พระลูกศิษย์ชื่อพระชมพู่อยู่เพื่อแนะนำญาติโยมที่วัดโพธิ์ต้อง ส่วนท่านได้รับนิมนต์จากโยมวัดป่าหลวงให้ไปโปรด จากนั้นท่านก็ไปเฝ้าที่วัดหัวขัว และได้พักปฏิบัติธรรมตามป่าเขาลำเนาไพรจนถึงเดือนกรกฎาคมท่านจึงเดินทางกลับ ครั้งนี้ท่านไปไม่นานนักเพราะต้องรีบกลับมารับตราตั้งเจ้าคณะตำบลพระลับ เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๐๘ ขณะที่ยังเป็นพระปลัดประยงค์ อุปถัมภ์ ได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะตำบลพระลับ และวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ศิษย์ยานุศิษย์จึงได้จัดงานฉลองใบตราตั้งเจ้าคณะตำบลถวายให้กับท่าน นอกจากนี้ยังมีเหตุการณ์สำคัญเกี่ยวกับการรักษาโรคให้ชาวบ้าน ดังนี้

วันที่ ๒ สิงหาคม นายภูมิอาการบวมไปทั่วตัว มีตุ่มเต็มไปหมดและมีอาการเป็นไข้เจ็บคอได้ทำ น้ำมนต์ระงับแล้วอาการดีขึ้น ตอนเย็นแม่คุณมาอาบน้ำมนต์เพราะมีอาการมือหงิกมืองอ

วันที่ ๔ สิงหาคม ธุดงค์ไปถึงวัดถ้ำผาเจาะ อำเภอนาวัง จังหวัดหนองบัวลำภู จนถึงวันที่ ๑๗ จึงเดินทางกลับเพราะมีโยมมารักษาโรค

วันที่ ๑๙ สิงหาคม รักษาโรคคันตามตัวของแม่คุณด้วยน้ำมนต์และปรอท รักษาโรคท้องให้พ่อจารย์โปะะจนหาย

วันที่ ๒๒ สิงหาคม อาบน้ำมนต์และเข้าปรอทให้แม่คุณ

วันที่ ๒๔ สิงหาคม แม่คุณพร้อมนางอ่อนจันทร์มาอาบน้ำมนต์และเข้าปรอทรักษาโรค

วันที่ ๒๖ สิงหาคม นายเคนมารักษาโรคหัวใจอ่อนเป็นมาแล้ว ๓ เดือน จนหาย

วันที่ ๓๑ สิงหาคม รักษาอาการน้ำร้อนรวนนายชาติ ทำน้ำมนต์และเข้าปรอทรักษาขาบวมให้นายทอง เข้าปรอทให้ผู้ใหญ่เก็ง เหลาพันนา และชาวบ้านที่มาขอความช่วยเหลือ

อธิษฐานธรรม

เมื่อท่านรักษาโรคให้ชาวบ้านจนถึงวันที่ ๒๕ สิงหาคม จึงได้เข้าวิปัสสนากรรมฐาน โดยมีกำหนดจนถึงเดือนตุลาคม และจะไม่ฉันข้าวจนกว่าจะครบกำหนด พอวันที่ ๒๗ เวลา ๕ ทุ่ม ท่านจึงได้อธิษฐานธรรม ๕ ข้อ คือ ๑. จะไม่สูบบุหรี่ตลอดชีวิต ๒. จะไม่พูดกับใคร ๓. จะไม่

รับแขก ๔. จะปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานอย่างเคร่งครัด ๕. จะปฏิบัติจนถึงเดือนตุลาคมโดยไม่ฉันท้าวมื้อ ซึ่งท่านก็ได้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานอย่างอุกฤษ ในระหว่วานั้นท่านได้เห็นคุณธรรมหลายประการ ซึ่งท่านได้บันทึกไว้ เช่น วันที่ ๓ กันยายน บันทึกธรรมไว้ว่า “อยากจะสุขในสุขจะไม่ได้สุข นอกจากทุกข์อย่างเดียว” และข้อความตอนหนึ่งบันทึกไว้ว่า “อยากจะดีจงหาดีในสิ่งที่มีดีจึงจะได้ดี” และวันต่อมาบันทึกธรรมไว้ว่า “ถ้ามองเห็นสุขอันสมบูรณ์ในข้างหน้าจงสละสุขอันน้อยนิดนั้นเสีย” ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๐ กันยายนท่านจึงเพิ่มการปฏิบัติธรรมให้เข้มข้นขึ้นอีกโดยตั้งปณิธานว่า ๑. ไม่อ่านหนังสือ ๒. ไม่เขียนหนังสือ ๓. ใช้วิธีขบถ ยืน เดิน นั่ง จนกระทั่งถึงวันที่ ๒๕ กันยายน จึงออกจากกรรมฐาน เมื่อออกกรรมฐานแล้วท่านจึงได้ออกเผยแผ่ธรรมทางสถานีวิทยุบ้าง และเปิดอบรมวิปัสสนากรรมฐานตามวัดต่างๆ แห่งละ ๓-๗วัน อบรมพุทธศาสนิกชนที่พุทธสมาคมขอนแก่น และอบรมนักโทษในเรือนจำกลางขอนแก่นและจังหวัดใกล้เคียง รวมทั้งการเปิดอบรมวิปัสสนากรรมฐานให้กับพระภิกษุสามเณรเพื่อเป็นกำลังในการเผยแผ่พระศาสนาต่อไป ท่านบันทึกไว้ว่าวันที่ ๑๙ ธันวาคม ๒๕๐๘ ขณะที่กำลังเดินจงกรมอยู่ข้างโบสถ์หลังเก่ากลางดึก ปรากฏว่ามีลูกไฟลอยขึ้นมาจากข้างมุมโบสถ์ทางทิศตะวันตกออกไปจากวัด ประมาณ ๒ ชั่วโมงก็ลอยกลับมาเข้าที่เดิม ภายหลังท่านจึงให้โยมชุดดูปรากฏว่าพบโครงกระดูกคนโบราณ ท่านเล่าว่าบริเวณวัดโพธิ์เป็นที่อยู่ของคนยุคโบราณมาก่อน เป็นชุมชนเก่าแก่ ท่านเล่าว่าบางคืนนั่งภาวนาอยู่ก็ปรากฏในนิมิตว่า บริเวณนั้นมีคนเดินไปมาขวักไขว่ เสียงดังอีกที่ก็คึกโครมเหมือนในตลาด ในเวลาต่อมาเมื่อมีการขุดหลุมเพื่อสร้างโบสถ์ปรากฏว่าพบกระดูกคนโบราณจำนวนมาก ซึ่งกรมศิลปากรได้มาสำรวจพบว่ามีอายุกว่า ๔,๐๐๐ ปี นอกจากนี้ท่านยังกล่าวว่าเคยมีความผูกพันกับพื้นที่จังหวัดขอนแก่นมาตั้งอดีตชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยที่สร้างพระธาตุขามแก่น โดยท่านอยู่ในกลุ่มผู้ศรัทธาปรับพื้นที่เพื่อสร้างพระธาตุขามแก่น สมัยนั้นชื่อนายชื่น เกิดมาชาตินี้มีชื่อว่าพระประยงค์ อุปถัมภ์ (พระครูโพธิสารคุณ) อยู่วัดโพธิ์โนนทัน ตำบลพระลับ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น^{๔๓}

ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะตำบลพระลับ

เมื่อถึง ปี พ.ศ. ๒๕๐๙ ท่านก็ยังปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ควบคู่ไปกับการอบรมประชาชน และสนองงานคณะสงฆ์ แต่ที่ท่านได้พยายามทำเพิ่มขึ้น คือ การอบรมคุณธรรมให้กับเด็กและเยาวชนในสถานศึกษาต่างๆ เช่น อบรมนักเรียนโรงเรียนกัลยาณวัตร เป็นต้น นอกจากนี้ท่านยัง

^{๔๓} ไพศาล แสนไชย, ย้อนรอยอดีตพระธาตุขามแก่น, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (ขอนแก่น : หจก,ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๒๐.

เป็นครูสอนโรงเรียนพระปริยัติธรรมประจำที่วัดศรีนวล ซึ่งวัตรปฏิบัติของท่านช่วงนี้จะเน้นการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ตลอดถึงการทุ่มเทและสนองงานคณะสงฆ์ จนได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะตำบลพระลับ อำเภอเมืองขอนแก่น เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๙ ในขณะที่มีฐานานุกรมที่พระปลัดประยงค์ อุปถัมภ์ อายุ ๔๔ พรรษา ๒๔ โดยในนั้นท่านได้รับการยกย่องว่าเป็นภิกษุแบบอย่างของจังหวัดขอนแก่น ซึ่งมีความรู้ทั้งทางปริยัติและปฏิบัติ ทั้งยังเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ยาวไกล เป็นกำลังสำคัญในการวางแผนและสร้างความเข้มแข็งให้กับคณะสงฆ์ จนในวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๑๐ จึงได้รับการแต่งตั้งเป็น “พระครูโพธิสารคุณ” ต่อมาเมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๑๗ ได้รับความเลื่อนตำแหน่งจากเจ้าคณะตำบลชั้นตรี เป็นเจ้าคณะตำบลชั้นโท ในนามพระครูโพธิสารคุณ เช่นเดิม ซึ่งต่อมาท่านได้แจ้งแก่คณะสงฆ์ว่าการสนองงานพระศาสนาไม่ได้มีวัตถุประสงค์หรือต้องการยศถาบรรดาศักดิ์แต่อย่างใด ต่อไปจึงไม่ขอรับตำแหน่งที่สูงกว่าเจ้าคณะตำบลอีก

ผีเจ้าที่ในสำนักวิปัสสนากรรมฐานวัดโพธิ์

วัดโพธิ์จะแบ่งขอบเขตไว้อย่างเป็นสัดส่วนเป็นส่วน เป็นเขตพุทธาวาสและสังฆาวาส และท่านจะใช้พื้นที่ส่วนหนึ่งเป็นเขตวิปัสสนากรรมฐาน พระภิกษุที่อยู่ข้างในจะต้องปฏิบัติตามกรรมฐานเท่านั้น เดิมทีมีเนื้อที่ไม่มากนัก ต่อมาหลวงปู่จึงได้นำชาวบ้านซื้อที่ดินเพิ่มเติมประมาณ ๑ ไร่ ราคา ๒๐๐,๐๐๐ บาท^{๔๔} ในเขตสำนักวิปัสสนากรรมฐานวัดโพธิ์มีต้นมะเกลือขนาดใหญ่ต้นหนึ่ง มีศาลเก่าแก่หลังหนึ่งจะมีเจ้าที่ตัวใหญ่ดำหะมีนอาศัยอยู่ ขอบออกมารวดรอบวัดอยู่เสมอ ถ้าพระรูปใดประมาทเผลอทำผิดก็จะถูกทับหน้าอก พอชุดลงไปโคนต้นมะเกลือก็เห็นไหกระดุกคนโบราณ ไกล่ต้นมะเกลือมีกุฎีเก่าหลังหนึ่งซึ่งเป็นที่โจทก์ขานเรื่องผิดมาก ไม่มีพระภิกษุสามเณรกล้าไปพัก เพราะจะเจอหลอกกันทุกรูป แม้พระอาคันตุกะที่มาขอพักท่านให้พระที่ต้อนรับไปจัดหาที่พักให้ แต่ไม่มีที่ว่างจึงจัดให้พักกุฎีไกล่ต้นมะเกลือ ปรากฏว่าตอนเช้าจะไปนิมนต์มาฉันภัตตาหารก็ไม่เจอท่านแล้ว เหลือแต่ยามที่ทิ้งไว้ สงสัยท่านคงเจออะไรสักอย่างจึงรีบไปโดยไม่บอกลา ต่อมาหลังจากที่ท่านสร้างโบสถ์เสร็จแล้ว ท่านจึงให้พระไปลื้อก็ไม่มีใครกล้าลื้อ ท่านจึงบอกว่า “ไอ้ย น่าสมเพศจริงๆ เป็นถึงเทพเทวาแล้วมาอยู่ในที่มอซออย่างนี้ไม่สมฐานะ ชายขี้หน้าเทพหมดเลย ไปไปอยู่ที่ปลายโบสถ์หลังใหม่ สร้างไว้สวยงามแล้วที่นั่นจึงเหมาะที่บิณฑบาต ออย่ามาอยู่แถวนี้” ว่าแล้วท่านก็เอาไม้ฟาดให้พังลงแล้วจึงบอกพระเณรลื้อต่อ พอพระเณรเห็นท่านกล้าทำเป็นตัวอย่างแล้วก็พากันลื้อลื้ออย่างเต็มที่ จากนั้นมาก็ไม่มีพระเณรเจอเหตุการณ์ประหลาดอีกเลย สงสัยเทวดาคงย้ายไปอยู่บนโบสถ์อย่างที่ท่านบอก

^{๔๔} สัมภาษณ์นายเขน โนนทรวงษ์, เมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๔.

ความรอบครอบของหลวงปู่

ครั้งหนึ่งท่านได้ให้สามเณรสี่รูปย้ายตู้จากมุมกุฏิด้านหนึ่งไปอีกด้านหนึ่ง แต่มุมที่จะย้ายไปนั้น ดูแคบกว่าและไม่น่าที่ตู้จะเข้าไปได้ สามเณรจึงบอกท่านว่า หลวงปู่ครับที่มันแคบคงเข้าไม่ได้ ท่านจึงบอกว่าส่วนใหญ่คนไม่มีปัญญา มักจะบอกว่าทำไม่ได้ ในขณะที่ยังไม่ได้ลงมือทำ เราบอกว่าเข้าได้ก็เข้าได้ซิ จากนั้นสามเณรก็ช่วยกันยกตู้เข้าไป ปรากฏว่าเข้าได้พอดี สามเณรได้แต่ยืนมองหน้ากันทำหน้างง และคุยกันว่าหลวงปู่คงมีญาณวิเศษจึงรู้ว่าตู้เข้าได้พอดีกับช่องที่ย้ายเข้าไป ภายหลังสามเณรวิมานที่เป็นเณรอุปฐากท่านได้ถามท่านว่าหลวงปู่รู้ได้อย่างไรว่ามันพอดี หรือว่าหลวงปู่มีตาทิพย์? ท่านบอกว่ามันเป็นเรื่องสามัญทั่วไป ไม่จำเป็นต้องใช้ญาณอะไรถ้าคนมีปัญญา จากนั้นท่านจึงชี้ไปที่ตลับเมตรของท่านแล้วบอกว่าคุณนั้นเงาของฉันทัน วัดค่านวดูแล้วจึงสั่งให้พวกเธอย้าย อ้อ... อย่างนี้เอง

ไล่ผีปลอม-ผีจริง

ในปี ๒๕๓๗ ตอนนั้นท่านยังแข็งแรงอยู่ มีชาวบ้านได้ยินข่าวว่าท่านไล่ผีได้ จึงนำลูกสาวมาให้ท่านไล่ผีออกให้ เพราะว่าลูกสาวติดปกติมาหลายวันแล้ว จากเป็นคนที่มีอัธยาศัยดี สนุกสนาน กลับเป็นคนที่ไม่มีอารมณ์อ่อนนุ่มอ่อนมต่น ชอบอยู่คนเดียวเงียบๆ ไม่พูดจากับใคร เมื่อท่านดูอาการให้แล้วท่านบอกว่า อาการแบบนี้ไม่ต้องมาหาหลวงปู่ก็ได้ พ่อแม่ก็แก้ได้ เขาจึงถามว่าแก้อย่างไร หลวงปู่ ท่านจึงบอกวาก็ให้มันเอาผ้าห่มที่หยาบๆ เพราะมันนอนพ่อแม่ที่ไม่ให้เอาผ้า พอท่านพูดอย่างนั้นลูกสาวยิ้มแบบเอียงอาย ที่มีคนรู้ทัน จากนั้นท่านก็ให้กลับบ้าน นี่ก็เป็นอารมณ์ขันของหลวงปู่

อีกเหตุการณ์หนึ่งที่คล้ายกันในสมัยที่ท่านมาตั้งสำนักปฏิบัติธรรมที่วัดโพธิ์ใหม่ฯ ได้มีลูกศิษย์คนหนึ่งชื่อนายอร่าม แก้วมณี เป็นลูกศิษย์ที่ติดตามท่านมาตั้งแต่เด็ก วันหนึ่งท่านพาไปกินจมนต์ โดยให้นายอร่ามสะพายย่ามเดินตาม นายอร่ามเล่าว่าระหว่างทางได้ยินเสียงผู้หญิงร้องไวยวายฟังไม่ได้ศัพท์ ท่านจึงให้นายอร่ามไปถามว่าเกิดอะไรขึ้น นายอร่ามกลับมาบอกว่าชาวบ้านช่วยกันจับหญิงสาวที่โดนผีเข้า พอเขามองเห็นท่านก็รีบมานิมนต์ให้ไปไล่ผี ท่านเดินเข้าไปแล้วสั่งให้จับมัดกับเสากลางบ้าน จากนั้นให้คนในบ้านลงไปข้างล่างให้หมด โดยให้พ่อแม่ออกไปอยู่ห่างๆ พอท่านถามแกก็พูดไม่เป็นภาษาคน ท่านหลับตาครู่หนึ่งแล้วจึงสั่งให้นายอร่ามทำท่าจะเข้าไปลวนลาม ผู้หญิงคนนั้นร้องออกมาเป็นภาษาอีสานทันทีว่า “อ้ออ้อแม่ช้อยช้อยแนคั้นลิ้มขึ้นช้อย” พอชาวบ้านขึ้นมาท่านก็บอกว่ามันไปแล้ว เขาถามว่าท่านทำอย่างไร ท่านก็เล่าวิธีการให้ฟังทั้งหมด ก็มีชายหนุ่มคนหนึ่ง

พูดขึ้นว่าทีหลังถ้ามันมาเข้าอีกบอกผมนะ ผมจะทำจริงๆ เลย เพิ่งรู้เหมือนกันว่าผีมันกลัว...(ว่าแล้วก็หัวเราะกันทั้งบ้าน)^{๔๕}

สร้างโบสถ์วัดโพธิ์

บริเวณวัดโพธิ์ก่อนสร้างโบสถ์หลังใหม่เป็นลานดินและมีต้นฉำฉาขึ้นอยู่ต้นหนึ่ง อยู่ใกล้โบสถ์เล็ก สมัยก่อนโบสถ์เล็กจะมุงหลังคาด้วยไม้ ต่อมาจึงเปลี่ยนหลังคาสังกะสี สมัยก่อนวัดโพธิ์เป็นโรงเรียน เด็กบ้านโนนทันต้องมาเรียนหนังสือที่วัด โดยศาลาที่ใช้เรียนหลังเก่าเป็นศาลายกพื้น โดยนำเอาขอนไม้มาทำเป็นบันได ต่อมาจึงได้ย้ายออกไปตั้งอยู่ที่โรงเรียนเทศบาลโนนทันในปัจจุบัน นอกจากเป็นโรงเรียนแล้วยังมีบ่อน้ำกินน้ำใช้ของชาวบ้านด้วย โดยชาวบ้านส่วนใหญ่จะมาตักน้ำที่วัดไปใช้^{๔๖} เมื่อคราวที่ท่านจะสร้างโบสถ์หลังใหม่ จึงได้เข้าไปในโบสถ์หลังเก่าและจุดธูปเทียนในโบสถ์อธิษฐานบอกเทวดาอารักษ์ บุรพาอาจารย์อดีตเจ้าอาวาสว่า จะพาญาติโยมสร้างโบสถ์ใหม่ เพราะหลังเก่าเล็กและคับแคบ (ท่านบอกว่าโบสถ์หลังเก่าถ้าใครไม่เก่งไปนอนไม่ได้หลอก บางทีก็มีหมูใหญ่สองตัววิ่งเข้ามาทับหน้าอก บางทีก็มีพระสงฆ์รูปหนึ่งที่มีร่างกายสูงใหญ่ถือไม้เท้าเหมือนกับเจ้าอาวาสในหนังจีนเสียงดังสว่าง ๆ เข้ามาหา ท่านบอกว่าพระเถระรูปนั้นเป็นพระสังฆราชชื่อว่าพระสังฆราชฉิมพลีท่านเป็นอดีตเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ในยุคแรก) ถ้าหากว่ามนุษย์เทวดา พระภูมิ จะช่วยเหลือสนับสนุนแล้ว ขอให้เจริญรุ่งเรือง ทำงานสะดวกสบายไม่เดือดร้อน แล้วขอให้เทวดาอารักษ์บันดาลความศักดิ์สิทธิ์ ให้คนทั่วไปเกิดศรัทธาสาทะดีขึ้น ถ้าเทวดา พระภูมิครูบาอาจารย์สนับสนุนก็ให้ทำได้โดยง่ายตั้งตั้งใจทุกสิ่งทุกอย่าง ต่อมาท่านก็นิมิตว่า มีคนหามฝิมาวางให้ มีผ้าขาวครอบหรือคลุมมา เขาจัดการล้างศพแล้วห่อเก็บเป็นอย่างดี การล้างนั้นเอาภาชนะมารอง เอาน้ำล้างให้สะอาดจึงห่อเก็บไว้ และมีคนบอกว่าศพนี้อยู่ใต้โคนไม้ ถ้ามหาว่าต้นไม้นี้อยู่ที่ไหน เขาบอกว่าอยู่ที่ใต้ต้นฉำฉาท่านก็ต้องคิดว่าต้องตัดต้นฉำฉาเพื่อเอาที่สร้างโบสถ์ เมื่อถึงคราวตัดต้นฉำฉาออก เพื่อใช้เป็นพื้นที่สร้างโบสถ์ พอตัดต้นแล้วก็ต้องขุดตอออกให้หมด ขณะที่ขุดลงไปก็พบศพหลุมละสองศพบ้างสามศพบ้าง ได้กำไลแขนกำไลขา ก่อนหน้านั้นมีคนเห็นแสงออกจากตรงนั้น คิดว่าเป็นลูกแก้ว แต่พอขุดลงไปกลับพบรัตเกล้ากำไล และเครื่องประดับโบราณอีกจำนวนมาก แต่ท่านก็ไม่ได้หวงแหน ทำให้ช่างขุดและชาวบ้านที่มาขุดพากันหยิบฉวยเอาไปเป็นสมบัติของตน^{๔๗} และต่อมาหลังจากสร้างโบสถ์เสร็จแล้วท่านจึงนำส่วนที่เหลือไปเก็บไว้ในพิพิธภัณฑสถานภายในโบสถ์ชั้นล่าง

^{๔๕} ข้อมูลจากนายอร่าม แก้วมณี, ลูกศิษย์ผู้ใกล้ชิด

^{๔๖} สัมภาษณ์คุณยายอุไร สิงห์คำป้อมและยายเคน, เมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๔.

^{๔๗} นิตยสารโลกทิพย์, หน้า ๑๘-๑๙.

ซึ่งต่อมาได้จัดเป็นพิพิธภัณฑ์มรดกอีสานชั้น โดยโบสถ์มีความกว้าง ๒๒ เมตร ยาว ๔๐ เมตร เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ๒ ชั้น สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑^{๔๘} หลังจากนั้นท่านได้หาทุนในการสร้างโบสถ์ จึงไม่ได้ออกจาริกธุดงค์ แต่ท่านก็ยังอบรมประชาชนและภิกษุสามเณรอยู่ไม่ขาด ในสมัยที่ท่านสร้างโบสถ์อยู่นั้นปรากฏว่ามีอยู่ช่วงหนึ่งที่มีการก่อสร้างหยุดชะงักไว้ เพราะปัจจัยในการก่อสร้างไม่เพียงพอ ทำให้สร้างได้เพียงชั้นล่างเท่านั้น แต่ก็ยังไม่แล้วเสร็จ ส่วนชั้นบนได้ทำเป็นโครงสร้างไว้เท่านั้น เมื่องานก่อสร้างหยุดลงท่านจึงขึ้นไปปฏิบัติธรรมชั้นบน โดยปิดประตูทางขึ้นทั้งหมด ท่านขึ้นไปปฏิบัติธรรมตลอดพรรษาโดยไม่ลงมา และงดเว้นการใช้วาจา ฉันทข้าวอาทิตย์ละครั้งเท่านั้น แต่การฉันทข้าวก็ใช้วิธีการให้ชาวบ้านชักรอกขึ้นไปให้ท่าน ช่วงนี้จึงมีชาวบ้านมารอถวายอาหารท่านทุกอาทิตย์เป็นจำนวนมาก แต่ท่านก็ฉันทเพียงเล็กน้อยเท่านั้น แต่ปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง งดเว้นกิจกรรมอย่างอื่นทุกชนิด แม้แต่การปลงผมปลงหนวดก็ไม่ทำ ช่วงนี้หากไปดูภาพเก่าของท่านที่ชาวบ้านถ่ายไว้ก็จะเห็นว่าท่านมีหนวดเครายาวเพื่อยเหมือนฤๅษี จนหลวงพ่อเจ้าคณะจังหวัดในสมัยนั้นเรียกท่านว่าพระแขก แต่บางอาทิตย์ท่านกลับไม่มาปรากฏตัวในวันที่โยมมาถวายอาหาร ชาวบ้านรอจนถึงเที่ยงก็ไม่เห็นท่านออกมา ชาวบ้านเป็นห่วงว่าท่านอาจอาพาธหรือไม่ก็มรณภาพไปแล้ว จึงไปขอกุญแจจากพระภิกษุมาเปิด แต่พระภิกษุรูปนั้นก็ไม่กล้าเปิดเพราะหลวงปู่สั่งห้ามเอาไว้ ชาวบ้านส่งตัวแทนขึ้นไปดูหลายคน ปรากฏว่าไม่พบหลวงปู่อยู่ข้างบน หาทุกซอกทุกมุมก็ไม่พบ จึงพากันลงมา เมื่อลงมาถึงพื้นแล้วเห็นชาวบ้านยกมือไหว้ไปทางโบสถ์ เมื่อหันกลับไปจึงเห็นหลวงปู่ยืนหลับตาทำสมาธิอยู่ตรงระเบียง ทำให้ชาวบ้านเกิดความอัศจรรย์ใจอย่างยิ่ง จนมีข่าวลือว่าหลวงปู่ท่านหายตัวลงหนได้^{๔๙} ซึ่งทำให้ประชาชนเกิดความศรัทธาเป็นอย่างยิ่ง พอหลังจากออกพรรษาแล้วท่านจึงลงมาจากโบสถ์ ต่อมาประชาชนที่มีความเลื่อมใสศรัทธาในปฏิบัติของท่านก็ได้ร่วมกันบริจาคปัจจัยสร้างโบสถ์จนแล้วเสร็จในเวลาต่อมา “ในปี ๒๕๑๒ จึงมีลูกศิษย์มาขออนุญาตทำสร้างวัดมุงคลถวายท่าน โดยสร้างเป็นเหรียญรุ่นแรก มีองค์ท่านนั่งอยู่ในโบโพธิ์”^{๕๐} ท่านก็ได้นำมาแจกให้กับศิษยานุศิษย์ ตลอดถึงผู้ที่มาร่วมทำบุญสร้างโบสถ์ในเวลาต่อมา ปัจจุบันเป็นเหรียญที่ได้รับความนิยมมาก

กายทิพย์กายธรรม

^{๔๘} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๑๒, หน้า ๒๕๒.

^{๔๙} สัมภาษณ์คุณยายอุไร สิงห์คำป้องและคุณยายเคน, เมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๔.

^{๕๐} สัมภาษณ์นายสมนึก สวัสดิ์, คนขับรถและเป็นศิษย์ผู้ใกล้ชิด, เมื่อวันที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๕๔.

ในสมัยที่ท่านกำลังสร้างโบสถ์อยู่นั้น ปรากฏว่าศิษยานุศิษย์ที่เคยมาอุปสมบทอยู่กับท่านแล้ว ลาสิกขาไปทำงานในหลายจังหวัดได้จัดผ้าป่าภายในหน่วยงานของตนเองมาร่วมสมทบทุนสร้างโบสถ์ เมื่อเดินทางมาถึงปรากฏว่าได้พบกับขบวนผ้าป่าของลูกศิษย์หลายขบวน ต่างก็แปลกใจว่าทำไมถึงได้จัดผ้าป่ามาวันเดียวกันโดยไม่ได้นัดหมายกันไว้ เมื่อถวายผ้าป่าเสร็จแล้วก็มานั่งคุยกัน ปรากฏว่าต่างคนต่างเห็นหลวงปู่ไปบอกบุญให้มาร่วมสร้างโบสถ์ในวันและเวลาเดียวกัน ทั้งที่บางคนทำงานอยู่ไกลถึงกรุงเทพฯ เชียงราย ระยอง มหาสารคาม ขอนแก่น เป็นต้น ต่างเข้าใจว่าท่านไปบอกบุญด้วยอำนาจของกายทิพย์

เดินทาง ๓ ทวีป

ในปี พ.ศ.๒๕๑๘ ท่านได้ออกเดินทางไป ๓ ทวีป คือ ทวีปอเมริกา ทวีปยุโรปและทวีปเอเชีย รวม ๑๓ ประเทศ ใช้เวลา ๓ เดือน โดยมีนายสนั่น ชื่อสัตย์ (สมัยนั้นเป็นพระมหาสนั่น) ที่เป็นลูกศิษย์ของท่าน เคยอยู่รับใช้และเข้าอบรมกรรมฐาน เมื่อย้ายไปศึกษาต่อที่วัดมหาธาตุ กรุงเทพฯ จึงได้ไปปฏิบัติศาสนกิจและศึกษาต่อที่ประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อจบการศึกษาแล้วท่านจึงนิมนต์หลวงปู่เดินทางไปเผยแผ่พระศาสนาที่สหรัฐอเมริกา โดยท่านได้สอนกรรมฐานให้กับคนไทยและชาวต่างชาติ จนมีชาวต่างชาติเคารพศรัทธาท่านจำนวนมาก มักจะมาสนทนาธรรมกับท่านอยู่เสมอ เมื่อท่านกลับมาแล้วคนเหล่านั้นก็จะมาเยี่ยมท่านที่เมืองไทยอยู่เสมอ การไปครั้งนั้นท่านกล่าวว่า ทำให้เห็นโลกกว้างมากขึ้น มีวิสัยทัศน์กว้างไกล นอกจากอเมริกาแล้วท่านยังไปเผยแผ่ที่ประเทศอิตาลี ฝรั่งเศส เยอรมัน สวิสเซอร์แลนด์ อังกฤษ อินเดีย เป็นต้น^{๕๑} โดยการเผยแผ่ครั้งนั้นมีพระมหาสนั่นเป็นผู้พาท่านไป และเป็นผู้สื่อสารภาษาธรรมให้กับชาวต่างชาติเข้าใจ นอกจากนี้แล้วยังทำให้ท่านเป็นผู้มีประสบการณ์ทั้งทางโลกและทางธรรมกว้างขวางมากขึ้น พอเดินทางกลับมาแล้วท่านได้นำประสบการณ์มาปรับใช้ทั้งในแง่ของการวางแผนและอบรมสั่งสอนประชาชนทั่วไป

อบรมกรรมฐาน

หลังจากที่ท่านได้ไปเผยแผ่พระศาสนาที่ต่างประเทศแล้วได้กลับมาปรับปรุงสำนักปฏิบัติธรรมวัดโพธิ์ให้เป็นระบบมากขึ้น โดยการมุ่งอบรมพระวิปัสสนาจารย์เพื่อไปทำหน้าที่เผยแผ่พระศาสนา เมื่อมีภูมิจิตภูมิธรรมพอสมควรแล้วท่านก็จะส่งไปเผยแผ่ศาสนาตามสถานที่ต่างๆ เช่น พระคำตัน โกวิทอ ไปบุกเบิกและเผยแผ่วิปัสสนากรรมฐานที่วัดถ้ำโพธิสัตว์ จังหวัดสระบุรี พระครูประพัฒน์วร

^{๕๑} สัมภาษณ์นายสนั่น ชื่อสัตย์ เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๕๔.

คุณ (หลวงพ่อเคน) ไปประจำที่วัดถ้ำอึ่งหิงสา อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี พระครูพิพิธธรรมรส ไปประจำอยู่ที่วัดป่าธรรมดา จังหวัดนครราชสีมา พระครูสิริปริยัตยากร (รองเจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น) วัดตาลเรียง อำเภอเมืองขอนแก่น พระวิโชติ วิชิตโต ไปประจำที่วัดป่าภูกระแต อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น เป็นต้น นอกจากนี้ท่านจะเปิดอบรมที่วัดโพธิ์แล้ว ยังไปตั้งฐานการอบรมอยู่ที่วัดมิ่งเมืองพัฒนาราม อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่นหลายครั้ง โดยมีผู้เข้าอบรมจำนวนหลายร้อยคน อบรมกรรมฐานที่วัดม่วงยางหวาย จังหวัดชัยภูมิ จากนั้นก็กลับมาเปิดอบรมวิปัสสนากรรมฐานที่วัดโพธิ์มี โดยมีผู้เข้าอบรมทั้งหมด ๒๖๕ คน พอถึงวันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๒๙ ก็ไปเปิดงานอบรมกรรมฐานที่อำเภอมัญจาคีรี อบรมแพทย์พยาบาล ญาติและผู้ป่วยระยะสุดท้ายที่โรงพยาบาลขอนแก่น

เดินทางไปประเทศจีน

เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๒๙ ลูกศิษย์ได้นิมนต์ท่านไปเผยแผ่ศาสนาที่ประเทศจีน โดยเดินทางไปพักที่วัดมหาธาตุ กรุงเทพฯ รุ่งขึ้นจึงได้ออกเดินทางไปประเทศจีน วันที่ ๑๑ ไปดูกำแพงเมืองจีน และฮวงจุ้ยฮองเต้ วันที่ ๑๒ ไปดูวังฤดูร้อนของซูสีไทเฮา และแวะไปดูหมีแพนด้า วันที่ ๑๓ ไปดูรัฐสภาจีน ดูศพเหมาเจ๋อตุงและไปพระราชวังเก่า จากนั้นจึงเดินทางต่อไปนานจิง ซึ่งท่านได้เดินทางไปหลายเมืองในประเทศจีน โดยแต่ละเมืองท่านได้แวะสักการะวัดทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งได้ศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองและศาสนาด้วย และเดินทางกลับในวันที่ ๒๕ พอวันที่ ๒๖ ก็ไปอบรมวิปัสสนากรรมฐานให้กับพระนิสิตจากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น (สมัยนั้นตั้งอยู่ที่วัดธาตุ) สมัยนั้นท่านจะได้รับการอาราธนาไปอบรมพยาบาลอยู่เป็นประจำจนถึงวันที่ ๒๓ พฤษภาคม จากนั้นก็ไปเปิดอบรมกรรมฐานที่วัดธาตุจนถึงวันที่ ๒๙ อบรมกรรมฐานวัดท่าเรือ อำเภอเขื่อนอุบลรัตน์ อบรมกรรมฐานวัดตราขูวนาราม อบรมกรรมฐานที่บ้านสัมพันธ์ อำเภอชุมแพ อบรมกรรมฐานที่มหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่คณะศึกษาศาสตร์ มีภิกษุสามเณรเข้าร่วมจำนวน ๑๐๐ รูป และอุบาสก อุบาสิกาจำนวน ๒๐๐ คน เป็นต้น

สร้างวัดป่าภูกระแต

ประมาณปี พ.ศ. ๒๕๒๙ อธิปัตติชื่อนายประมุขได้จัดสรรพื้นที่ทำกินให้กับประชาชนผู้ยากไร้ โดยจัดตั้งเป็นนิคมสร้างตนเองขึ้นที่ตำบลม่วงหวาน อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ได้พิจารณาเห็นพื้นที่ส่วนหนึ่งเป็นภูลูกเล็กๆ อยู่ตรงกลางระหว่างหมู่บ้านปันน้ำใจและหมู่บ้านคำใหญ่ จึงคิดที่จะสร้างวัดขึ้นเพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้าน จึงได้แสวงหาพระภิกษุที่มีวัตรปฏิบัติงดงามเพื่อมาอบรมสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในสัมมาทิฐิ จึงทราบข่าวหลวงปู่เป็นพระเถระที่มีบารมีธรรมมาก

อีกทั้งยังมีความสามารถในการอบรมสั่งสอนประชาชนได้เป็นอย่างดี จึงได้นิมนต์ท่านไปจำพรรษาที่วัดป่าภูกระแตที่สร้างขึ้นใหม่ ท่านจึงรับไปโปรดโยมที่นั่น โดยได้ดำเนินการสร้างวัด เช่น ศาลาปฏิบัติธรรม อ่างเก็บน้ำ กุฏิกรรมฐาน ห้องน้ำ แท้งก์เก็บน้ำ เป็นต้น ซึ่งต่อมามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น จึงได้ส่งพระนิสิตไปเข้าอบรมวิปัสสนากรรมฐานที่วัดป่าภูกระแต ซึ่งพระนิสิตที่เข้าปฏิบัติธรรมรุ่นนั้นมีพระครูภาวนาโพธิคุณ (สมชาย กันตสีโล เจ้าอาวาสวัดโพธิ์รูปปัจจุบัน) รวมอยู่ด้วย ซึ่งต่อมามีความศรัทธาในวัตรปฏิบัติของหลวงปู่จึงได้ย้ายเข้ามาอยู่ที่วัดโพธิ์ พระครูภาวนาโพธิคุณได้กล่าวถึงช่วงที่เข้าปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานครั้งนั้นว่า “ในระหว่างการปฏิบัติธรรมอยู่ที่วัดป่าภูกระแต หลวงปู่ท่านจะคอยเอาใจใส่ คอยแนะนำอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับหลักการปฏิบัติ และคอยติดตามตรวจสอบอารมณ์ความก้าวหน้าของการปฏิบัติอยู่เป็นประจำ^{๕๒} ท่านก็สอนวิธีการปฏิบัติตามหลักแห่งมหาสติปัฏฐาน ๔ กำหนดดู รู้เท่าทันอารมณ์ปัจจุบันที่ปรากฏทางกาย เวทนา จิต ธรรม และหลักการกำหนดอิริยาบถทั้ง ๔ คือ ยืน เดิน นั่ง นอน แล้วแนะนำว่า “ให้ทุกรูปตั้งอกตั้งใจปฏิบัติจริง ๆ กิจใดที่ไม่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติก็ให้งดเว้นทั้งหมด เช่น การอ่าน การขีดการเขียน การพูดการคุย การคลุกคลีด้วยหมู่คณะ ให้ต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างทำ ส่วนปริยัติที่ศึกษาเล่าเรียนให้ปล่อยไว้ก่อนอย่างนี้ก็ อย่าเก็ง อย่าเดา ขอให้ทุกรูปพากันพูดน้อย กินน้อย นอนน้อยและปฏิบัติมาก ๆ”^{๕๓} ทำให้พระนิสิตที่เข้าอบรมรู้สึกว่าคุณมีความเมตตาอย่างยิ่ง มีแต่ความปรารถนาดีต่อพระนิสิต แม้ว่าบางรูปอาจจะทำผิดระเบียบท่านก็พยายามให้โอกาส ท่านกล่าวเสมอว่าทุกคนมีความเป็นพุทธะอยู่เสมอ หากได้รับการขัดเกลาอย่างถูกต้องก็สามารถบรรลุธรรมได้ วัดป่าภูกระแตได้พัฒนามาอย่างต่อเนื่องโดยท่านพยายามปลูกและรักษาต้นไม้ไว้ โดยห้ามตัดหรือห้ามทำลายป่า ซึ่งปัจจุบันวัดป่าภูกระแตเป็นวัดที่มีความร่มรื่นเหมาะแก่การปฏิบัติธรรมเป็นอย่างยิ่ง โดยหลวงปู่ได้ส่งพระครูสิริสารธรรม (พรหมมี สิริคุตโต) ไปเป็นเจ้าอาวาสเพื่อเป็นธรรมทายาทของท่าน ซึ่งถือว่าเป็นวัดสาขาหนึ่งของวัดโพธิ์

ปี พ.ศ.๒๕๓๒ วันที่ ๒-๗ มกราคม อบรมวิปัสสนาที่วัดศิริราชภูร์บำรุง บ้านแสงสว่าง ต.แสงสว่าง อ.หนองแสง จ.อุดรธานี ต่อจากนั้นท่านก็รับมาอบรมวิปัสสนากรรมฐานที่วัดนันทิการาม จังหวัดขอนแก่น ในระหว่างวันที่ ๗-๒๑ มกราคม ในช่วงนี้ได้เห็นบทบาทหลวงปู่อีกรูปแบบหนึ่ง คือ การรับนิมนต์ไปนั่งปรกอธิษฐานจิตอยู่เสมอ เช่น วันที่ ๑๑ มีนาคม นั่งปรกวัดโพธิ์ธาตุ อ.ชุม

^{๕๒} พระสมชาย กันตสีโล, ๗๙ ปี โพธิสาร ดำเนินพุทธธรรม, (ขอนแก่น : หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๖) , หน้า ๒๐.

^{๕๓} พระสมชาย กันตสีโล, ๗๙ ปี โพธิสาร ดำเนินพุทธธรรม, หน้า ๒๑.

แพ กลางเดือนเมษายน นั่งปรกวัดพระธาตุขามแก่น (วัดเจติยภูมิ) บ้านขาม อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น เป็นต้น นอกจากนี้แล้วท่านยังคงอบรมวิปัสสนากรรมฐานอยู่เสมอ เช่น วัดสี่สวา วัน วัดหนองแสง เป็นต้น พอถึงวันที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๓๒ ตำแหน่งเจ้าคณะตำบลบึงเนียมว่างลง คณะสงฆ์อำเภอเมืองขอนแก่นจึงนิมนต์ท่านไปรับภาระปกครองคณะสงฆ์ตำบลบึงเนียม ซึ่งท่านก็รับ ตำแหน่งดังกล่าวโดยมีเงื่อนไขระยะสั้น เมื่อมีภิกษุรูปอื่นเหมาะสมท่านก็จะลาออก เพื่อจะได้หน้าที่ เผยแผ่พระศาสนาได้อย่างเต็มที่

ปี พ.ศ. ๒๕๓๓ ท่านก็ยังปฏิบัติหน้าที่เป็นพระวิปัสสนาจารย์ ตลอดถึงฉลองศรัทธาญาติโยม ด้วยความเมตตา ซึ่งในปีนี้มีเหตุการณ์สำคัญ ดังต่อไปนี้

วันที่ ๒ มกราคม ๒๕๓๓ อบรมวิปัสสนากรรมฐานที่วัดนันทิการาม

วันที่ ๑๓ มกราคม ๒๕๓๓ อบรมวิปัสสนากรรมฐานที่บ้านเป็ด

วันที่ ๒๐-๒๑ มกราคม ๒๕๓๓ ร่วมงานศพสมเด็จพระพิมลธรรมวัดมหาธาตุ

วันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๓ อบรมกรรมฐานวัดป่าแข่งใหญ่ อำเภอกอนสวรรค์

วันที่ ๔-๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๓ อบรมกรรมฐานที่วัดโพธิ์

วันที่ ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๓ นั่งปรกที่จังหวัดกาฬสินธุ์

วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๓ นั่งปรกบ้านโนนแดง

วันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๓ อบรมคณะครูจากมหาวิทยาลัยขอนแก่น

วันที่ ๓๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๓ นั่งปรกวัดศรีจันทร์

วันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๓๓ นั่งปรกวัดธรรมมิการาม (วัดท่าช้าง)

วันที่ ๒ เมษายน ๒๕๓๓ อบรมวิปัสสนากรรมฐานที่บ้านบึงแก

วันที่ ๔ เมษายน ๒๕๓๓ อบรมวิปัสสนากรรมฐานที่วัดประสิทธิ์ บ้านหนองแวง

วันที่ ๖ เมษายน ๒๕๓๓ นั่งปรกบ้านกุดน้ำใส

วันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๓๓ นั่งปรกวัดหนองกุง

วันที่ ๑๔ เมษายน ๒๕๓๓ อบรมวิปัสสนากรรมฐานที่วัดโนนราศรี

วันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๓๓ อบรมวิปัสสนากรรมฐานที่วัดปัจฉิมเขียงยืน

วันที่ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๓๓ เป็นประธานประชุมมหาวิทยาลัทยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

วิทยาเขตขอนแก่น

วันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๓๓ ให้โอวาทธรรมแก่พระนิสิตจากมหาวิทยาลัทยมหาจุฬาฯ.

วันที่ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๓๓ สวดมนต์-นั่งปรกวัดป่าหนองหลุบ ตำบลแดงใหญ่ อำเภอเมืองขอนแก่น

วันที่ ๖-๘ ธันวาคม ๒๕๓๓ อบรมวิปัสสนากรรมฐานที่พุทธมณฑล นครปฐม

วันที่ ๙-๑๖ ธันวาคม ๒๕๓๓ อบรมวิปัสสนากรรมฐานที่อำเภอมัญจาคีรี

ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๓ เป็นต้นมาสุขภาพของหลวงปู่เริ่มจะเสื่อมโทรม โดยท่านเป็นโรคเก๊า ซึ่งต้องเข้าออกโรงพยาบาลอยู่เป็นประจำ ถึงแม้ว่าสุขภาพจะไม่เอื้ออำนวยท่านก็ยังคงทำหน้าที่เผยแผ่พระศาสนาอย่างไม่ขาดตกบกพร่อง ทั้งยังฉลองศรัทธาญาติโยมด้วยการรับนิมนต์ไปประกอบพิธีในงานบุญต่างๆ ไม่ได้ขาด ในส่วนของกิจการคณะสงฆ์ท่านก็ได้ลาออกจากตำแหน่งการปกครองทุกอย่าง เพื่อทุ่มเทให้กับการเผยแผ่และอบรมพระภิกษุสามเณรให้เป็นธรรมทายาท โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระภิกษุสามเณรในวัดโพธิ์ ซึ่งท่านจะเน้นเป็นพิเศษ เพื่อให้สามารถทำหน้าที่เป็นธรรมทายาทต่อจากท่านได้ และสิ่งหนึ่งที่ท่านสนับสนุนนอกจากการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน คือ การส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรมีการศึกษาที่ดี เพื่อจะได้ทันโลกและทันธรรม ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๐ เป็นต้นมาท่านจึงปรากฏว่าท่านส่งเสริมการศึกษามากขึ้น รูปใดที่ใครในการศึกษาท่านก็จะส่งไปศึกษาในระดับสูงต่อไป เช่น พระครูภาวนาโพธิคุณ เจ้าอาวาสรูปปัจจุบันก็ถือว่าเป็นอีกรูปหนึ่งที่ท่านสนับสนุนการศึกษาจนจบปริญญาเอก ซึ่งทำให้ท่านเป็นผู้ที่มีความรอบรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม สามารถเป็นธรรมทายาทสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ หลวงปู่ท่านเคยกล่าวไว้ว่า “วัดโพธิ์เป็นวัดที่เน้นการปฏิบัติวิปัสสนา จึงต้องการให้พวกเขาที่มีความรู้ด้านปริยัติอยู่แล้วให้มีความเข้าใจในหลักกาปฏิบัติด้วย เพื่อที่จะได้ช่วยเหลืองานทางวัด คือเป็นครูบาอาจารย์ ช่วยแนะนำสั่งสอนชาวบ้านในแนวทางการปฏิบัติต่อไป”^{๕๔} เมื่อท่านเห็นว่าพระภิกษุรูปใดมีความรู้ความสามารถทางธรรมพอสมควรแล้วท่านก็จะส่งไปประจำตามวัดต่างๆ ซึ่งบางครั้งก็มีญาติโยมมาขอพระภิกษุจากท่านไปประจำที่วัดในหมู่บ้านบ้าง บางครั้งท่านก็ส่งไปประจำตามวัดร้างเพื่อไปดูแลพื้นที่ไม่ให้ถูกบุกรุกและเป็นการดูแลทรัพย์สินของพระศาสนาด้วย ท่านมักจะกล่าวอยู่เสมอว่าภิกษุไม่ควรอยู่ร่วมกันมากเกินไป โดยเฉพาะวัดในเมืองมักจะมีพระภิกษุสามเณรจำนวนมาก แต่วัดที่อยู่นอกเมืองบางวัดก็ไม่มีพระภิกษุสามเณรอยู่เลย ท่านมองเห็นปัญหาดังกล่าวจึงได้ส่งลูกศิษย์ของท่านไปประจำอยู่ตามวัดต่างๆ นอกเมือง และท่านไม่ต้องการให้ลูกศิษย์มาอยู่ห้อมล้อมท่านมากๆ เพราะไม่เกิดประโยชน์ต่อปวงชน ในช่วงหลังนี้ท่านจะไม่ค่อยไปเดินทางไปเปิดอบรมวิปัสสนากรรมฐานตามสถานที่ต่างๆ แต่ท่านจะเป็นผู้สนับสนุนให้เปิดการอบรม บางครั้งท่านไปเป็นประธานเปิดอบรม บางครั้งท่านส่ง

^{๕๔} พระสมชาย กันตสีโล, ๗๙ ปี โพธิสาร ดำเนินพุทธธรรม, (ขอนแก่น : หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๖) , หน้า ๒๒.

พระภิกษุสามเณรไปช่วยงานอบรม บางครั้งท่านจะไปแสดงธรรมหรือให้อารมณ์กรรมฐานเป็นบางโอกาส

ตั้งมูลนิธิหลวงปู่โพธิ์

ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ วันที่ ๒๓ มกราคม ท่านได้ประชุมญาติโยมเพื่อก่อตั้งมูลนิธิขึ้น โดยให้ชื่อว่า “มูลนิธิหลวงปู่โพธิ์” ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อ^{๕๕} ๑) ส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ๒) ส่งเสริมการศึกษาพระภิกษุ-สามเณรที่เรียนดีแต่ขาดทุนทรัพย์ ๓) สงเคราะห์พระภิกษุสามเณรออาพาธ ๔) ดำเนินการเพื่อสาธารณประโยชน์ หรือร่วมมือกับองค์การการกุศลอื่น ๆ เพื่อสาธารณประโยชน์ ๕) ไม่ดำเนินการเกี่ยวข้องกับการเมืองแต่ประการใด และได้รับการอนุญาตเมื่อวันที่ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๔๔ นอกจากนี้ท่านยังสนับสนุนให้ก่อตั้ง “มูลนิธิโพธิ์สารคุณ” ซึ่งตั้งอยู่ที่โรงเรียนเทศบาลบ้านโนนทัน เมื่อวันที่ ๒๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๕ และยังได้รับอาราธนาไปเป็นพระวิปัสสนาจารย์ตามวัดต่างๆ เช่น

วันที่ ๑๓-๑๙ กุมภาพันธ์ เป็นพระวิปัสสนาจารย์ที่วัดจันทร์สิรินทราวาส บ้านโคก ตำบลบ้านโคก อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น

วันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๕ อบรมวิปัสสนากรรมฐานที่วัดป่ามัชฌิมวาราราม ตำบลเขวไร่ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม

วันที่ ๒-๘ มีนาคม ๒๕๓๕ อบรมวิปัสสนากรรมฐานที่วัดป่าันทิกาวัว บ้านโหมง อำเภอนองเรือ จังหวัดขอนแก่น

วันที่ ๔ มีนาคม ๒๕๓๕ อบรมวิปัสสนากรรมฐานที่วัดแจ้งสว่างพรางโงง

วันที่ ๔ มีนาคม ๒๕๓๕ อบรมวิปัสสนากรรมฐานที่แจ้งสว่างนอก อำเภอลุมพุก จังหวัดขอนแก่น

วันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๓๕ อบรมวิปัสสนากรรมฐานที่บ้านหนองกุงจารย์ผาง อำเภอนอนสัง จังหวัดหนองบัวลำภู

วันที่ ๑๒ เมษายน ๑๕๒๕ อบรมวิปัสสนากรรมฐานที่บ้านหนองแสง

วันที่ ๑๑ กันยายน ๒๕๓๕ แสดงธรรมบ้านฝื่อ ตำบลพระลับ อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น

^{๕๕} มูลนิธิหลวงปู่โพธิ์, (ขอนแก่น : บริษัทเพ็ญพรินต์ติ้ง, ๒๕๔๘), หน้า ๖.

วันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๓๕ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว) พร้อมกับพระเทพโสภณ เจ้าคณะภาค ๙ มาเยี่ยมที่วัด

วันที่ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๓๕ ดร.บุญชัย จงกลณี พานักศึกษาจากมหาวิทยาลัยขอนแก่น มาปฏิบัติธรรมที่วัดโพธิ์

วันที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๓๕ ได้รับอาราธนาเป็นองค์เสวนาที่ศูนย์วัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยขอนแก่น

วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๖ อบรมวิปัสสนากรรมฐานที่วัดป่าหนองสระพัง

วันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๖ อบรมวิปัสสนากรรมฐานที่อำเภอบ้านไผ่

วันที่ ๒-๑๓ มีนาคม ๒๕๓๖ ไปสักการะสังเวชนียสถานในประเทศอินเดีย

วันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๓๖ จอห์น แดวูด มาบวชที่วัดธาตุ แล้วมาอบรมวิปัสสนากรรมฐานอยู่ที่วัดโพธิ์

วันที่ ๓๐ มกราคม ๒๕๓๖ บรรยายธรรมผู้ถูกควบคุมความประพฤติ ของศาลจังหวัดขอนแก่น

วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๖ อบรมวิปัสสนากรรมฐานที่บ้านโคก

วันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๖ อบรมวิปัสสนากรรมฐานที่อำเภอภูเวียง

วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๖ อบรมวิปัสสนากรรมฐานที่วัดป่าอดุลยาราม อำเภอเมืองขอนแก่น

วันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๑๔๓๖ อบรมวิปัสสนากรรมฐานที่อำเภอบ้านไผ่

วันที่ ๗ มีนาคม ๒๕๓๖ บรรยายพิเศษที่อำเภอชุมแพ

วันที่ ๒๖-๓๐ เมษายน ๒๕๓๖ อบรมวิปัสสนากรรมฐานแก่คณะพระชุดังค์กรรมฐานจากอำเภอบ้านฝื่อ ที่วัดป่าภูกระแต อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น

วันที่ ๑๑ เมษายน ๒๕๓๖ อบรมวิปัสสนากรรมฐานที่บ้านนาทอง

วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๓๖ อบรมวิปัสสนากรรมฐานแก่ทหาร ร.๘

วันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๕๓๖ นั่งปรกพุทธานิเสกที่วัดเขื่อนอุบลรัตน์

วันที่ ๙ มกราคม ๒๕๓๗ อบรมวิปัสสนากรรมฐานที่วัดนันทิการาม

วันที่ ๑๘-๒๔ มกราคม ๒๕๓๗ อบรมวิปัสสนากรรมฐานที่วัดโพธิ์

วันที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๓๗ วางศิลาฤกษ์ศาลาโพธิสาร ๗๒ วัดโพธิ์ (อนุสรณ์ ๗๒ ปี)

วันที่ ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๗ อบรมวิปัสสนากรรมฐานที่วัดแจ้งสว่างนอก อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น

วันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๗ แสดงธรรมฉลองเจดีย์ วัดป่าหนองยาว อำเภอเดชอุดม
จังหวัดอุบลราชธานี

วันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๗ อบรมวิปัสสนากรรมฐานที่วัดป่าหนองสระพัง

วันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๓๗ อบรมวิปัสสนากรรมฐานที่วัดป่าสีสพาน อำเภอ น้ำพอง
ขอนแก่น

วันที่ ๙ มีนาคม ๒๕๓๗ อบรมวิปัสสนากรรมฐานที่วัดบ้านจิก

วันที่ ๑๒ มีนาคม ๒๕๓๗ อบรมวิปัสสนากรรมฐานที่บ้านหนองสระพัง

วันที่ ๑๗ มีนาคม ๒๕๓๗ อบรมวิปัสสนากรรมฐานที่วัดบ้านหนองตม

วันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๓๗ อบรมวิปัสสนากรรมฐานที่วัดป่ารัตนมงคล บ้านหนองแสง
ตำบลบ้านฝื่อ อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น

วันที่ ๗ เมษายน ๒๕๓๗ หลวงปู่ธีร์ นิมนต์นั่งปรกพุทธานิเทศน์ที่วัดมิ่งเมืองพัฒนาราม
อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น

วันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๓๗ นั่งปรกพุทธานิเทศน์ที่วัดหนองแวง พระอารามหลวง ขอนแก่น

วันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๓๗ นั่งปรกพุทธานิเทศน์ที่วัดท่าน้ำพอง อำเภอ น้ำพอง จังหวัด
ขอนแก่น

วันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๓๗ กรมทหารราบที่ ๘ มาอบรมกรรมฐานทุกวันพุธ และซื้อ
กลอง ฆ้อง ระฆัง และพระพุทธรูปถวายวัดต่างๆ ตอนค่ำหลวงปู่รพตนิมนต์ไปนั่งปรกพุทธานิเทศน์ที่อำเภอแวงน้อย (พระครูวรพตวิธาน)

วันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๓๗ นั่งปรกพุทธานิเทศน์ที่วัดพระเจ้าตาเขียว อำเภอสี จังหวัด
ลำพูน

วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๓๗ อบรมวิปัสสนากรรมฐานที่บ้านนาทอง

วันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๓๗ รัถวายโค ๓ ตัว (โครงการไถ่ถอนชีวิตโค-กระบือ)

วันที่ ๖-๗ ธันวาคม ๒๕๓๗ อบรมวิปัสสนากรรมฐานที่วัดสุภสิทธาราม

วันที่ ๘ ธันวาคม ๒๕๓๗ อบรมวิปัสสนากรรมฐานที่วัดท่าเรือ

วันที่ ๙-๑๐ ธันวาคม ๒๕๓๗ หลวงพ่อวัดพระธาตุตอดตุ้ง จังหวัดเชียงราย มาเยี่ยมและสนทนา
ธรรม

วันที่ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๓๗ นั่งปรกพุทธานิเทศน์ที่วัดโพธิ์ชัย กิ่งอำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น

วันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๓๗ นั่งปรกพุทธานิเทศน์ที่วัดศรีนวล อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

วันที่ ๕ มกราคม ๒๕๓๘ นุ่งปรกพุทธาภิเษกที่วัดป่าบ้านขาด ตำบลแดงใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

วันที่ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๘ อบรมวิปัสสนากรรมฐานแก่ภิกษุ- สามเณรและประชาชนที่วัด ป่าหนองยาว ตำบลโพนงาม อำเภอเดชอุดม จังหวัดอุบลราชธานี

วันที่ ๖ มีนาคม ๒๕๓๘ อบรมวิปัสสนากรรมฐานที่วัดป่าสีสพาน

วันที่ ๒-๓ เมษายน ๒๕๓๘ อบรมวิปัสสนากรรมฐานที่วัดถ้ำโพธิสัตว์ อำเภอแก่งดอย จังหวัดสระบุรี

วันที่ ๖ เมษายน ๒๕๓๘ อบรมวิปัสสนากรรมฐานที่วัดบ้านหนองกุ้ง อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น เวลากลางวันไปนั่งปรกพุทธาภิเษกที่วัดศรีชมภู บ้านศรีชมภู

วันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๓๘ อบรมวิปัสสนากรรมฐานที่วัดเจติยภูมิ บ้านขาม อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น

วันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๓๘ มีคนมาขโมยพระในพิพิธภัณฑสถาน มีพระเครื่องหลายรายการ ในจำนวนนั้นมีพระสมเด็จบางขุนพรหมของแท้ที่ท่านได้มาสมัยไปอบรมวิปัสสนากรรมฐานที่วัดมหาธาตุ ท่านบอกว่ามีจำนวน ๓ องค์ แต่ก็ไม่ใช่ทุกองค์อะไร เพราะเป็นของนอกกาย ท่านจึงได้โอกาสสอน ลูกศิษย์ที่เสียดายของว่า “เสียหนึ่งอย่าเสียสอง เสียของอย่าเสียใจ” การที่ของมันหายได้เพราะว่า มันต้องมีของก่อน หากมีของแล้วทุกข์เพราะของแสดงว่าเป็นการลงโทษตัวเอง ท่านจึงกล่าวเป็น ภาษิตว่า “มีมากทุกข์มาก มีน้อยทุกข์น้อย ไม่มีเลยไม่ทุกข์เลย”^{๕๖}

จะเห็นได้ว่าในช่วงหลังนี้ท่านจะพยายามทำงานที่เป็นกิจกรรมทางสังคมมากขึ้น เพราะท่าน เห็นว่าขณะยังมีชีวิตอยู่พอจะทำประโยชน์แก่โลกได้ก็ควรรีบทำ “เรายังแก่เขายังใช้ดีและก็ใช้หนัก กว่าคนหนุ่ม” เมื่อมีงานไม่ว่าจะอยู่ไกลอยู่ใกล้ เจ็บป่วยเล็ก ๆ น้อย ๆ พอไปได้ก็ไป ให้เขาดีใจ ท่าน ไม่เคยละเว้นในการที่จะต้องเดินทางไปสนองศรัทธาโปรดญาติโยม เพราะความเมตตาของท่านเองจึง ทำให้ท่านเป็นพระมหาเถระที่มีผู้เคารพรักและศรัทธามากไม่ว่าจะเป็นพระสงฆ์ ญาติโยมวะเวรียนมา กราบ มาฟังธรรมสนทนาธรรมกับหลวงปู่อยู่ตลอดเวลา ท่านเคยกล่าวกับลูกศิษย์ว่า “นานมาแล้ว เราไม่เคยรู้จักคำว่า หิว กระจาย หรือเหน็ดเหนื่อย เมื่อยล้า เพราะฉะนั้นจะกินหรือไม่กินก็มีค่า เท่ากัน”^{๕๗} ท่านจะสอนอยู่เสมอว่า...โลกนี้ไม่หนี ไม่สู้ ไม่อยู่ ไม่ไป ไม่ไล่ ไม่ตาย ไม่เอาสักอย่าง ทำจิตให้ว่าง ปล่อยวางทุกสิ่ง นี่คือนางดับทุกข์

^{๕๖} พระครูโพธิสารคุณ, เกียรติธรรมของฝากจากหลวงปู่. (ขอนแก่น : โนนทันการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๘.

^{๕๗} พระสมชาย กันตสีโล, ๗๙ ปี โพธิสาร ตำนานพุทธธรรม, หน้า ๒๔-๒๕.

๑. **ไม่หนี**..เราจะหนีได้อย่างไร ตาเราต้องมีเห็น หูเราต้องมีได้ยิน จมูกได้กลิ่น ลิ้นรับรส กายสัมผัสร้อน อ่อนแข็ง ใจก็ต้องรู้ ต้องคิด มันมีอยู่แล้วจะไม่ให้มีได้อย่างไร เราสร้างมาแล้ว เราเป็นคนสร้างมาเอง เราอยากมีมันก็มี มีแล้วเป็นแล้ว เราจะบ่นไปทำไม...ฉันสร้างมาเอง กรรมของ ฉันเอง พระพุทธเจ้าตรัสว่า “กัมมุนา วัฏฏะตี โลโก สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม” เป็นกรรมของ ฉันสร้างมาตัวสร้างมา แล้วไม่รับผิดชอบตัวเอง มีแต่บ่น เราควรเปลี่ยนความคิดเสียใหม่ โดยหันมารับผิดชอบตัวเองเราสร้างมาทั้งนั้นจึงควรสร้างสรุจิตใจของเราให้สูงขึ้นไม่ควรไปปรุงแต่งให้เกิดทุกข์ “สังขารา ประมา ทุกขา” ความคิดปรุงแต่งก่อให้เกิดทุกข์ พระอริยเจ้าดับจิตเจตสิก รู้หมดแล้ว เลยไม่มีอะไรจะปรุง การปรุงนี้คือ เกิดการเกิดคือการปรุงของจิต จิตชอบอย่างนั้นเกลียดอย่างนี้ เมื่อปรุงแต่งเราก็รับเคราะห์เอง รับบาป ทุกข์เอง เป็นเอง ฉะนั้น พวกเราผู้ประพฤติธรรมเมื่อไม่ต้องการทุกข์ เราอย่าไปรับมัน เราอย่าไปสร้างมัน คือ ไม่เอาสักอย่าง^{๕๘}

๒. **ไม่สู้** หมายถึง เราอย่าสู้ เพราะการสู้นี้แหละคือทุกข์ การสู้เป็นคติทางโลก แต่ทางธรรมะไม่สู้ หลวงพ่อขอแนะนำว่า คนที่สู้จะไม่ถูกต้อง การสู้มีแพ้มีชนะการแพ้การชนะเกิดจากการสู้เห็นไหม เขาขมวย การสู้กัน เมื่อสู้กันแล้วมีแพ้ มีชนะ การแพ้การชนะนี้ไม่ใช่ของประเสริฐ คนแพ้เป็นทุกข์ คนชนะยอมก่อนเวรเขาก็เหมือนกัน เราก้เหมือนกัน อันนี้ ทางพระยังกล่าวว่แพ้ชนะนั้นเป็นทุกข์ ทั้ง ๒ ฝ่าย เป็นเวรกัน อันนี้ ในทางศาสนาจึงไม่ให้สู้ เป็นอุเบกขา เฉย ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ ไม่แพ้ ไม่ชนะ นี่เป็นสุข ถ้าแพ้ชนะไม่ถูกต้อง ฉะนั้น หลวงพ่อ จึงว่า ไม่สู้ คือ ไม่สู้ด้วยกิเลสตัณหา อย่าเอากิเลสตัณหาไปสู้กัน เราได้รับทุกข์โทษอยู่วันนี้ เพราะเราเอากิเลสตัณหาไปสู้กัน...ฉะนั้น อย่าเอากิเลสตัณหาไปสู้กัน อุเบกขาปล่อยวางซะ จบไปเอง ยกตัวอย่าง...ถ้าเขาตำเรา เราตำตอบ ไม่จบกันละ เขาตำเราหมา เราตำกลับว่าหมา หมาไป หมามากี่ตีกัน กัดกัน นี่เพราะถ้าเขาตำเรา หมาๆ ๆ ๆ เราไม่สู้ อุเบกขาเฉยๆ มันเหนื่อยก็เลิกเอง ไม่มีปัญหา จบแล้วมันทุกข์ของมันคนเดียว เพราะเราไม่สู้ ถ้าเราสู้บางที่อาจเกิดเรื่องใหญ่โตไปถึงโรงถึงศาล แต่ถ้าเราเฉยมันก็จบ หลวงปู่เคยพูดว่า ได้ยินก็สักว่าได้ยินไม่เก็บเอาไปคิดไปปรุงแต่ง นี่คือ ไม่สู้ นี่วิธปฏิบัติธรรมของพระพุทธเจ้า

๓. **ไม่อยู่** หมายถึง ไม่อยู่ด้วยกิเลสตัณหา แต่โดยส่วนใหญ่เราอยู่ด้วยกิเลสตัณหา อยู่ด้วยความรัก ความชัง ความเกลียด ความโกรธ ความทะเยอทะยานไม่รู้จักจบ แต่พระพุทธเจ้าสอนพวกเราว่าให้อยู่ด้วยสติสัมปชัญญะอยู่ด้วยธรรม มีสติ ไปด้วยสติ อยู่ด้วยสติ ไม่อยู่ด้วยกิเลสตัณหาพาไป

^{๕๘} พระสมชาย กันทสิโล, ธรรมนุสรณ์ พระครูโพธิสารคุณ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริภักข์ออฟเซต, ๒๕๔๔), หน้า ๑๒-๑๔.

ไม่ให้กิเลสค้นหาพาไป แต่เราให้สติปัญญาพาไป การเดินทางการขับรถอย่าประมาท ถ้าคนมีสติไปด้วยสติ ไม่ว่าจะทำอะไรก็ทำด้วยความไม่ประมาท ความประมาทเป็นทางแห่งความตายที่เราพูดๆ กัน

๔. **ไม่ไป** หมายถึง เราไม่ควรไปตามกิเลส อย่าไปตามอารมณ์ ตามใจ ถ้าไปตามอารมณ์ที่ไม่ดี เช่น อารมณ์โกรธ เกลียด เคียดแค้น อาจทำให้พังได้ ฉะนั้น ต้องรู้จักยั้งคิด STOP รู้จักควบคุมใช้สติกำหนดรู้ รู้ให้ไว รู้แล้วก็วางเฉย ไม่ไปตามอารมณ์ พระอริยเจ้าทำอย่างนี้จึงไม่มีทุกข์ ทั้งๆ ที่ท่านก็มี ตา หู จมูก ลิ้น กาย และได้ยิน ได้ฟัง ได้เห็น อย่างเรา แต่ท่านไม่ปล่อยไปตามกิเลส ท่านอยู่เหนือกิเลส ไม่ให้กิเลสบังคับ ใช้กิเลส ไม่ให้กิเลสใช้เรานำกิเลสมาใช้ให้เกิดประโยชน์ แต่ถ้ากิเลสมาใช้ให้เกิดประโยชน์ แต่ถ้ากิเลสใช้เราพัง อันนี้เราต้องเข้าใจ คนส่วนมากให้กิเลสใช้ตลอดเวลา เขาจึงทุกข์เดือดร้อน ถ้าเราใช้กิเลสแล้วเราจะได้ประโยชน์มากทีเดียว ไม่เสียเลย เพราะเรารู้จักใช้มัน....

ยกตัวอย่าง...คนบ้า ถ้าเรารู้จักใช้คนบ้า เราจะได้ประโยชน์ เช่น บอกให้คนบ้าช่วยขุดดิน ขุดต่อ เมื่อคนบ้าขุดไม่ได้ขนาด ถ้าเราบอกว่ามันขุดได้ไม่เต็มมันก็จะทิ้งจอบเสียมหนีไปเลย ถ้าหากใช้ก็ควรบอกมันว่า ทำอย่างนี้ก็ดีพอสมควร แต่ถ้าขุดตรงนี้อีกนิดๆ จะสวยมากฉันคิดว่าเธอทำได้นะ เขาจะทำตามที่เราต้องการ นี้เรียกว่า ฉลาดใช้...ถ้าไม่ฉลาดใช้ก็ไม่ได้ประโยชน์ กิเลสก็เหมือนกัน ถ้าใช้เป็นมีประโยชน์ ถ้าเราใช้เป็นมีประโยชน์ทั้งนั้น ของที่เสียน่ากลับมาใช้เป็นก็จะเป็นประโยชน์ คนฉลาด คนมีปัญญา นำกิเลสไปใช้ก็มีประโยชน์ ไม่ไปตามกิเลสอันนี้เรียกว่า **“ไม่หนี ไม่สู้ ไม่อยู่ ไม่ไป ไม่ไล่ ไม่ตาม ไม่เอาสักอย่าง ทำจิตให้ว่าง ปล่อยวางทุกสิ่ง”** ตอนสุดท้าย ไม่เอาสักอย่าง ทำจิตให้ว่าง ปล่อยวางทุกสิ่ง อะไรก็ตามที่เกิดขึ้นทางตา จมูก ลิ้น กาย และใจ ไม่เอาสักอย่าง ได้เห็นก็สักว่าได้เห็น ได้ยินก็สักว่าได้ยิน ได้ดมก็สักว่าได้ดมกลิ่น ได้ลิ้มรสก็สักว่าได้ลิ้มรส ได้รับสัมผัสเย็นร้อนอ่อนแข็ง ก็ให้รู้เท่าทันสิ่งนั้น นี้คือไม่เอาสักอย่าง **ทำจิตให้ว่าง** หมายถึง ว่างจากอารมณ์ ราคะ โทสะ โมหะ ไม่ต้องไปยึดถือมัน คำว่าว่าง คือ ว่างจากการยึดถือ เขาว่าหมา แมว ว่าชั่ว ดี ไม่ยึดถือ จิตมันก็ว่างปล่อยวาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เราปรุงแต่งมาเรื่อยๆ จนไม่มีวันจบสิ้น เหตุนั้น เราจึงได้รับโทษทั้งดีทั้งชั่วตลอดเวลา เมื่อหยุดการปรุงแล้วไม่มีอะไรก็เข้าสู่ นิพพาน นิพพานัน ปรมิ์ สุญญํ พระนิพพาน คือ ความว่างอย่างยิ่ง

นอกจากนี้แล้วท่านยังกล่าวถึงการศึกษาทั้งสองแนวทาง คือ โลกาวัตถ์ และธรรมมาภิวัตน์ จะต่างกันอยู่ตรงที่อยู่ว่า การศึกษาแนวโลกาวัตถ์นั้นมีแนวคิดมากมายให้คิดปรุงแต่ง และเป็นการศึกษาที่ไม่มีวันสิ้นสุด ส่วนการศึกษาแนวธรรมมาภิวัตน์นั้น ไม่ต้องคิดอะไรมากและไม่ต้องการความคิดปรุงแต่งใดๆ อันได้แก่การศึกษาปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิปัญญาหรือ

การเจริญสมณวิปัสสนาเพื่อกระทำจิตให้ว่างเท่านั้นเป็นพอ รู้แล้วเฉยๆปล่อยวาง ไม่ปรุงแต่ง เมื่อปล่อยวางแล้วมันก็ว่าง ความว่างจึงเป็นจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนา^{๕๙} ท่านมักเตือนสติอยู่เสมอว่ามีอะไรเกิดขึ้นอย่าพึ่งเชื่อ แม้แต่ตัวหลวงปู่พวกเธอก็ไม่ต้องเชื่อ แต่ใคร่ครวญให้ดีเสียก่อนค่อยเชื่อ ด้วยเหตุว่าการที่เราจะเชื่ออะไรลงไปตามหลักของพระพุทธศาสนาแล้วท่านกล่าวว่าศรัทธานั้นจะต้องประกอบไปด้วยปัญญา จึงจะเป็นศรัทธาที่แน่นอนมันคงไม่คลอนแคลน^{๖๐} การมีศรัทธาและปัญญา ยังไม่พอ จะต้องพยายามเร่งเร้ากุศลให้เกิดขึ้นเป็นอยู่เป็นนิจ อย่างประมาทในชีวิต ความไม่ประมาท คือ ความเป็นอยู่ด้วยสติหรือความพากเพียรที่มีธรรมฉันทะเป็นเครื่องเร้าและมีสติเป็นตัวควบคุม การดำเนินชีวิตที่มีสติเป็นเครื่องกำกับควบคุมความประพฤติและการกระทำทุกอย่างชีวิตก็จะไม่ถลำพลัดลงไปในทางที่เสื่อมไม่พลัดจากคุณงามความดีและสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้ามีความตระหนักในสิ่งที่พึงกระทำหรือพึงเว้น^{๖๑} เรียกว่าคนมีปัญญา ท่านกล่าวว่าคนมีปัญญา นำเอาแต่สิ่งที่มงคลมาใช้ เมื่อมาใช้ก็ได้มีความสุข “สุขและทุกข์เกิดขึ้นเพราะใจเป็นผู้ทำเอง” ไม่เลือกพระเลือกโยม ใครทำก็รับทุกข์โทษเองตัวเองเห็นเองรู้อย่าง เป็นเอง ทุกข์โทษนั้นบางกระแสนั้นก็มาทางกาย บางกระแสนั้นก็มาทางใจ พุดง่าย ๆ คนเราก็มีกายกับใจ ถ้าเราทำกายกับใจให้เข้ากันได้เราจะอยู่เป็นสุข แต่โดยมากทางกายและทางใจคู่คี่กันเกินไป เลยทุกข์เลยเดือนร้อน ถ้าเราแยกกายกับใจออกจากกันได้แล้วจะมีความสุขมาก^{๖๒}

นอกจากนี้แล้วหลวงปู่ท่านยังทำงานสาธารณสงเคราะห์และอุทิศต่อพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริงตลอดถึงการสงเคราะห์ชาวบ้านทั่วไป เช่น เมื่อถึงฤดูหนาว ท่านก็จะนำผ้าห่ม เครื่องใช้ที่จำเป็นในการดำรงชีพไปแจกจ่ายแก่ประชาชนที่อยู่ในชนบท ถิ่นกันดารโดยไม่จำเพราะเจาะจง^{๖๓} การช่วยเหลือสงเคราะห์วัดวาอารามต่างๆ ที่ขาดแคลนทั้งในด้านการก่อสร้าง และถวายพระพุทธรูปเพื่อไว้สักการบูชาซึ่งปีหนึ่งๆ ก็ไม่ต่ำกว่าสิบลองค์ นอกจากนี้ในแต่ละปีท่านก็ได้มอบโคกระบือที่มีผู้ศรัทธาได้ไถ่ถอนชีวิตจากโรงฆ่าสัตว์นำมาถวายท่านและท่านก็จะมอบให้แก่ผู้ที่ไม่มียโคกระบือนำไป

^{๕๙} พระครูโพธิสารคุณ, ปฏิบัติวิปัสสนาให้ถูกทาง, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (ขอนแก่น : หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๗), หน้า ๓๖

^{๖๐} พระครูโพธิสารคุณ, ชาวพุทธควรเชื่ออย่างไรในยุคโลกาภิวัตน์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (ขอนแก่น: โนนทันการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๘.

^{๖๑} พระครูภาวนาโพธิคุณ, ธรรมบุญชีวิต จากคณาธรรมบท, (ขอนแก่น : หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๕๓), หน้า ๘.

^{๖๒} รศ.ดร.ศิริชัย ชัยชนะวงศ์, ธรรมะจากหลวงปู่พระครูโพธิสารคุณ, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริภรณ์, ๒๕๔๓), หน้า ๖.

^{๖๓} พระสมชาย กันตสีโล, ๗๙ ปีโพธิสาร ตำนานพุทธธรรม, (ขอนแก่น: หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา ๒๕๔๙), หน้า ๕.

เลี้ยงเพื่อใช้งานต่อไป ไม่ต่ำปีละห้าถึงสิบตัว^{๖๔} หากมีญาติโยมมานิมนต์ไปฉลองศรัทธาในงานบุญต่างๆ ท่านก็จะบอกผู้ที่มานิมนต์ว่าห้ามฆ่าสัตว์เพื่อทำบุญ เพราะมันจะเป็นการสร้างบาป หากท่านรู้ว่าบ้านไหนฆ่าสัตว์ท่านก็จะไม่ไปในงานนั้น จนชาวบ้านไม่กล้าฝืนคำแนะนำของท่าน บางครั้งท่านก็ส่งคนขับรถไปตรวจดูและแนะนำให้ปฏิบัติศาสนพิธีให้ถูกต้อง^{๖๕}

อธิษฐานจิตห้ามฝน

เรื่องราวเกี่ยวกับฝนฟ้ากับหลวงปู่จะมีปรากฏให้ศิษยานุศิษย์ได้เห็นอยู่เสมอ บางครั้งฝนแล้งชาวบ้านก็นิมนต์ท่านสวดมนต์ขอฝน บางครั้งฝนตกมากเกินไปก็มาขอให้ท่านช่วยให้ฝนหยุดตก ตัวอย่างเช่น เมื่อมีงานบุญที่วัดโพธิ์ ก่อนที่จะถึงวันงานท่านจะเข้าไปอธิษฐานจิตในโบสถ์หลังเก่าเพื่อไม่ให้ฝนตกลงมาในช่วงจัดงาน ซึ่งครั้งใดที่ท่านอธิษฐานจิตแล้วฝนมักจะไม่ตกจนกว่างานจะแล้วเสร็จ แต่บางครั้งท่านไม่ได้ทำพิธีล่วงหน้า พอถึงวันงานก็มีฝนตกลงมาอย่างหนัก จนประชาชนที่มาร่วมงานต้องวิ่งหลบฝนกันอลหม่าน ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการจัดงาน เมื่อเห็นดังนั้นแล้วหลวงปู่ท่านก็อธิษฐานจิตเพื่อให้ฝนหยุดตก เมื่อท่านลืมตาขึ้นฝนก็หยุดตกอย่างน่าอัศจรรย์ บางครั้งกำลังทำพิธีทอดผ้าป่าเกิดฝนตกลงมาอย่างหนัก ท่านก็พูดขึ้นในศาลาว่า “ตอนนี้เป็นวันบุญวันกุศล ถ้าอยากได้อานิสงส์การทำบุญร่วมกันก็อย่าทำให้เป็นอุปสรรคแก่ลูกหลานที่มาทำบุญ ขอให้หยุดไว้ก่อน เมื่องานเสร็จแล้วค่อยตก จะตกแรงขนาดไหนก็ไม่ว่ากัน” เมื่อท่านพูดเสร็จฝนก็หยุดตก ทำให้สามารถทำงานได้อย่างไม่เป็นอุปสรรค แต่พอทำบุญเสร็จแล้วฝนก็ตกลงมาท่าใหญ่เหมือนที่ท่านพูดไว้ทุกประการ^{๖๖}

เอกลักษณ์พิเศษของวัดโพธิ์^{๖๗}

การสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์วัดโพธิ์ในสมัยที่หลวงปู่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ปรากฏว่ามีความเจริญรุ่งเรืองและมีระบบระเบียบมาก และมีสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ของวัดโพธิ์หลายอย่าง คือ

๑. โบสถ์ใหญ่
๒. ฆ้องใหญ่
๓. ไซใหญ่

^{๖๔} พระสมชาย กันตสีโล, ๗๙ ปีโพธิสาร ตำนานพุทธธรรม, (ขอนแก่น: หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา ๒๕๔๙), หน้า ๕.

^{๖๕} สัมภาษณ์นายสมนึก สวัสดิ์, คนขับรถและศิษย์ผู้ใกล้ชิด, เมื่อวันที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๕๔.

^{๖๖} ข้อมูลจากหลวงพ่อเฉลียว กันตสีโล, เมื่อวันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๖๗} ธนัญชัย รัตนปัญญา, อนุสรณ์ผูกพันธสีมาวัดโพธิ์, (ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๓๒), หน้า ๒๖.

๔. โปงใหญ่
๕. กลองเพลใหญ่
๖. ก่องข้าวใหญ่
๗. กำแพงวัดใหญ่
๘. เติงใหญ่พิเศษ คือ ใช้ไม้แผ่นเดียวทำเป็นเตียงนั่ง ว่าเป็นอาสน์สงฆ์ ในโบสถ์

ทันโลกทันธรรม

หลวงปู่ท่านมีความสนใจใฝ่รู้ในศาสตร์ต่างๆ อยู่ตลอดเวลา ท่านบอกว่าท่านไม่มีโอกาสได้ศึกษาเหมือนพระเถรรุ่นใหม่ แต่ท่านเป็นคนที่ยรักการอ่านเพราะท่านถือว่าความรู้มีอยู่ในทุกที่ หนังสือทุกชนิดล้วนแต่ให้ความรู้และประโยชน์ทั้งนั้น^{๖๘} โดยสิ่งหนึ่งที่ท่านค่อนข้างจะมีความรู้ดี และสนใจคือความรู้เชิงประวัติศาสตร์ ท่านบอกว่า คนไทยเรายังอ่อนความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์^{๖๙} ไม่รู้แม้แต่พื้นฐานและชาติพันธุ์ของตัวเอง จึงทำให้ไม่รู้จักวางแผนในวัฒนธรรม และค่านิยมท้องถิ่น ท่านจึงสร้างพิพิธภัณฑมรดกอีสานขึ้น เพื่อเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสาน ซึ่งประกอบไปด้วยวัฒนธรรมเชิงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมเชิงศาสนา โดยศิลปวัตถุที่ท่านนำมาจัดแสดงได้นำไปมอบให้กับพิพิธภัณฑขอนแก่นหลายชิ้น แสดงให้เห็นว่าท่านเป็นพระมหาเถระที่มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล และมีความลึกซึ้งในการมองโลกมองธรรมได้อย่างเหมาะสมชัดเจนทันยุคสมัย เป็นผู้มีความคิดกว้าง มองไกลใฝ่รู้ เชิดชูสังฆธรรม เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณที่แท้จริง^{๗๐} นอกจากนี้ท่านยังตอบปัญหาข้อข้องใจได้อย่างแจ่มชัดด้วย เช่น ครั้งหนึ่งมีโยมมาสนทนารธรรมกับท่านในวันเผาศพแล้วเกิดข้อสงสัยจึงถามว่า

โยม...หลวงปู่ครับ ผมอยากถามหลวงพ่อดังกล่าว ว่าทำไมจะไม่ให้เจ็บปวด

หลวงปู่...ชี้ไปที่ศพคนตาย “ต้องทำอย่างนี้อย่างที่เขานอนอยู่ในหีบศพนี้ ทำอย่างนี้ไม่มีเวทนาหรอก สัญญาก็ไม่มี เวทนาจึงไม่มี จบเลย”

โยม...หัวเราะ “โอ๊ย ถูกแล้วหลวงปู่”

หลวงปู่...เมื่อใดที่จิตยังยึดบุญบาปอยู่ก็ต้องอย่างนี้ละ แต่ถ้าจิตไม่มีแล้วก็เหมือนคนตาย มันจะไม่รู้สึกเจ็บปวด หากเรายังมีจิตมีวิญญาณ มันก็จะเป็นอยู่ อย่างนี้ หินไม่พ่น แต่ถ้าหมควิทยา

^{๖๘} พระสมชาย กันตสีโล, ๗๙ ปีโพธิสาร ตำนานพุทธธรรม, (ขอนแก่น: หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา ๒๕๔๙), หน้า ๖.

^{๖๙} พระสมชาย กันตสีโล, ๗๙ ปีโพธิสาร ตำนานพุทธธรรม, หน้า ๖

^{๗๐} พระสมชาย กันตสีโล, ๗๙ ปีโพธิสาร ตำนานพุทธธรรม, หน้า ๘.

เหมือนคนที่อยู่ในหีบ เขาไม่มีสัญญาเวทนา ไม่มีทุกข์แล้ว เราอย่าไปโอดครวญเลย “เพราะเรามีมัน จึงมี ถ้าเราไม่มีมันก็จะไม่มี ถ้าเราไม่เกิดมันก็ไม่แก่ ไม่เจ็บ และไม่ตาย” แก่เจ็บตายมันมาจากเกิด เห็นไหม เขาตายไม่มีเจ็บปวด การเกิดมาแล้วก็ต้องมี เมื่อมีแล้วก็ไม่อยากแก่ ไม่อยากเจ็บและไม่อยากตาย ถ้ายังอยากเกิดอยู่ ก็อย่ากลัวแก่ กลัวเจ็บ กลัวตายเพราะมันเป็นผลของมันและกัน พระอรหันต์ไม่เกิด เมื่อไม่เกิด แก่ เจ็บ ตาย จะมาจากไหน นี้เรียกว่า นิพพาน คือ ไม่เกิดด้วย ไม่แก่ด้วย ไม่เจ็บด้วย ไม่ตายด้วย ไม่มีอะไร แต่เมื่อเรามีแล้ว มันต้องมีเราได้มันจึงเสีย เราเสียเพราะเราได้...เช่น เราเสียเงิน ถ้าเราไม่มีเงินมันจะเสียได้อย่างไร ผู้ร้ายจะมาขโมยเงินคนไม่มีเงินมันก็จะไม่ได้อะไร มันลักได้ขโมยได้ก็เฉพาะคนมีเงิน อย่างสุนัขมันไม่มีเงิน ผู้ร้ายจะไปขโมยมันไม่ได้ เพราะมันไม่มี เรามีมันจึงเสียเป็นธรรมดา^{๗๑}

อนุรักษปา

บรรยากาศภายในวัดโพธิ์ จึงมีลักษณะเป็นวัดป่าที่อยู่ในเมือง ที่คนที่่างก้าวเข้าสู่บริเวณวัด บริเวณวัดจะมีความรู้สึกได้ถึงความสงบร่มเย็น เพราะหลวงปู่ท่านจะห้ามไม่ให้พระเณรที่อยู่ภายในวัด ทุกรูปตัดหรือทำลายต้นไม้ กิ่งไม้ภายในวัดเด็ดขาด เว้นแต่จะหัก หรือโค่นไปตามธรรมชาติเท่านั้น ท่านบอกว่าต้นไม้เป็นสิ่งต้นไม้เป็นสิ่งที่ให้ทุกอย่างแก่นุชย์และสัตว์ แม้องค์สมเด็จพระศาสดาสัมมาสัมพุทธะ ท่านประสูติ ตรัสรู้ แสดงธรรมและปรินิพพาน ล้วนแล้วแต่ต้องอาศัยป่าอาศัยต้นไม้ทั้งสิ้น^{๗๒} พระพุทธเจ้าทรงเป็นนิกออนุรักษปาต้นแบบ วัดในพระพุทธศาสนาต้องเป็นป่าจึงจะเหมาะสม โดยเฉพาะวัดโพธิ์เป็นสำนักปฏิบัติธรรม จะต้องมีความร่มรื่น แม้จะเป็นวัดในเมืองก็ให้ป่าอยู่กับเมือง “เธอทั้งหลายจงพากันถางป่า แต่อย่าตัดต้นไม้”^{๗๓} ท่านมักจะอ้างภาษิตนี้เพื่อสอนให้รักธรรมชาติอยู่เสมอ นอกจากจะอนุรักษปาในวัดแล้ว ท่านยังเสนอแนวความคิดในการพัฒนาอีสานเขียว ดังข้อความที่ท่านได้กล่าวเอาไว้ในหนังสือ ที่มีชื่อว่า “อีสานแล้ง แต่ไม่แล้งน้ำใจ” โดยกล่าวถึงการพัฒนาอีสานเอาไว้ว่า ถ้าจะพัฒนาอีสาน จะต้องสร้างเขื่อน ๓ ชนิดนี้ให้เกิดขึ้นให้ได้ คือ เขื่อนดิน เขื่อนป่าและเขื่อนฟ้า เขื่อนดินก็คือเขื่อนที่สามารถกักเก็บน้ำตามธรรมชาติได้อย่างที่ ทำๆ กัน เขื่อนป่า ก็หมายถึง การอนุรักษธรรมชาติและการปลูกป่าทดแทนให้มากขึ้น และเขื่อนฟ้า ก็คือ การศึกษาหาวิธีการที่จะทำให้เอน้ำรวมตัวกันเป็นเมฆ แล้วทำให้มันกระจายได้โดยการใช้

^{๗๑} พระสมชาย กันตสีโล, ธรรมานุสรณ์ พระครูโพธิสารคุณ, หน้า ๙-๑๐.

^{๗๒} พระสมชาย กันตสีโล, ๗๙ ปีโพธิสาร ตำนานพุทธธรรม, หน้า ๑๔.

^{๗๓} พระสมชาย กันตสีโล, ๗๙ ปีโพธิสาร ตำนานพุทธธรรม, หน้า ๑๕.

เทคโนโลยีที่ทันสมัยในระบบรีโมทคอนโทรลให้กระบวนการทั้งสองอย่างคือการรวมตัวของกลุ่มไอน้ำกับการทำให้กระจายในกลุ่ม หรือในพื้นที่เป้าหมายได้^{๗๔}

ในการอบรมสั่งสอนประชาชนนั้น นอกจากท่านจะเน้นให้รู้และเข้าใจการปฏิบัติธรรมแล้ว ท่านยังมีความรู้พิเศษเกี่ยวกับการพัฒนาอีสานด้วย เพราะว่าอีสานเป็นภูมิภาคเดียวในประเทศไทยที่มีความแห้งแล้ง และยังไม่มี ความเจริญเท่าภูมิภาคอื่น ทั้งที่อีสานมีทรัพยากรธรรมชาติมากมาย รัฐบาลหลายยุคสมัยก็ไม่สามารถแก้ปัญหาปากท้องของชาวบ้านได้ เนื่องจากไม่เข้าใจชีวิตความเป็นอยู่และความต้องการที่แท้จริง หากผู้ฟังเป็นข้าราชการหรือนักการเมืองท่านก็จะเสนอแนวคิดเกี่ยวกับหลักการพัฒนาอีสานแบบบูรณาการที่ถาวร ดังนี้

๑. สร้างเขื่อนดิน หมายถึง การสร้างเขื่อนไว้ในอีสานเพิ่มขึ้นเพื่อกักเก็บน้ำไว้ในฤดูแล้ง เพราะว่าปัญหาหลักของอีสานก็คือความแห้งแล้ง เมื่อแห้งแล้งก็ไม่สามารถทำเกษตรได้ พระเจ้าอยู่หัวจึงพยายามให้หน่วยงานที่รับผิดชอบทำฝนเทียมให้บรรยากาศมีความชุ่มชื้นจับกลุ่มกันกลายเป็นฝน เขื่อนดินในความหมายของท่านยังรวมไปถึงการจัดการดินอย่างมีระบบ มีการใช้งานหน้าดินและบำรุงดิน สร้างคลองจ่ายน้ำให้ครอบคลุม เป็นต้น

๒. ปลุกเขื่อนป่า หมายถึง การปลุกป่าเพื่อยังขยายพื้นที่สีเขียวให้มากขึ้น ซึ่งแยกออกเป็น ๓ ชนิด คือ การปลุกป่าถาวร การปลุกพืชผลเกษตร และการปลุกป่าเศรษฐกิจ ส่วนป่าเศรษฐกิจจะต้องเมื่อตัดแล้วจะต้องปลูกทดแทน รวมไปถึงการมีกฎหมายบังคับใช้อย่างจริงจังกับกลุ่มคนที่บุกรุกป่า

๓. พัฒนาเขื่อนป่า หมายถึง การปลุกป่าและการบำรุงรักษาที่ชัดเจน เพราะทุกวันนี้มีหน่วยงานที่รณรงค์ปลุกป่ากันมากแต่ไม่มีหน่วยงานที่รับผิดชอบการดูแลรักษา เมื่อปลูกเสร็จต้นไม้ก็ตาย พื้นที่สีเขียวจึงมีอยู่แค่ในแผนที่ การดูแลควรให้ชุมชนเข้ามาร่วมด้วยและให้ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากป่าได้ ขณะเดียวกันเจ้าหน้าที่รัฐก็ช่วยกำกับดูแล เช่น ให้ความรู้ในการจัดการป่าชุมชน เช่น การทำแนวกันไฟป่า เป็นต้น ซึ่งจะต้องเพิ่มจำนวนเจ้าหน้าที่ป่าไม้รวมทั้งอุปกรณ์ในการดูแลรักษาที่ทันสมัย มีสวัสดิการที่ดี เมื่อเขื่อนทั้งสามสมบูรณ์แล้วประชาชนก็จะสร้างงานได้เอง เพราะธรรมชาติของคนอีสานขยันอยู่แล้ว เพียงแต่พื้นที่ในการสร้างงานไม่สมบูรณ์เท่านั้น

การศึกษาชีวิต

แนวความคิดเกี่ยวกับการศึกษา ท่านบอกว่า การศึกษา คือการสำเนียง การสำเนียงคือ การศึกษาให้ทัน ๕ ทัน คือ ทันโลก ทันสมัย ทันกาล ทันคน และทันธรรม ซึ่งสูตรสำเร็จใน

^{๗๔} พระสมชาย กันตสีโล, ๗๙ ปีโพธิสาร ตำนานพุทธธรรม, หน้า ๘.

การศึกษาก็มีอยู่ ๒ แนว คือ การศึกษาตามแนวโลกาภิวัตน์กับการศึกษาตามแนวธรรมภิวัตน์สูตร การศึกษาตามแนวโลกาภิวัตน์สูตรนั้น จะเน้นไปที่หลักวิชาการสมัยใหม่ คือ ทันโลก ทันสมัย ทันกาล และทันคน และการศึกษาตามแนวนี้ จะเน้นไปที่สุตาญาณ จินตญาณ เน้นที่ความคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็นในระดับความคิดปรุงแต่ง คือ เป็นการศึกษาเพื่อที่จะไปแก้ปัญหาคนอื่น สิ่งอื่น วัตถุภายนอกซึ่งเป็นไปในระดับโลกียะ เมื่อมีปัญหาชีวิต คือ มีทุกข์ขึ้นมาแล้วก็ไม่สามารถที่จะแก้ปัญหาให้กับตัวเองได้ เหมือนผงที่เข้าตาของหมด ต้องอาศัยคนอื่นช่วยเอาออกให้ บางคนมีปริญญายาว เป็นหางว่าว พอมีปัญหาชีวิต ก็พากันฆ่าตัวตาย ทำร้ายตัวเอง ทำร้ายครอบครัว ดังมีให้เห็นอยู่ไม่เว้นแต่ละวัน แต่การศึกษาในแนวทางธรรมภิวัตน์ คือ การศึกษาที่เป็นไปในฝ่าย ภาวนาปัญญา ไม่เน้นสุตาญาณ จิตญาณ หรือความคิดปรุงแต่งใดๆ การศึกษาในแนวทางธรรมภิวัตน์ เป็นการเรียนเพื่อที่จะออกจากโลก พันโลก โดยมีรูปนามเป็นอุปกรณ์ในการเรียนรู้ และเมื่อรู้แล้วก็ปล่อยวาง ไม่ปรุงแต่ง การเรียนแบบนี้เรียกว่า วิปัสสนา มีแต่รู้แล้วละ ปล่อยวาง^{๗๕} นอกจากนี้แล้วท่านยังมีทัศนะเกี่ยวกับการจัดการศึกษาปัจจุบันว่ามี ๒ ระบบ คือ “การเล่า-เรียน คือ สอนแต่ไม่รู้จริง การเรียน-เล่า คือ สอนด้วยรู้ด้วย คนทุกวันนี้มีแต่เล่าเรียน แต่ไม่เรียนเล่า”^{๗๖} ทั้งนี้ ทัศนะต่างๆ มีคนถามว่าท่านอ่านหนังสือหรือไปศึกษาที่ไหนมาหรือไม่ ท่านบอกว่าไม่ได้ไปศึกษาที่ไหนมาหรอก เพียงแต่ศึกษาที่ตนเอง ภายในตนเอง ภายใต้ความสงบและปัญญาที่เกิดจากความสงบ ซึ่งก็หมายถึงการปฏิบัติธรรมนั่นเอง

ปริศนาธรรม

เวลาที่หลวงปู่ท่านสร้างโบสถ์และศาลา ท่านจะไม่เน้นเฉพาะที่ความสวยงามเพียงอย่างเดียว แต่จะเน้นที่ความคงทน ประโยชน์ในการใช้สอย และที่สำคัญ คือ คนที่มาเดินชมโบสถ์แห่งนี้แล้ว จะได้ปัญญาขึ้นมา ท่านจึงได้แกะสลักภาพปริศนาธรรมเอาไว้ที่ บานประตูหน้าต่างของโบสถ์ เพื่อเอาไว้เป็นอุปกรณ์ในการสอนธรรมะด้วย^{๗๗} รูปภาพที่เป็นปริศนาธรรมตามบานประตูหน้าต่างโบสถ์ เช่น ภาพที่เข้ากับภาพที่ชื่อว่า “ต้นหาฮักลูก คือ บ่วงผูกคอก ต้นหาฮักเมีย คือ ปอกผูกคอก ต้นหาฮักทรัพย์ คือ ปอกสุบตีน” ซึ่งความหมายก็คือ กิเลสต้นหาที่เป็นตัวผูกมัดมนุษย์ทั้งหลายให้วนเวียนอยู่ในสังสารวัฏฏ์ หรือกองแห่งทุกข์ ได้แก่ ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักที่พอใจทั้งหลาย อยู่อย่างนี้เรื่อยไป ได้แก่ ความรักผูกพันในกามคุณ ห้า มี

^{๗๕} พระสมชาย กันตสีโล, ๗๙ ปีโพธิสาร ตำนานพุทธธรรม, หน้า ๙

^{๗๖} พระสมชาย กันตสีโล, ธรรมทายาท, พิมพ์ครั้งที่ ๒, หน้า ๓๒.

^{๗๗} พระสมชาย กันตสีโล, ๗๙ ปีโพธิสาร ตำนานพุทธธรรม, หน้า ๑๐.

รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ที่เป็นอิฏฐารมณ์ คือ อารมณ์ที่น่ารัก น่าปรารถนาเหล่านี้เอง ที่เป็น บ้างคล่องคอ ผูกขา ให้คนเราต้องติดข้องอยู่ในโลกที่ร้อนเป็นไฟอยู่^{๗๘} เพราะสิ่งใดก็ตามที่เข้าใจเอาเองตามความรู้สึกทางอายตนะ มันย่อมเป็นเพียงมายาของโลกเท่านั้น^{๗๙} “ตุ้เจ้าตาดี จุงศรัทธาตาบอด ตุ้เจ้าตาบอดจุงศรัทธาตาดี ตุ้เจ้าตาดี จุงศรัทธาตาบอด ตุ้เจ้าไปบ่ฮอด ศรัทธาตาบอดจุงตุ้เจ้าตาดี”^{๘๐} คนตาดี จุงคนตาบอด,คนตาดี จุงคนตาบอด และคนตาบอดจุงคนตาบอด กับคนตาบอดจุงคนตาดี ซึ่งก็หมายถึงถ้าเป็นปัจเจกชน ก็เปรียบเทียบได้ว่า คนที่ดำเนินชีวิตโดยมีปัญญาเป็นเครื่องชี้นำ หรือการดำเนินชีวิตด้วยความมีสัมปชัญญะ กับคนที่ดำเนินชีวิตด้วยอวิชชากิเลสตัณหา โดยมีความโลภ ความโกรธ และความหลงเป็นผู้นำทางชีวิต^{๘๑}

การศึกษาพิเศษ^{๘๒}

๑. จบการศึกษานักธรรมชั้นเอก

๒. ผ่านการอบรมวิปัสสนากรรมฐานจากวัดมหาธาตุ กรุงเทพมหานคร

๓. การรักษาโรคด้วยน้ำมันต์และเข้าปรอท

๔. จบการศึกษาหลักสูตรพระอภิธรรม จากมหาธาตุวิทยาลัย

๕. จบหลักสูตรพระสังฆาธิการที่โรงเรียนพระสังฆาธิการส่วนภูมิภาค แผนกอบรมศึกษา รุ่น

๑ ณ วัดธาตุ เมืองเก่า ขอนแก่น พ.ศ. ๒๕๒๕

๖. ผ่านการอบรมพระสังฆาธิการระดับวัดและระดับตำบลครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๒๘

๗. ผ่านการอบรมพระสังฆาธิการระดับวัดและระดับตำบลครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๐

การปกครอง/ตำแหน่งทางคณะสงฆ์/เกียรติคุณ^{๘๓}

๑. พ.ศ. ๒๕๓๖ เป็นพระอธิการประยงค์ อุปลวัฒน์

๒. พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นเจ้าอาวาส วัดโพธิ์ บ้านโนนทัน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

^{๗๘} พระสมชาย กันทสึโล, ๗๙ ปีโพธิสาร ตำนานพุทธธรรม, หน้า ๑๐.

^{๗๙} เกิด-ดับ, หน้า ๑๔.

^{๘๐} พระสมชาย กันทสึโล, ๗๙ ปีโพธิสาร ตำนานพุทธธรรม, หน้า ๑๑.

^{๘๑} พระสมชาย กันทสึโล, ๗๙ ปีโพธิสาร ตำนานพุทธธรรม, หน้า ๑๑.

^{๘๒} พระครูวินัยธรสมชาย กันทสึโล, จิตว่าง, (ขอนแก่น : หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา,๒๕๕๐), หน้า ง.

^{๘๓} พระครูวินัยธรสมชาย กันทสึโล, จิตว่าง, (ขอนแก่น หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา,๒๕๕๐), หน้า ง.

๓. พ.ศ. ๒๔๙๙ ได้รับการแต่งตั้งเป็นครูสอนพระปริยัติธรรมประจำสำนักเรียนวัดศรีนวล
ขอนแก่น
๓. พ.ศ. ๒๔๙๙ ได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้ช่วยเจ้าคณะตำบลพระลับ
๔. พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นพระธรรมธรประยงค์ อุปลวัฒน์โณ
๕. พ.ศ. ๒๕๐๑ ได้รับการแต่งตั้งเป็นกรรมการคณะสงฆ์อำเภอเมืองขอนแก่น ในตำแหน่ง
องค์การสาธารณูปการ
๖. พ.ศ. ๒๕๐๑ ได้รับการแต่งตั้งเป็นพระปลัดประยงค์ อุปลวัฒน์โณ
๗. พ.ศ. ๒๕๐๘ เป็นเจ้าคณะตำบลพระลับ
๘. พ.ศ. ๒๕๐๙ ได้รับการแต่งตั้งเป็นพระปลัดประยงค์ อุปลวัฒน์โณ
๙. พ.ศ. ๒๕๑๐ ได้รับการแต่งตั้งเป็นพระครูโพธิสารคุณ
๑๐. พ.ศ. ๒๕๑๗ ได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะตำบลชั้นโท
๑๑. พ.ศ. ๒๕๓๐ เป็นผู้รักษาการเจ้าอาวาสวัดป่าภูกระแต ตำบลม่วงหวาน อำเภอน้ำพอง
จังหวัดขอนแก่น
๑๒. พ.ศ. ๒๕๓๒ เป็นเจ้าคณะตำบลบึงเนียม
๑๓. พ.ศ. ๒๕๔๕ ได้รับพระราชทานสมณธรรมจักรทองคำจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ
สยามบรมราชกุมารี ในฐานะเป็นผู้มีผลงานด้านการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม

งานการศึกษา^{๘๘}

๑. เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ประจำสำนักเรียนวัดศรีนวล อำเภอเมือง
จังหวัดขอนแก่น
๒. เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกนักธรรม ประจำสำนักเรียนวัดโพธิ์ บ้านโนนทัน พ.ศ.
๒๔๙๙
๓. พ.ศ. ๒๔๙๙ เป็นเจ้าสำนักเรียน วัดโพธิ์ บ้านโนนทัน
๔. พ.ศ. ๒๕๒๕-๒๕๓๑ เป็นกรรมการกลางออกตรวจเยี่ยมสนามสอบนักธรรมสนามหลวง
ในเขตอำเภอเมือง
๕. พ.ศ. ๒๕๒๙-๒๕๓๓ เป็นผู้ช่วยอธิการฝ่ายวิจัยและวางแผน มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราช
วิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

^{๘๘} พระครูวินัยธรรมสมชาย กันตสีโล, จิตว่าง, หน้า จ.

๖. พ.ศ. ๒๕๒๙-๒๕๓๓ เป็นอาจารย์บรรยายพิเศษในวิชาอภิธรรม และธรรมภาคปฏิบัติที่ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ วิทยาเขตขอนแก่น

งานเผยแผ่พระพุทธศาสนา^{๘๕}

๑. ได้รับมอบหมายจากคณะสงฆ์จังหวัดขอนแก่น ให้เป็นอาจารย์ใหญ่ ฝ่ายวิปัสสนาธุระ ประจำจังหวัดขอนแก่น พ.ศ. ๒๕๑๘

๒. เป็นอาจารย์สอนวิปัสสนากรรมฐาน ที่วัดมหาพนาราม บ้านโนนม่วง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พ.ศ. ๒๕๑๘

๓. เป็นอาจารย์สอนวิปัสสนากรรมฐาน ที่วัดคอนสวรรค์ อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ พ.ศ. ๒๕๒๗

๔. เป็นอาจารย์สอนวิปัสสนากรรมฐานที่วัดมิ่งเมืองพัฒนาราม อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น พ.ศ. ๒๕๒๘

๕. เป็นอาจารย์สอนวิปัสสนากรรมฐาน ที่วัดท่าเรือ อำเภอเขื่อนอุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น พ.ศ. ๒๕๒๙

๖. เป็นอาจารย์สอนวิปัสสนากรรมฐาน ที่ วัดปัจฉิมเขียงยืน อำเภอเขียงยืน จังหวัดมหาสารคามพ.ศ. ๒๕๒๙

๗. เป็นอาจารย์สอนวิปัสสนากรรมฐาน ที่วัดป่าภูกระแต ตำบลม่วงหวาน อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น พ.ศ. ๒๕๓๐

๘. เป็นวิทยากรอบรมประชาชน หน่วย อบต. ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พ.ศ. ๒๕๓๐

๙. เป็นประธานอุปถัมภ์ โครงการบรรพชาสามเณรและเยาวชนภาคฤดูร้อน หน่วยอบรมวัดทรายบึง บ้านบึงแก วัดโพธิ์ศรี บ้านท่อน ตำบลโนนท่อน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พ.ศ. ๒๕๓๓-๒๕๓๔

๑๐. เป็นประธานอำนวยการอบรมวิปัสสนากรรมฐานวัดโพธิ์ บ้านโนนทัน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พ.ศ. ๒๕๑๘-ปัจจุบัน

๑๑. เป็นวิทยากรบรรยายธรรมทางโทรศัพท์ช่อง ๑๑ ขอนแก่น

^{๘๕} พระครูวินัยธรรมชยา กันตสีโล, จิตว่าง, หน้า จ.

๑๒. เป็นวิทยากรบรรยายธรรมในสถานศึกษา เช่น โรงเรียนสตรีศรีกल्याณวัตร โรงเรียนสงเคราะห์นิยม โรงเรียนช่างไม้ขอนแก่น โรงเรียนศิริศาสตร์ศึกษา โรงเรียนขอนแก่นวิทยายน โรงเรียนจังหวัดชาย เป็นต้น เป็นวิทยากรอบรมคุณธรรมแก่นิสิตมหาวิทยาลัยขอนแก่น

๑๓. เป็นพระวิปัสสนาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

๑๔. เป็นวิทยากรบรรยายธรรมในเรือนจำกลางขอนแก่น

๑๕. เป็นพระวิปัสสนาจารย์อบรมที่บ้านเป็ด

๑๗. เป็นพระวิปัสสนาจารย์อบรมที่บ้านท่าเตื่อ

๑๘. เป็นพระวิปัสสนาจารย์อบรมที่บ้านหนองดินดำ

๑๙. เป็นพระวิปัสสนาจารย์อบรมที่บ้านหนองกุงคำไฮ

๒๐. เป็นพระวิปัสสนาจารย์อบรมที่วัดศิลาอาสน์ บ้านหนองเหมือดแอ่

๒๒. เป็นพระวิปัสสนาจารย์อบรมที่บ้านโนนเมือง

๒๓. เป็นพระวิปัสสนาจารย์อบรมที่วัดตราขูวนาราม

๒๔. เป็นพระวิปัสสนาจารย์อบรมที่วัดศิริศาสตร์บำรุง อำเภอหนองแสง จังหวัดอุดรธานี

๒๕. เป็นพระวิปัสสนาจารย์อบรมที่วัดสี่สไปวัน

๒๖. เป็นพระวิปัสสนาจารย์อบรมที่วัดนันทิการาม

๒๗. เป็นพระวิปัสสนาจารย์อบรมที่วัดทรายบึง บ้านบึงแก

๒๘. เป็นพระวิปัสสนาจารย์อบรมที่วัดโนนราศรี

๒๙. เป็นพระวิปัสสนาจารย์ที่วัดจันทร์สิรินทรवास บ้านโคก ตำบลบ้านโคก อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น

๓๐. เป็นพระวิปัสสนาจารย์อบรมที่วัดป่ามัจฉิมวาราราม ตำบลเขวาไร่ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม

๓๑. เป็นพระวิปัสสนาจารย์อบรมที่วัดป่านันทิกาวิน บ้านโหมง อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น

๓๒. เป็นพระวิปัสสนาจารย์อบรมที่วัดแจ้งสว่างพรางโขง

๓๓. เป็นพระวิปัสสนาจารย์อบรมที่แจ้งสว่างนอก อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น

๓๔. เป็นพระวิปัสสนาจารย์อบรมที่บ้านหนองกุงจารย์ผาง อำเภอโนนสัง จังหวัดหนองบัวลำภู

๓๕. เป็นพระวิปัสสนาจารย์อบรมที่บ้านหนองแสง

๓๖. เป็นพระวิปัสสนาจารย์อบรมที่วัดป่าหนองสระพัง
๓๗. เป็นพระวิปัสสนาจารย์อบรมที่อำเภอบ้านไผ่
๓๘. เป็นพระวิปัสสนาจารย์อบรมที่บ้านโคก
๓๙. เป็นพระวิปัสสนาจารย์อบรมที่วัดป่าอดุลยาราม อำเภอเมืองขอนแก่น
๔๐. เป็นพระวิปัสสนาจารย์อบรมที่บ้านนาทอง
๔๑. เป็นพระวิปัสสนาจารย์อบรมที่วัดนันทิการาม
๔๒. เป็นพระวิปัสสนาจารย์อบรมที่วัดแจ้งสว่างนอก อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น
๔๓. เป็นพระวิปัสสนาจารย์อบรมที่วัดป่าหนองสระพัง
๔๔. เป็นพระวิปัสสนาจารย์อบรมที่วัดป่าสีสพวัน อำเภอน้ำพอง ขอนแก่น
๔๕. เป็นพระวิปัสสนาจารย์อบรมที่วัดบ้านจิก
๔๖. เป็นพระวิปัสสนาจารย์อบรมที่บ้านหนองสระพัง
๔๗. เป็นพระวิปัสสนาจารย์อบรมที่วัดบ้านหนองตุม
๔๘. เป็นพระวิปัสสนาจารย์อบรมที่วัดป่ารัตนมงคล บ้านหนองแสง ตำบลบ้านฝ้อ อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น
๔๙. เป็นพระวิปัสสนาจารย์อบรมกรมทหารราบที่ ๘
๕๐. เป็นพระวิปัสสนาจารย์อบรมที่บ้านนาทอง
๕๑. เป็นพระวิปัสสนาจารย์อบรมที่วัดสุภสิทธาราม
๕๒. เป็นพระวิปัสสนาจารย์อบรมที่วัดป่าหนองยาว ตำบลโพนงาม อำเภอดงขุดม จังหวัดอุบลราชธานี
๕๓. เป็นพระวิปัสสนาจารย์อบรมที่วัดถ้ำโพธิสัตว์ อำเภอแก่งดอย จังหวัดสระบุรี
๕๔. เป็นพระวิปัสสนาจารย์อบรมที่วัดบ้านหนองกุง อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น
๕๕. เป็นพระวิปัสสนาจารย์อบรมที่วัดเจติยภูมิ บ้านขาม อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น
๕๖. เป็นพระวิปัสสนาจารย์อบรมที่วัดอัมพวัน บ้านโคกม่วง
๕๗. เป็นพระวิปัสสนาจารย์อบรมประจำพุทธสมาคมขอนแก่น
๕๘. เป็นพระวิปัสสนาจารย์อบรมที่บ้านไต้น
๕๙. เป็นพระวิปัสสนาจารย์อบรมที่พุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม
- นอกจากนี้ยังจัดให้มีการแสดงพระธรรมเทศนา และปฏิบัติธรรมที่วัดเป็นประจำทุกวันธรรมสวนะ ทั้งในเทศกาลพรรษาและนอกพรรษา รวมทั้งเป็นพระวิทยากรอบรมวิปัสสนากรรมฐานตามวัด หมู่บ้าน และหน่วยงานต่างๆ เป็นต้น

งานสาธารณูปการ

๑. พ.ศ. ๒๕๑๑-๒๕๓๒ เป็นประธานดำเนินการก่อสร้างโบสถ์ วัดโพธิ์ บ้านโนนทัน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เป็นโบสถ์ ๒ ชั้นหลังคาเป็นแบบจัตุรมุข มีช่อฟ้าใบระกา สูงจากพื้นดินขึ้นไปถึงยอด ๔๐.๐๐ เมตร กว้าง ๑๕.๐๐ เมตร ยาว ๔๐.๐๐ เมตร งบประมาณ ๗,๒๑๑,๙๒๙.๔๖ บาท (เจ็ดล้านสองแสนหนึ่งหมื่นหนึ่งพันเก้าร้อยยี่สิบเก้าบาท)^{๕๖}

๒. พ.ศ. ๒๕๒๖ เป็นประธานสร้างเมรุ และศาลาบำเพ็ญกุศลอีก ๔ หลัง

๓. พ.ศ. ๒๕๒๘ เป็นประธานหาทุนปฏิสังขรณ์กุฏิ ๑ หลัง

๔. พ.ศ. ๒๕๒๘ เป็นประธานดำเนินการจัดหาทุนซื้อที่ดินจำนวน ๒ งาน เพื่อขยายเขตวัดโพธิ์

๕. พ.ศ. ๒๕๓๐ เป็นประธานดำเนินงานก่อสร้างกุฏิ ๑๓ หลัง ที่วัดป่าภูกระแต ตำบลม่วงหวาน อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น และขอจัดตั้งและสร้างวัดป่าภูกระแต

๖. พ.ศ. ๒๕๓๑ เป็นประธานดำเนินการก่อสร้างศาลา ๑ หลัง ที่วัดป่าภูกระแต

๗. พ.ศ. ๒๕๓๖ เป็นประธานดำเนินการจัดหาทุนซื้อที่ดิน จำนวน ๒๙ ไร่ ถวายวัดป่าภูกระแต ร่วมกับที่ดินเดิม ๘๖ ไร่ เป็น ๑๑๕ ไร่

๘. พ.ศ. ๒๕๓๗ เป็นประธานก่อสร้างศาลาโพนีสาร ๗๒ อีก ๑ หลัง

๙. พ.ศ. ๒๕๔๕ เป็นประธานก่อสร้างสถานที่พักและเลี้ยงเด็กก่อนเกณฑ์ให้แก่ศูนย์เด็กเล็ก ศาลาโพนีสาร ๑ หลัง

๑๐. พ.ศ. ๒๕๓๓ เป็นประธานดำเนินการก่อสร้างพระพุทธรูปหินแกรนิต ๒ องค์ ประดิษฐานไว้ที่ศาลาโพนีสาร ๗๒ องค์ละประมาณ ๔๕๐,๐๐๐ บาท

๑๑. เป็นประธานบูรณปฏิสังขรณ์วัดกาญจนาราม อำเภอโนนสัง จังหวัดหนองบัวลำภู

๑๒. เปิดสำนักปฏิบัติธรรมที่วัดพรรณศรีสุทธาวาส^{๕๗} เป็นวัดสาขาของวัดโพธิ์ ตำบลชนวน อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น

๑๓. เป็นกรรมการที่ปรึกษาสร้างโรงเรียนเทศบาลบ้านโนนทัน เพื่อเป็นสถานศึกษาของกุลบุตรกุลธิดาชาวบ้านโนนทันและบ้านใกล้เคียง

๑๔. เป็นกรรมการสร้างวัดบ้านโคกกลาง

^{๕๖} ธนัญชัย รัตนปัญญา, อนุสรณ์ผูกพัธสีมาวัดโพธิ์, หน้า ๒.

^{๕๗} สัมภาษณ์พระเฉลียว กันตสีโล, เมื่อวันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

การสาธารณสงเคราะห์^{๘๘}

๑. เป็นประธานดำเนินงานพัฒนาหมู่บ้านนำชาวบ้านพัฒนาถนนขยายผิวจราจรให้กว้าง ปัจจุบันให้ชื่อว่า ถนนโพธิสาร พ.ศ. ๒๕๒๐

๒. เป็นประธานดำเนินการก่อสร้างศาลากลางบ้าน ให้ชื่อว่า ศาลาโพธิสาร พ.ศ. ๒๕๒๒

๓. บริจาคปัจจัยส่วนตัว จำนวน ๒๓,๐๐๐ บาท ให้แก่โรงพยาบาลศูนย์ขอนแก่น เพื่อสมทบทุนสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรผู้อาพาธ พ.ศ. ๒๕๓๘

๔. เป็นเจ้าภาพสร้างห้องไอ ซี ยู สำหรับพระสงฆ์ผู้อาพาธตีกสมเด็จพะพุฒาจารย์ โรงพยาบาลศูนย์ขอนแก่น พ.ศ. ๒๕๔๕

๕. เป็นประธานก่อตั้งมูลนิธิโพธิสารคุณ ที่โรงเรียนเทศบาลโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พ.ศ. ๒๕๔๕

๖. เป็นประธานก่อตั้งมูลนิธิหลวงปู่โพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พ.ศ. ๒๕๔๕

๗. เป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิโรงเรียนประภัสสรวินทยา วัดศรีนวลขอนแก่น เมื่อวันที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๕๔๑

๘. ได้รับใบประกาศเกียรติคุณเป็นผู้สนับสนุนการศึกษาของพระภิกษุสามเณร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น เมื่อวันที่ ๒๗ กันยายน ๒๕๔๓

๙. มอบเงิน ๑๐๐,๐๐๐ บาท เพื่อก่อตั้งกองทุนสาธารณประโยชน์ให้กลุ่มงานเวชกรรม โรงพยาบาลศูนย์ขอนแก่น เมื่อวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๔

๑๐. มอบเงินบำรุงการศึกษาแก่โรงเรียนนิคมสงเคราะห์ ๗ จำนวน ๑๐,๐๐๐ บาท เมื่อวันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๓๕

๑๑. เป็นผู้อุปถัมภ์พุทธสมาคมจังหวัดขอนแก่น

๑๒. มอบทุนการศึกษาให้กับพระภิกษุ สามเณร ทุกปี

นอกจากนี้ยังได้พาญาติโยมออกบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ เช่น แจกผ้าห่มกันหนาว บริจาคโค-กระบือ ที่มีผู้นำมาถวายเพื่อไถ่ชีวิต แจกเสื้อผ้าแก่เด็กยากจน และอื่นๆอีกมากมาย

เตรียมตัวก่อนตาย

^{๘๘} พระครูวินัยธรสมชาย กันตสีโล, จิตว่าง, หน้า ๗.

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๒ ตอนที่ทำบุญอายุครบรอบ ๗๖ ปี หลวงปู่ท่านได้เริ่มเตือนสติแก่ศิษยานุศิษย์แล้วว่า สังขาร คือรูปนามนี้มันไม่เที่ยง มีความเปลี่ยนแปลงเป็นเบื้องต้น มีความเสื่อมสลายเป็นที่สุด โดยที่หลวงปู่ได้เตรียมสั่ง “บ้านโพธิสาร บ้านนี้ไม่มีวิญญูญาณ” มาเตรียมไว้ เท่ากับเป็นการสอนธรรมแก่ศิษยานุศิษย์ไปในตัวด้วยว่าอย่าได้ประมาท^{๘๘} โดยคำหนึ่งที่ท่านกล่าวเตือนพระเถระในวัดตลอดเวลา ก็คือ “ถ้าจะเคร่งขอให้เคร่งวินัย ถ้าจะไกลขอให้ไกลกิเลส ชั่วอยู่ที่ผี ดืออยู่ละพระอยู่ที่จริง”^{๘๙} นอกจากนี้ท่านยังสอนธรรมะเป็นปริศนาธรรม เช่น “ของดีดีมีอยู่ที่ขี้ ถ้าอยากเห็นของดีให้ไปเปียขี้ ผู้ใดเห็นขี้ผู้นั้นจะเห็นของดีและเป็นคนดี”^{๙๐} ซึ่งท่านสอนให้หมั่นพิจารณาตนเองอยู่เสมอ พิจารณาร่างกายว่าเป็นสิ่งที่ไม่น่าปรารถนา เป็นของเน่าเปื่อย และเป็นรังแห่งโรค หากสามารถพิจารณาตามความเป็นจริงอย่างนี้แล้วก็จะพบของดีคือความรู้แจ้ง อีกนัยหนึ่งท่านเปรียบขี้เป็นกิเลส เป็นรากเหง้าของอกุศล คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ถ้าทำลายสิ่งเหล่านี้ได้ก็จะพบของดีและเป็นคนดี

หลังจากนั้น พ.ศ. ๒๕๔๕ สุขภาพของหลวงปู่ไม่ค่อยดีนัก ทำให้ท่านต้องเข้าโรงพยาบาลอยู่บ่อยๆ พระครูภาวนาโพธิคุณกล่าวว่า ในขณะที่หลวงปู่ไม่สามารถเดินไปมาได้ตามปกติเหมือนเมื่อก่อน สิ่งหนึ่งที่ข้าพเจ้ามีความประทับใจมาก ก็คือ ความเคารพศรัทธาของบรรดาลูกศิษย์ที่มีต่อหลวงปู่ โดยเฉพาะคณะแพทย์จากโรงพยาบาลศูนย์ขอนแก่น โรงพยาบาลศรีนครินทร์ เช่น นพ.พลศักดิ์ นพ.สมชาย นพ.ชัยณรงค์ นพ.วัฒน์ชัย นพ.ศิริ – พญ.วราภรณ์ ผู้ที่เปรียบเสมือนลูกสาว ลูกชายที่คอยเอาใจใส่ดูแลอย่างใกล้ชิด และได้ทุ่มเทกำลังกาย กำลังสติปัญญา เพื่อเยียวยารักษาหลวงปู่อย่างเต็มที่ความสามารถ ผู้อุปัฏฐากดูแลใกล้ชิดหลวงปู่ คือ คุณสมนึก สวัสดิ์ นายวันต์ (โหน่ง) พระภิกษุ-สามเณรภายในวัดโพธิ์ ที่พากันจัดเวรเพื่อคอยเฝ้าอุปัฏฐากดูแลหลวงปู่ทั้งกลางวันและกลางคืน สับเปลี่ยนหมุนเวียนกันอย่างดีด้วยความเสียสละและเต็มอกเต็มใจ ท่านจึงพูดอยู่บ่อย ๆ ว่า “หลวงปู่ไม่ตายเพราะมีดีอยู่สามดี คือ มีหมอดี มียาดี และมีลูกศิษย์ดี”^{๙๑}

ธรรมทายาท

ในช่วงที่ก่อนหลวงปู่จะมรณภาพ พระครูภาวนาโพธิคุณ (สมัยนั้นยังเป็นพระอาจารย์สมชาย กันตสีโล) ได้เป็นผู้คอยดูแลหลวงปู่ในช่วงเวลากลางวัน เพราะท่านพึงจบการศึกษาและเดินทางกลับ

^{๘๘} พระสมชาย กันตสีโล, ๗๙ ปี โพธิสาร ตำนานพุทธธรรม, หน้า ๒๕.

^{๘๙} พระสมชาย กันตสีโล, ๗๙ ปี โพธิสาร ตำนานพุทธธรรม, หน้า ๒๔.

^{๙๐} พระครูโพธิสารคุณ, เกียรติธรรมของฝากจากหลวงปู่, (ขอนแก่น : โนนทันการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๔.

^{๙๑} พระสมชาย กันตสีโล, ๗๙ ปี โพธิสาร ตำนานพุทธธรรม, หน้า ๒๖-๒๗.

จากประเทศอินเดีย ซึ่งหลวงปู่ท่านได้มอบหน้าที่เป็นธรรมทายาทของท่านในการบริหารวัดโพธิ์ เพราะท่านเคยกล่าวว่าพระสมชายเป็นพระภิกษุที่มีความฉลาดรอบรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม มีจริยาวัตรงดงาม มีไหวพริบปฏิภาณในการแสดงธรรมและอบรมสั่งสอนพระภิกษุสามเณร รวมทั้งพุทธศาสนิกชน และเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ ในช่วงก่อนที่ท่านจะมรณภาพนั้น ท่านมักจะเรียกพระอาจารย์สมชายเข้าพบอยู่เสมอ และทุกครั้งท่านก็จะมอบหน้าที่ธรรมทายาทให้ และฝากให้ดูแลพระภิกษุสามเณร ตลอดถึงสืบทอดเจตนารมณ์เรื่องการเผยแผ่วิปัสสนากรรมฐาน เป็นต้น ซึ่งพระอาจารย์สมชายก็รับเป็นภาระด้วยความเต็มใจ พระอาจารย์สมชายกล่าวถึงช่วงก่อนมรณภาพของหลวงปู่ว่า หลวงปู่ได้ถามถึงความเป็นอยู่ของลูกพระลูกเณรภายในวัด หน้าตาสดใส พร้อมกับปรารภว่า “พระเณรอยู่ในวัดเป็นยังไงบ้าง ขอให้เธอเป็นหูเป็นตาดูแลแทนเราด้วย” เมื่อท่านพูดอย่างนั้น ข้าพเจ้ารู้สึกขนลุก เพราะดูเหมือนว่าท่านกำลังสั่งเสียเราอยู่^{๙๓} และท่านก็จะสอนเรื่องการงานพระศาสนาว่า “การทำงานขอให้ใจใหญ่ๆ เข้าไว้ อย่าใจน้อย ถ้าใจน้อยจะทำงานใหญ่ไม่ได้ จึงขอให้ใจใหญ่ๆ ใจดี ๆ อย่าท้อถอย”^{๙๔} อย่าหวั่นไหวในแนวทางที่ไม่ถูกต้อง โลกธรรมนั้นมี ๘ อย่างคือ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข เสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา ทుภย์ โลกธรรมทั้ง ๘ นี้ย่อมติดตามโลกคือหมู่มสัตว์เป็นธรรมดา ไม่เว้นแม้แต่พระพุทธเจ้าและพระอริยะเจ้าทั้งปวง เพียงแต่ว่าเมื่อใครถูกโลกธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งกระทบแล้วจะมีจิตหวั่นไหวหรือไม่ คำว่าไม่หวั่นไหวนั้นหมายถึงไม่ยินดี เมื่อได้มาและเดือดร้อนใจเมื่อเสื่อมไป พระอริยะเจ้าทั้งหลายท่านไม่ยินดีเมื่อได้ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข และไม่เดือดร้อนใจ เมื่อเสื่อมลาภ เสื่อมยศ ถูกนินทา และได้รับความทุกข์ ทั้งนี้เพราะท่านมองสิ่งเหล่านั้นตามความเป็นจริงว่าสิ่งทั้งปวงไม่เที่ยง เป็นทุกข์คือทนอยู่ไม่ได้ เป็นอนัตตาไม่อยู่ในอำนาจของผู้ใด ท่านจึงไม่หวั่นไหว^{๙๕} เมื่อมีอะไรมากระทบ ไม่ว่าจะเป็ นอิฏฐารมณ์หรืออนิฏฐารมณ์ก็ต้องมีความอดทน “อดทนได้พึงอดทน อดใจได้พึงอดใจ ไม่อดทน อดใจ เรื่องเล็กจะกลายเป็นเรื่องใหญ่”^{๙๖} ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาของหลวงปู่ ทุกสิ่งที่ท่านกระทำ จึงเป็นไปแบบเรียบง่าย มุ่งไปที่สาระมากกว่ารูปแบบหรือพิธีรีตอง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ก็เป็นที่ประจักษ์ต่อพุทธศาสนิกชนที่ได้พบเห็นและได้สัมผัสใกล้ชิดกับท่าน^{๙๗}

^{๙๓} พระสมชาย กันตสีโล, ๗๙ ปี โพธิสาร ตำนานพุทธธรรม, หน้า ๒๗.

^{๙๔} พระสมชาย กันตสีโล, ๗๙ ปี โพธิสาร ตำนานพุทธธรรม, หน้า ๒๘-๒๙.

^{๙๕} พระครูภาวนาโพธิคุณ, มงคล ๓๘ ประยุกต์, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริกัณฑ์ออฟเซ็ทขอนแก่น, ๒๕๕๑), หน้า ๓๘-๓๙.

^{๙๖} พระครูโพธิสารคุณ, เกียรติธรรมของฝากจากหลวงปู่, หน้า ๖.

^{๙๗} พระสมชาย กันตสีโล, ๗๙ ปีโพธิสาร ตำนานพุทธธรรม, หน้า ๖.

ปัจฉิมวาจา

พระครูภาวนาโพธิคุณกล่าวถึงก่อนมรณภาพของหลวงปู่ว่า ตอนไปเฝ้าท่านที่โรงพยาบาล ท่านพูดว่าท่านกำลังจะมรณภาพ เพราะมีคนมารับท่านแล้วว่า “เฮว่าเฮาบรอดดอก เพราะว่าสองสามมื่อมานี้มีคนแปลกหน้า เขามาหาเฮา เมื่อวันก่อนมันมากันสองคนมานั่งตีตพิณให้เฮาฟังอยู่นี้ เขามาฮับเฮาแล้ว เฮว่าเฮาบรอด เมื่อก่อนเขาก็มาอีกเทิงนบเทิงไหว้ เขามาฮับ มานิมนต์เฮาไป”^{๙๘} สิ่งที่ท่านพูดมาเป็นภาพที่ท่านเห็นในนิมิตว่ามีเทวดามารับท่าน มาตีตพิณล้อมท่านและมานิมนต์ว่าถึงเวลาแล้วที่ท่านจะมรณภาพ ท่านกล่าวว่าแม้จะตายก็ไม่ได้เสียดายชีวิต เพราะได้ปฏิบัติเพื่อที่จะปล่อยวางอยู่แล้ว ไม่ได้ยึดติดในสังขาร ไม่ได้ยึดติดในอารมณ์ เพราะทุกสิ่งคือความว่างเปล่า ดังปรากฏในคำสอนของท่านว่า “ไม่หลงอดีต ไม่ติดอนาคต กำหนดปัจจุบัน แล้วปล่อยวางเมื่อไม่วางมันก็ไม่วาง”^{๙๙} ไม่เอาสัจอย่าง ทำจิตให้ว่าง ปล่อยวางทุกสิ่ง^{๑๐๐} สอดคล้องกับปัจฉิมลิขิตที่ท่านเขียนไว้ว่า “ท่านจะไปที่ไหน? ไปยังที่ไม่เคยไป ท่านจะไปอย่างไร? จะไปด้วยญาณที่ไม่เคยได้ ที่นั่นเรียกว่าอะไร? ที่นั่นเรียกว่า อนารัมมณา (ที่ไม่มีอารมณ์ปรุงแต่ง)”^{๑๐๑} และท่านสอนหลักวิปัสสนากรรมฐานโดยย่อว่า รู้ละ... รู้ละ... รู้ละ อย่าติดบัญญัติ เอาปรมาตม์เป็นอารมณ์ แล้วจะพบสัจญญาตา ไม่หลงอดีต ไม่ติดอนาคต กำหนดปัจจุบัน อดีตไม่สำคัญ ปัจจุบันมีสติ.

การมรณภาพของหลวงปู่^{๑๐๒}

หลวงปู่ได้ป่วยด้วยโรคชราภาพและเดินไม่ได้มาเป็นเวลากว่า ๓ ปี ถึงกระนั้นท่านยังมีเมตตา ตั้งใจทำหน้าที่ของความเป็นธรรมทายาทที่ดีของพระบรมศาสดาและพระพุทธศาสนา ด้วยความเที่ยงตรงและเที่ยงธรรม เช่น ท่านจะแสดงธรรมโปรดญาติโยมทุกครั้งเมื่อมีคนมาหาสนทนาธรรมด้วย และการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์อย่างเสมอต้นเสมอปลาย เวลาที่มีคนมาเยี่ยมหลวงปู่ ท่านก็จะปรารภอยู่เสมอว่า “หลวงพ่อบ่ตาย เพราะหลวงพ่อบ่มี ๓ ดี คือ หนึ่งมีหมอดี สองมีญาติ และสามมีลูกศิษย์ดี” ถึงกระนั้นหลวงปู่ท่านก็ไม่เคยประมาทในชีวิต ดังจะให้ได้จากการที่ท่านได้เตรียมตัวก่อนตาย ทำทนายมฤตยูด้วยการสั่งโลงเก็บศพของตัวเองเอาไว้ โดยท่านเรียกว่า “บ้านโพธิสาร บ้านนี้ไม่มีวิญญาณ” การทำพินัยกรรมและลำดับการจัดงานศพของท่านเอง ท่านปรารภอยู่เสมอว่า เมื่อท่านตายแล้วไม่ต้องมาให้ลูกศิษย์ลูกหาเดือดร้อนทั้งเรื่องข้าวของเงินทอง

^{๙๘} พระสมชาย กันตสีโล, ๗๙ ปี โพธิสาร ตำนานพุทธธรรม, หน้า ๒๗-๒๘.

^{๙๙} พระสมชาย กันตสีโล, ๗๙ ปีโพธิสาร ตำนานพุทธธรรม, หน้า ๒๕.

^{๑๐๐} พระครูโพธิสารคุณ, เกียรติธรรมของฝากจากหลวงปู่, (ขอนแก่น : โนนทันการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๒.

^{๑๐๑} พระครูโพธิสารคุณ, พุทธพยากรณ์โลก (ขอนแก่น : หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๕), หน้า ๔๗.

^{๑๐๒} พระครูวินัยธรรมสมชาย กันตสีโล, จิตว่าง, (ขอนแก่น : หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๕๐), หน้า ๘.

โองศพ สถานที่เก็บศพและขั้นตอนการจัดการกับร่างอันไร้วิญญาณ ท่านจึงเขียนเป็นเป็นพินัยกรรมในการจัดการศพของท่านให้ศิษยานุศิษย์ได้ปฏิบัติตามไว้อย่างละเอียด ซึ่งท่านเรียกว่าการเตรียมตัวก่อนตาย ต่อมาท่านก็ละสังขารอย่างสงบที่โรงพยาบาลศูนย์ขอนแก่น เมื่อวันที่ ๑๙ ธันวาคม ๒๕๔๕ จะเหลือไว้แต่ร่องรอยแห่งคุณงามความดี ทั้งที่เป็นวัตรธรรม และนามธรรม ที่ท่านได้สรรค์สร้างมาตลอดชีวิต ได้ทิ้งเอาไว้เพื่อเป็นอนุสรณ์และเป็นอนุสติที่ศิษยานุศิษย์ลูกหลานทุกคน รุ่นหลังๆ จะพึงระลึกถึงตราบนานเท่านาน

คำสั่งของหลวงปู่^{๑๐๓}

หลวงปู่พระครูโพธิสารคุณได้ทำพินัยกรรมเกี่ยวกับเรื่องการจัดการงานศพของท่าน โดยมีทั้งข้อปฏิบัติตามและข้อห้าม ดังต่อไปนี้

ก. ข้อให้ปฏิบัติตาม

๑. ให้ทำความสะอาดศพหรือล้างศพที่ห้องพิพิธภัณฑ์
๒. ต้องล้างศพด้วยน้ำมะพร้าว
๓. ต้องห่อหรือพันด้วยผ้าขาว แล้วบรรจุใส่หีบศพที่เตรียมไว้
๔. ตั้งศพบำเพ็ญกุศลที่หน้าอาศรมของหลวงปู่ที่สร้างใหม่
๕. การบำเพ็ญกุศลอธิธรรมเพียง ๗ วัน และมีการปฏิบัติธรรมพร้อมกันไปด้วยทั้ง ๗ วัน
๖. ผู้ที่มาร่วมบำเพ็ญกุศลในงานศพ อุบาสก-อุบาสิกา หรือประชาชนทั่วไปให้มุ่งขานหม่อมขาน
๗. การถวายปัจจัยแด่พระภิกษุ-สามเณร ในงานศพให้ถวายเท่ากันหมดทุกครั้ง
๘. อาหารที่นำมาถวายพระภิกษุ-สามเณร หรือการจัดต้อนรับกันให้เป็นอาหารเจมังสวิรัต
๙. เมื่อเสร็จพิธีบำเพ็ญกุศลครบ ๗ วัน ให้นำหีบศพไปบรรจุที่ใต้ฐานพระพุทธรูปในศาลาโพธิสาร ๗๒

ข. ข้อห้าม

๑. ห้ามล้างด้วยน้ำหอม
๒. ห้ามมีมหรสพเสพงันโดยเด็ดขาด

^{๑๐๓} พระสมชาย กันตสีโล, ส.ค.ส. ๒๕๔๖ ฉบับธรรมทายาท, ๒๕๔๖, หน้า ๑-๒.

๓. ห้ามมัดตราสังข์
๔. ห้ามแขวนพวงหรีด
๕. ห้ามตีเครื่องดองของเมาทุกชนิด
๖. ห้ามเล่นการพนันทุกชนิด
๗. ห้ามแจกซองเรียไร
๘. ห้ามเปิดเพลงประกอบดนตรีมีเพลง “ธรรมเนียมรแสง” เป็นต้น
๙. ห้ามนำศพไปเผาโดยเด็ดขาด
๑๐. ห้ามฉีดยาศพ

เมื่อหลวงปู่มรณภาพแล้วคณะศิษยานุศิษย์ก็ได้ดำเนินการตามคำสั่งของท่านทุกประการ ส่วนคณะสงฆ์นำโดยพระเทพกิตติรังษี เจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น ซึ่งท่านได้กล่าวว่ามี ความผูกพันกับหลวงปู่มาก ครั้งหนึ่งเมื่อโยมพ่อของเจ้าคณะจังหวัดถึงแก่กรรม ท่านก็ได้กราบนิมนต์หลวงปู่ไปแสดงธรรมวันเผาศพด้วย เจ้าคณะจังหวัดกล่าวว่าท่านพระครูโพธิสารคุณแสดงธรรมความตอนหนึ่งว่า “เป็นที่กังวลว่า โยมบิดาจะขาดใจหรือยังนั้น ขอให้เข้าใจว่า คุณโยมบิดานั้นได้ถึงอสังขารไปแล้ว หยุดหายใจแล้ว เหมือนกับรถยนต์ เมื่อเครื่องดับ มันก็ดับไปหมด ถึงบางครั้งมันอาจเคลื่อนไปได้บ้างก็เป็นเพียงกระแสของแรงผลักดันเท่านั้น แต่เครื่องยนต์มันดับไปแล้วคนเราหรือสัตว์อื่นก็เช่นกันหัวใจหยุดเต้นก็ถือว่าตายแล้ว แต่ไออุ่นยังมีอยู่ชั่วระยะหนึ่งเท่านั้น ฉันทิดก็ตี คุณโยมบิดาของท่านได้ถึงแก่กรรมไปแล้วด้วยกุศลจิต เพราะได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระลูกชายผู้เป็นนักปราชญ์ชาญฉลาดในการแสดงธรรมและเป็นพระมหาเปรียญ ๗ ประโยค” ข้าพเจ้าได้สดับพระธรรมเทศนาของท่านพระครูโพธิสารคุณถึงตอนที่ว่า “คุณโยมบิดานั้นท่านได้ถึงอสังขารไปแล้ว หยุดหายใจแล้ว เหมือนกับรถยนต์เมื่อเครื่องดับมันก็ดับหมด” ข้าพเจ้าหลุดพ้นจากความวิตกกังวลโดยสิ้นเชิง ข้าพเจ้าคิดว่าคำพูดเพียงเท่านี้ก็มีคุณมีค่ามาก และก็มากที่สุดที่จะพรรณานับได้ ข้าพเจ้าจึงถือและได้พูดอยู่ที่หลายแห่ง หลายโอกาสว่า พระครูโพธิสารคุณนั้นเป็นนักปราชญ์เป็นผู้ฉลาดในพระธรรมวินัย เป็นผู้มีความเข้าใจในสภาวะธรรมเป็นอย่างดียิ่ง^{๑๐๔}

เจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น กล่าวว่า ท่านพระครูโพธิสารคุณได้เป็นผู้ฝึกไฟในสัมมาปฏิบัติ โดยอาศัยท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) เป็นผู้ให้การสนับสนุน และอาศัยท่านเจ้าคุณพระธรรมธีรราชฆาโมณี (โชดก ญาณสิทธิ) เป็นผู้ให้การอบรมจนมีความรู้ความฉลาดในพระธรรมวินัย ยึดถือปฏิบัติมาเป็นที่ปรากฏแก่สังฆมณฑล และหมวดหมู่สาธุชน

^{๑๐๔} ก้นตี่โล ภิกขุ, ธรรมทายาท ชุดที่ ๓ (ขอนแก่น : หจก,โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๙), หน้า ๑๓.

รวมทั้งพุทธบริษัททั้งหลายอย่างกว้างไกล ปรากฏการณ์ที่เห็นได้เป็นรูปธรรมในการปฏิบัติต่อศพ และการบำเพ็ญกุศลศพของท่านตลอดระยะเวลา ก่อให้เกิดสติปัญญา ศรัทธา ปสาทะ สุดท้ายที่ จะพรรณนาได้^{๑๐๕} วิถีชีวิตของท่านเรียบง่าย สอนโดยการทำให้ดูเป็นตัวอย่าง ท่านมักกล่าวว่าการทำ คุณงามความดีสามารถทำได้ทุกลมหายใจ เมื่อจิตไม่อาฆาตพยาบาทหรือคิดเบียดเบียนคนอื่นก็ถือว่า เป็นช่วงเวลาของความดีงาม ไม่จำเป็นต้องทำให้คนเห็นหรือทำเพื่อให้คนยกย่องสรรเสริญ ซึ่งท่าน มักจะยกผญาอีสานมาสอนอยู่เสมอว่า “ของดีเขาบ่ย่อง กลองดีเขาบ่แข่ง แข่งแต่โป้หมากร้าว เทียวย่องแต่หมูโจร”^{๑๐๖} หลวงปู่ท่านเป็นพระภิกษุที่ไม่ต้องการให้คนยกย่องสรรเสริญ ในช่วงที่ท่าน มีชีวิตอยู่มีหลายสำนักพิมพ์มาขอทำประวัติท่าน แต่ท่านบอกว่าดีอยู่ที่ละ พระอยู่ที่จริง ไม่ จำเป็นต้องป่าวประกาศคุณงามความดี

ประสบการณ์วัดมุงคล (แคล้วคลาด ปลอดภัย มหานิยม คงกระพัน)

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาหลวงปู่ท่านได้สร้างวัดมุงคลจำนวนหลายรุ่น แต่ละรุ่นล้วนมี ประสบการณ์เป็นที่น่าอัศจรรย์ โดยเฉพาะองค์หลวงปู่จะได้รับความเคารพนับถือจากประชาชนว่า เป็นพระเกจิอาจารย์ที่มีพุทธาคมเข้มขลัง ร่วมสมัยกับเกจิอาจารย์ยุคจตุรทิศ ประกอบไปด้วย ๑. หลวงปู่ธีร์ วัดมิ่งเมืองพัฒนาราม ๒. หลวงปู่รพตวิธาน อำเภอเวียงน้อย ๓. หลวงปู่บุญมา มุนิโก วัดบ้านหนองตุม อำเภอเมือง ๔. หลวงปู่โพธิ์ (พระครูโพธิสารคุณ) วัดโพธิ์ อำเภอเมือง ขอนแก่น เมื่อมีการจัดงานพุทธาภิเษกในจังหวัดขอนแก่นหรือจังหวัดใกล้เคียง จะต้องนิมนต์พระเกจิอาจารย์ ทั้ง ๔ รูป มานั่งปรกอธิษฐานจิตพร้อมกันอยู่เสมอ วัดใดที่ไม่นิมนต์มาทั้ง ๔ รูป วัดมุงคลที่ สร้างก็จะไม่ได้รับความเชื่อถือจากประชาชน และเมื่อมีการจัดงานพุทธาภิเษกครั้งใดหลวงปู่ท่านก็จะ ให้ลูกศิษย์นำพระเครื่องของท่านเข้าร่วมพิธีด้วยเสมอ บางครั้งท่านก็จะให้จัดเตรียมวัดมุงคลของ ท่านไว้ในโบสถ์หลังเก่า ถึงเวลาประมาณ ๖ ทุ่ม ท่านก็จะให้ผู้เขียนไปเปิดโบสถ์ให้ท่านนั่งอธิษฐาน จิตอยู่เสมอ บางวันท่านจะนั่งอธิษฐานจิตจนถึงเวลา ๐๔.๐๐ น. เวลาท่านจะอธิษฐานจิตก็จะมีพระ เณรหรือญาติโยมนำวัดมุงคลมาฝากให้ผู้เขียนนำเข้าพิธีอยู่เสมอ ส่วนมากท่านจะทำในช่วงวันพระ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เมื่อพอสมควรแล้วท่านจึงจะอนุญาตให้นำมาแจกจ่ายประชาชนหรือบางรุ่นก็ให้บูชา เพื่อสมทบทุนสร้างศาลาหรือบูรณปฏิสังขรณ์ รวมทั้งสมทบทุนซื้อที่ดินถวายวัด เป็นต้น จึงขอ นำเอาประสบการณ์วัดมุงคลของหลวงปู่มากล่าวไว้พอสังเขป ดังต่อไปนี้

^{๑๐๕} กันตสีโล ภิกขุ, ธรรมทายาท ชุดที่ ๓, หน้า ๑๕.

^{๑๐๖} พระครูโพธิสารคุณ, เกร็ดธรรมของฝากจากหลวงปู่, (ขอนแก่น : โนนทันการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๖.

พระโคนสมอรุวัตโพธิ์ เป็นพระที่แตกกรูออกมา เมื่อนำไปแจกจ่ายให้คนบูชาแล้วปรากฏว่ามีประสบการณ์ด้านคงกระพันชาตรี เช่น ท่านมอบให้หลานชายที่เป็นทหารนำติดตัวไปรบในสงครามกับคอมมิวนิสต์ ปรากฏว่าในระหว่างที่ออกลาดตระเวนอยู่นั้นได้ปวดปัสสาวะ ขณะที่กำลังยืนปัสสาวะอยู่นั้นปรากฏว่าโดนชும்ยิงจากฝ่ายตรงข้ามเข้าศีรษะพอดี ทำให้ล้มทั้งยืน เพื่อนที่เห็นเหตุการณ์คิดว่าคงไม่รอดแน่เพราะโดนตรงจุดสำคัญ และไม่มีใครกล้าออกไปช่วย เพราะอยู่ที่โล่งกลัวว่าจะถูกชும்ยิงอีก ผู้ถูกยิงก็คิดว่าตนคงไม่รอดแน่จึงเอามือคลำไปที่จุดดังกล่าว ปรากฏว่าไม่มีเลือดแม้แต่หยดเดียว มีเพียงอาการโดนกระแทกด้วยกระสุนปืนอย่างแรงเท่านั้น พอรู้สึกตัวก็คลานมาหาเพื่อนให้ช่วยดูเพื่อความแน่ใจ เพื่อนแทบไม่อยากเชื่อว่าโดนขนาดนี้แล้วรอดมาได้อย่างไร เมื่อถามว่ามีของดีอะไรก็บอกว่ามีพระโคนสมอที่หลวงลุงมอบให้ก่อนจะมา ทำให้พวกทหารพากันมาขอเป็นจำนวนมาก บางคนมาไม่ทันเหลือเพียงองค์ที่แตกหักก็เอาไปบูชา^{๑๐๗}

พระโคนสมอรุ่นแรก เป็นพระเนื้อว่านจำปาศักดิ์ที่หลวงปู่สร้างขึ้น โดยอาศัยพิมพ์ที่ได้จากกรุพระ ต่อมาท่านได้นำพระโคนสมอรุวัตโพธิ์ที่แตกหักมาสร้างใหม่ รุ่นนี้มีประสบการณ์โดยมีชาวบ้านหินซาอำเภอภูเวียงนำไปบูชา วันหนึ่งได้ไปยิงไก่ป่า โดยการนำไก่ป่าที่เลี้ยงไว้ไปผูกไว้กลางป่า ส่วนตัวเองก็ไปทำเลที่เหมาะสมอยู่บริเวณนั้นเพื่อรอไก่ป่าตัวอื่นเข้ามาใกล้แล้วจึงจะยิง ปรากฏว่าได้มีชาวบ้านอีกกลุ่มหนึ่งได้ยินเสียงไก่ขันจึงพากันมาตักยิง เมื่อมาถึงเห็นไก่ที่ผูกไว้เข้าใจว่าไก่ป่าจึงยิงไก่นั้น แต่ลูกปืนไปถูกกลางหน้าอกเจ้าของไก่ที่ชும்อยู่อย่างจังหลายลูก จึงร้องออกไล่ป่าด้วยความเจ็บปวด เมื่อชาวบ้านกลุ่มหนึ่งเข้าไปดูก็เห็นเพื่อนบ้านถูกลูกปืนของตัวเองจึงรีบพุงขึ้นกะว่าจะพาไปหาหมอ เมื่อเปิดดูก็ไม่เห็นมีบาดแผล มีเพียงรอยขีดตรงหน้าอก ๔ แห่งเท่านั้น แต่ไก่ที่ผูกไว้ตายคาที่^{๑๐๘}

พระโคนสมอรุ่นภูเขียว รุ่นนี้จะมียันต์ใหญ่อยู่ข้างหลัง เมื่อพระโคนสมอรุ่นแรกหมดไปแล้วจึงสร้างรุ่นใหม่ขึ้น พอสร้างเสร็จก็มีคนนำไปบูชา โดยมีชาวอำเภอภูเขียวได้ยินข่าวว่าพระโคนสมอรุ่นแรกมีปาฏิหาริย์จึงพากันมาขอจากท่าน ด้วยความที่เป็นพระสร้างใหม่จึงไม่มั่นใจว่าจะขลังหรือไม่ จึงพากันนำไปยิงทดลอง ปรากฏว่าเมื่อหันปลายกระบอกลูกปืนมาทางพระแล้วยังไม่ออกสักนัด แต่พอหันปลายกระบอกลูกปืนไปทางอื่นก็ยิงออกทุกนัด จึงทำให้ชาวภูเขียวลับมาบูชาเป็นจำนวนมาก^{๑๐๙}

เหรียญรุ่นแรก เป็นเหรียญรูปไข่ ด้านหน้ามีรูปหลวงปู่เต็มองค์นั่งอยู่ในโพธิ์ เป็นเหรียญที่ท่านใช้เวลาอธิษฐานจิตนานที่สุด ท่านกล่าวว่าเดิมทีกะว่าจะนำไปบรรจุไว้ในสะดือโบสถ์ ภายหลังมีลูกศิษย์มาลาไปราชการที่อำเภอชะอำ จึงได้ให้ลูกศิษย์ติดตัวไป ปรากฏว่าอาทิตย์ต่อมาลูกศิษย์คน

^{๑๐๗} ข้อมูลจากผู้ประสบเหตุชื่อนายสาร, ชาวบ้านหนองกุ้งจรรย์ผาง อำเภอโนนสัง จังหวัดหนองบัวลำภู.

^{๑๐๘} ข้อมูลจากนายอร่าม แก้วมณี, ชาวบ้านโนนทัน.

^{๑๐๙} ข้อมูลจากนายสมนึก สวัสดิ์, เมื่อวันที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๕๔.

นี่กลับมาราบท่านพร้อมกับเพื่อนร่วมงานหลายคน ทุกคนก็จะขอเหรียญจากท่าน โดยเล่าประสบการณ์ให้ฟังว่าคนขับรถหลับในแล้วรถแหกโค้งไปชนกับรถอีกฟากหนึ่ง ในขณะที่รถกำลังจะพุ่งชนกันนั้นทุกคนในรถมองเห็นพระภิกษุรูปหนึ่งเดินตัดหน้ารถอย่างรวดเร็ว แล้วรถก็สวิงหมุนคว้างหลายรอบ พอรถหยุดหมุนทุกคนจึงรีบลงจากรถ สิ่งที่น่าอัศจรรย์ก็คือรถกลับมาอยู่เลนเดิมโดยไม่รู้สาเหตุ ขณะนั้นรถอีกฟากหนึ่งพากันจอดเป็นแถว เพราะเขาไม่เชื่อว่ารถที่แหกโค้งข้ามเลนมาจะหมุนกลับไปอยู่ที่เดิมได้ และในระหว่างหมุนนั้นก็มีการอยู่บริเวณเดียวกันตั้งหลายคัน แต่ก็ไม่มีใครช่วยชนกันแม้แต่น้อย ทุกคนคิดว่าเพราะหลวงปู่ช่วยไว้จึงรอดมาได้^{๑๑๐}

เหรียญรอบโลก เป็นเหรียญที่สร้างเมื่อ พ.ศ.๒๕๑๘ หลังจากที่ท่านเดินกลับจากเผยแผ่ศาสนาทางรอบโลก โดยศิษย์สร้างเพื่อเป็นอนุสรณ์การเดินทางรอบโลก เหรียญจึงมีลักษณะเป็นลูกโลกและมีองค์หลวงปู่ครึ่งองค์ เหรียญรุ่นนี้มีประสบการณ์กับเด็กวัยรุ่นทะเลาะกันในงานบุญ แล้วโดนกลุ่มคู่อริตามฆ่า โดยมีอาวุธทั้งมีดทั้งสนับมือและขวดเหล้า ทำให้วัยรุ่นกลุ่มที่ไม่มีอาวุธวิ่งหนีแตกกระจายเพื่อเอาตัวรอด แต่เด็กคนหนึ่งวิ่งไปขึ้นรถมอเตอร์ไซด์ของตนที่จอดอยู่ ปรากฏว่ากลุ่มที่มีอาวุธพากันวิ่งมาดักรออยู่ตรงที่จอดรถ เมื่อมาถึงก็มองไม่เห็นเด็กคนนั้น พากันเดินหาไปทั่วบริเวณก็ไม่พบ จึงได้พากันไปหาที่อื่น ทั้งที่เด็กคนนั้นยืนตัวสั่นอยู่ข้างรถตัวเอง เหมือนมีมานมาบังตาไว้ในตัวมีเพียงเหรียญรุ่นรอบโลกเหรียญเดียวเท่านั้น^{๑๑๑}

ตระกูลโทนรุ่นถักเชือกไนลอน เป็นตระกูลที่สร้างอย่างเป็นทางการรุ่นแรก เพราะก่อนหน้านี้ท่านก็สร้างทีละเส้น พอมาถึงรุ่นนี้ท่านจะให้นายอร่ามและภรรยาใช้เชือกไนลอนถักอย่างสวยงาม โดยรุ่นนี้มีไม่เกิน ๓๐๐ เส้น นำมาแจกให้กับผู้มาร่วมทำบุญกฐินประมาณปี ๒๕๓๗ และได้มอบให้ศิษยานุศิษย์ ต่อมานายสหชาติได้ไป ๑ เส้น และมีข่าวว่ารุ่นนี้มีประสบการณ์ดีมาก จึงนำติดตัวอยู่ตลอดเวลา วันหนึ่งได้ไปทำธุระพร้อมพี่ชาย พอขับรถมาถึงบึงแก่นนครรถก็มีปัญหา จึงลงมาช่วยกันซ่อม เมื่อซ่อมแล้วพี่ชายจึงลองติดเครื่องดูโดยให้นายสหชาติยืนดูเครื่องอยู่หน้ารถ ปรากฏว่ารถพุ่งไปข้างหน้าอย่างแรงกระแทกร่างนายสหชาติจนกระเด็นไปไกล พี่ชายตกใจมากจึงรีบดับเครื่องแล้วลงมาดู ปรากฏว่านายสหชาติไม่เป็นอะไร สามารถเดินได้ตามปกติ ซึ่งทำให้นายสหชาติเกิดความศรัทธาหลวงปู่เป็นอย่างยิ่ง^{๑๑๒}

ลูกประจำเหล็กน้ำพี้ เป็นลูกประจำที่ทำจากเหล็กน้ำพี้ มีประสบการณ์จากรถประสบอุบัติเหตุตกเขา แต่ปรากฏว่ารถตกลงไปข้างต้นไม้ ทำให้ไม่ได้รับบาดเจ็บแต่อย่างใด

^{๑๑๐} ข้อมูลจากนายอร่าม แก้วมณี, ศิษย์หลวงปู่.

^{๑๑๑} ข้อมูลจากนายก่อย, ชาวบ้านโนนทัน.

^{๑๑๒} ข้อมูลจากนายสหชาติ.

เหรียญกายทิพย์ เป็นเหรียญที่สร้างขึ้นหลังจากที่ท่านทำบุญอายุครบรอบ ๗๒ ปี ใน พ.ศ. ๒๕๓๘ ครั้งนั้นหลวงพ่อดาวพระธาตุดอยตุง จังหวัดเชียงราย และพระสงฆ์จากภาคเหนือได้มาสวดมนต์ถวายหลวงปู่ โดยมีศิษยานุศิษย์มาร่วมงานจนล้นศาลา ต่างคนก็เอากล้องถ่ายรูปของตนเองมาถ่ายภาพประวัติศาสตร์เก็บไว้ ปรากฏว่ามีลูกศิษย์คนหนึ่งนำรูปไปล้างแล้วมีภาพหลวงปู่ซ้อนกันอยู่ ๒ ภาพ จึงนำภาพใส่กรอบมาถวายท่าน นายอร่าม แก้วมณี ซึ่งเป็นศิษย์คนสนิทของท่านจึงขออนุญาตสร้างเหรียญรุ่นกายทิพย์ถวายท่าน เมื่อทำพิธีพุทธาภิเษกเสร็จแล้วก็มีผู้ศรัทธานำไปบูชาติดตัวไว้ ปรากฏว่ามีลูกศิษย์คนหนึ่งนำไปคล้องคอให้คนที่กำลังโดยผีเข้า ทำให้คนที่โดนผีเข้านั้นดินทุรนทุรายพร้อมกับร้องบอกให้เอา พระออกจากคอแล้วก็จะรีบออกจากร่างไป เมื่อเอาพระออกแล้วปรากฏว่าผู้ที่ถูกผีเข้ากลับฟื้นคืนสติมาเป็นปกติ^{๑๑๓}

^{๑๑๓} ข้อมูลจากนายสมาน ฟางหนองคู, อดีตประธานชุมชนโนนทัน ๕.